1956 SA 94

DNO: 383

D NO: 383

1956 SA94

DN: 391

R: 2181

ADALET BAKANLIĞINCA AYDA BİR YAYINLANIR

Adalet Dergisi

Yıl : 59 Ocak - Şubat 1968 Sayı : 1 - 2

MİLLİ KÜTÜPHANE - ANKARA - 1948 -

2

12 Nisan 1968

Devlet Nüshası

Adalet Dergisi

Yıl : 59 Ocak - Şubat 1968 Sayı : 1 - 2

İ Ç İ N D E K İ L E R

	Sayfa
Yüksek Savcılar Genel Kurulu Kararı	3
İncelemeler:	
T. Refik EDİS : C. Savcılarının Ölümle Neticelenen Trafik Kazalarında Görevleri.	...
M. Muhtar ÇAĞLAYAN : Adam Öldürmeye Teşebbüs Cürmünde Kastın Tâyini ve Tatbikatımız.	30
Coşkun SAN : Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasasına Göre Yasama	43
Muhsin TUĞSAVUL : Ölüm Sebebiyle Maddi Tazminatın Hesaplanmasında Mahkemelerce Yapılması Gereken İnceleme.	77
Tercümeler :	
Dr. A. Kutbettin AKKAN : Suç ve Şehir	81

1956 SA 94

3

MİLLİ KÜTÜPHANE - ANKARA - 1948 -

ADALET DERGİSİ

ADALET BAKANLIĞINCA AYDA BİR YAYINLANIR

BASIN KANUNUNA BİR MADDE EKLENMESİNE DAİR 6026 SAYILI KANUNA GÖRE İDARE EDEN:
RIDVAN BÜLENT ERCİYEŞ

ADALET DERGİSİNDE YAYINLANACAK TÜRK HUKUK UYGULAMASINDA YARARLI GÖRÜLEN İLMÎ İNCELEMELERİN SAYFASINA 25, TERCÜME YAZILARIN SAYFASINA 20, TENKİT, TAHLİL, KRONİK VE DERLEME GİBİ YAZILARIN SAYFASINA 15 LİRA ÜCRET ÖDENİR.

ADALET DERGİSİNDE YAYINLANAN YAZILARDA BELİRTİLEN DÜŞÜNCELER YAZI SAHİPLERİNE AİTTİR.

ADALET DERGİSİNİN SAYISI 2 LİRA, YILLIK ABONESİ 24 LİRADIR.

ABONE OLMAK İSTEYENLER, ABONE BEDELİNİ BULUNDUKLARI YER MALİYESİNE YATIRABİLECEKLERİ GİBİ, POSTA HAVALESİYLE DOĞRUDAN DOĞRUYA BAKANLIK YAYIN MÜDÜRLÜĞÜNE DE GÖNDEREBİLİRLER, GÖNDERİLEN PARA ALINDIĞINDA MAKBUZ VERİLECEĞİNDEN 100 LİRAYA KADAR 25 KURUŞ, 100 LİRADAN FAZLASI İÇİN 50 KURUŞ DAMGA PULU BEDELİ OLARAK GÖNDERİLECEK PARAYA EKLENMELİDİR.

4

YÜKSEK SAVCILAR GENEL KURULUNA

Cumhuriyet Savcı ve Yardımcıları ile Cumhuriyet Savcılığı sınıfından sayılanların yükselmelerinde ve mesleğin birinci sınıfına ayrılmalarında 1968 yılında uygulanacak esaslar, Yüksek Savcılar Kurulunun 20/1/1968 günlü toplantısında tesbit edilmiştir.

I — Yükselme esasları :

1 — Cumhuriyet Savcıları ile Cumhuriyet Savcı Yardımcıları veya bu sınıftan sayılanların yükseltilmelerinde Yüksek Savcılar Kurulu Birinci Bölümü, itiraz halinde Genel Kurulu, ilgililerin ilk önce Hâkimler Kanununun 39 uncu maddesinde gösterilen ahlâkî gidişlerine, meslekî bilgi ve anlayışlarına, gayret ve çalışkanlıklarına; gelen işlerle neticelendirdikleri işler arasındaki nisbete, üst mercilerle müfettişlerin haklarında verdikleri bilgilere (raporlar ve hal kâğıtları); Yargıtay Daire ve Genel Kurulu ile Cumhuriyet Başsavcılığı notlarına ve kendilerinin 34 üncü maddede yazılı belgelerine bakarak yükselmeğe lâyık olup olmadıklarına karar verir.

2 — Yalnız fişle yükseltilenler dışında bir Cumhuriyet Sevcısı, Cumhuriyet Savcı Yardımcısı veya bu sınıftan sayılanların yükseltilebilmesi, yukarıdaki bentde yazılı niteliklerle beraber bu yükselme süresi içinde Yargıtay'ca incelenmiş olan karar ve lâyihalarından aldığı notların % 50 sinin çok iyi ve iyi olmasına ve zayıf not miktarının, notlarının genel toplamına göre % 10'u geçmemesine bağlıdır.

Cumhuriyet Savcılığının yardımcılık derecelerinde bulunanlardan yukarıda yazılı oranı dolduramıyanların sicillerine ve çıkardıkları işlerin mahiyet ve sayılarına göre yükselmeğe lâyık bulunduklarına kanaat getirilecek olursa, Yüksek Savcılar Kurulu Birinci Bölümünce, itiraz halinde Genel Kurulunca, yükselmelerine karar verilebilir.

3 — Yargıtay'dan aldığı notların çok iyi ve iyi not oranı % 70'i bulanlar tercihli olarak yükseltilebilirler. Tercihli yükselmede enaz 40 karar veya muamelenin Yargıtay'ca incelenmiş bulunması gerekir.

Yargıtay'dan 40 işi geçmemiş olanlardan sicillerine, gördükleri işlerin mahiyetlerine, çıkardıkları iş sayısına ve diğer belgelerine göre meslekî ve ilmî yeterliklerine kanaat getirilenler Yüksek Savcılar Kurulu

Birinci Bölümünce, itiraz halinde Genel Kurulunca, tercihli olarak yükseltilebilirler.

4 — Yargıtay'dan aldığı notların çok iyi ve iyi not oranı % 85'i bulanlar, zayıf not almamış olmak şartı ile, sicil durumu ve diğer belgeleri gözönünde tutularak mümtazen yükseltilebilirler.

% 90 veya daha yukarı oranı tutturmuş olanların zayıf not sayısına göre sicil ve dosyası ve diğer belgeleri de gözönünde tutularak mümtaz yükseltilmelerinin mümkün olup olmadığı Yüksek Savcılar Kurulu Birinci Bölümünce, itiraz halinde Genel Kurulunca, takdir olunur.

Mümtaz olarak yükselmede en az 40 karar veya muamelenin Yargıtay'ca incelenmiş olması şarttır.

5 — Cumhuriyet Savcıları, Cumhuriyet Savcı Yardımcıları veya bu sınıftan sayılanların tercihan veya mümtazen yükselmeğe lâyık olabilmeleri için yalnız mesleğin görevli oldukları alanlarında yukarıki bentlerde yazılı oranlarda not alma kâfi olmayıp kişisel hal ve ahlâkî gidişleriyle de temayüz etmeleri gerekli bulunduğundan sicil dosyalarındaki bütün belgeler, not durumları ve maddî eserlerle sağlanan başarı sonucunu tamamlayıcı nitelikte olmak lâzımdır.

6 — Yüksek Savcılar Kurulu Birinci Bölümünün, itiraz halinde Genel Kurulunun, incelemelerine esas tutulacak Yargıtay notları Adalet Bakanlığınca yükselmelerine engel olmayan ve yükselme sürelerini dolduran Cumhuriyet Savcısı ve yardımcıları ile bu sınıftan sayılanlar hakkındaki listenin yapıldığı tarihten önceki iki yıl içinde alınan notlardır.

Bu notların listesinde ilgililerin yine bu süre içinde çıkardıkları işler sayısı ve oranı da gösterilir.

II — Birinci sınıfa ayrılma esasları :

1 — Hâkimler Kanunu gereğince Cumhuriyet Savcılığının birinci sınıfına ayrılmağa hak kazananlar arasından gerek Yüksek Savcılar Kurulu Birinci Bölümü ve gerek Genel Kurulu tarafından Hâkimler Kanununun 47 ve sonraki maddeleri uyarınca yapılacak ayırma işlemlerinde ilgililerin meslekî ve şahsî durumlarının, şahıslar hakkında ayrı ayrı ve münferit takdir yollarına gidilmeksizin, afaki ölçülerle değerlendirilmesi ve bu ölçülerin neler olacağının ilgililerce bilinmesi için önceden belli edilip yayınlanması uygun görülmüş ve bu maksatla aşağıdaki esaslar tesbit olunmuştur.

6

2 — Hâkimlik veya Cumhuriyet Savcılığının üçüncü sınıfından, (yani 700 lira maaşı kadrolu olarak aldığı tarihten itibaren) müteakip derecelerde enaz 10 yıl görev ifa etmiş ve 1250 lira aylığıda fiilen almak suretiyle bir yükselme süresini doldurmuş bulunmak,

(Hâkimler Kanununun 70, 71 inci maddelerine göre atananların meslekte geçmiş sayılan müddetleri yukarıdaki sürelerin hesabında da meslekte geçmiş gibi sayılır.)

3 — Cumhuriyet Savcı ve Yardımcılığının sınıf ve derecelerinde emsali arasında temayüz etmekle beraber özellikle son üç yükselmesinde en az 7 puan almış bulunması :

(Yükselme dereceleri puan hesabında şöyle değerlendirilecektir : Mümtaz terfie 3, tercihli terfie, 2, adiyen terfie 1 puan tanınır. Son üç terfide aldığı puanların sayısı 6'ya baliğ olanların. daha evvelki tarfilerinde sağladıkları başarı ile şahsî hal ve gidişleri Yüksek Savcılar Kurulu Birinci Bölümü ve itiraz halinde Genel Kurul tarafından değerlendirilerek puan sayısı 7'ye çıkarılabilir.)

4 — Meslek hayatı boyunca birinci sınıfa ayrılmağa engel sayılan bir disiplin cezası görmemiş olması;

(Hâkimler Kanununun 89 uncu maddesinin (D) bendinde yazılı halin dışında kalan eylemlerinden ötürü yer değiştirme cezası almış olanlarla derece indirme cezası almış olanlar Cumhuriyet Sevcılığının birinci sınıfına ayrılamazlar. Tevbih cezası birinci sınıfa ayrılmağa mani delilse de, bu cezayı gerektiren fiilin mahiyeti ve cezaların sayısının bu ayırmaya engel olup olmıyacağını Birinci Bölüm, itiraz halinde Genel Kurul takdir eder.)

5 — Hâkimler Kanununun 70 ve 71 inci maddeleri gereğince mesleğe kabul edilenlerin birinci sınıfa ayrılmalarında, yukarıki bentlerde yazılı şartlar, meslekteki başarıları ve kişisel hal ve ahlâkî gidişleri Yüksek Savcılar Kurulu Birinci Bölümünce itiraz halinde Genel Kurulunca, birlikte değerlendirilir.

III — Hâkimler Kanunu gereğince İkinci Bölüm tarafından haklarında ihtar cezası verilenlerin bazı ahvalde Genel Kurula itirazen baş-

7

vurmakta oldukları görüldüğünden bu gibi başvurmalar, Hâkimler Kanununun 87 nci maddesi gereğince, meselenin bir kere daha incelenmesini talep mahiyetinde kabulü ile Yüksek Savcılar Kurulu İkinci Bölümünce incelenir.

IV — Yukarıdaki bentlerde belli edilen esaslar Hâkimler Kanununun 35 inci maddesinin son fıkrası uyarınca usulüne göre yayınlanır.

8

İNCELEMELER

C. SAVCILARININ ÖLÜMLE NETİCELENEN TRAFİK KAZALARINDA GÖREVLERİ

Yazan : T. Refik EDİS
(Yargıtay C. Baş Savcı Yardımcısı)

Plân

1 — Konuya giriş ve Delillerin Tesbiti.

2 — Yol üzerindeki Delillerin Tesbiti.

A — Yolun kaza anında Kaplama Durumu.

B — Yolun kaza anında Yüzey Durumu

C — Yolun kaza anında Hava Durumu

D — Yolun kaza anında Aydınlatma Durumu.

E — Yolun kaza anında Kumanda Durumu

F — Yolun kaza anında Şekil Durumu

G — Yol üzerinde Çarpma veya Çarpışma noktalarının tesbiti

H — Yol üzerinde kaza sonrası tekerlek izi ve araca ait leke, toprak, boya ve maden parçalarının tesbiti.

L — Fren izi ve Bundan Faydalanma.

a — İz ve çeşitleri

b — Fren Mesafesi ve Durma Mesafesi Anlamı

c — Reaksiyon ve İntibak Zamanı

d — Aracın fren izinde kaza öncesi hızının tesbiti

e — Aracın belirli hızıyle durma mesafesinin tesbiti

f — Ani çıkışlar sebebiyle hasıl olmuş kazalarda, tesbitlerde nazara alınacak hususlar.

3 — Araç Üzerindeki Delillerin Tesbiti.

A — Aracın hüviyetinin tesbiti

B — Frenlerin kontrolu ve fren patladı iddiasının tahkiki

C — Rot üzerinde tetkikat ve Rod çıktı iddiasının tahkiki

D — Korna ve Lambalar üzerinde tetkikat

E — Tekerlek ve Lastiklerin kontrolu ve lastik patladı iddiasının tahkiki.

F — Direksiyonun çalışma durumu ve kilitlenme iddiasının tahkiki.

G — Vites, vites takımının çalışma durumu, araç motoru üzerinde araştırma.

L — Aracın makas, aks, şaftı üzerinde kontrol

4 — Aracı kullanan Sürücü üzerindeki Delillerin Tesbiti,

5 — Olay şahitlerinin Tesbiti,

6 — Ceset üzerindeki Delillerin Tesbiti,

7 — Sonuç :

Bibliyoğrafya:

1 — Hamit Öztepe «Trafik Kazaalrında Bilirkişi»

2 — İstanbul Hukuk Fakültesi Kriminoloji Enstitüsünce düzenlenen trafik semineri tebliğleri,

3 — Prof. Faruk Umar ve arkadaşlarınca düzenlenen muhtelif trafik kaza raporları,

4 — Karayolları Trafik Fen Heyeti'nce düzenlenen kaza tetkik raporları

5 — Trafik Kanunu ve Nizamnamesi

6 — Karayolları Genel Müdürlüğü 1964 Trafik Kazaları

7 — Güngör Göktuğ «Trafik Kazaları ve Öğrenci Kayıpları»

8 — Dr. Şemsi Gög Adlî tıp.

10

1 — Konuya Giriş ve Delillerin Tesbiti

Umumun faydalanmasına açık karayolu üzerinde hareket halinde bulunan motorlu ve motorsuz bir aracı kullanan sürücülerin tedbirsizlik, dikkatsizlik yahut meslek ve sanat da acemilik veya Nizam, Talimat ve Emirlere riayetsizliği neticesi husule getirdikleri ölüm veya yaralanma olaylarında, delillerin toplanması çoğalan trafik kazaları karşısında ehemmiyet kazanmış bulunmaktadır.

Böyle bir kazanın ihbarı halinde resen olaya el koyması iktiza eden C. Savcıları ve onların yardımcıları sıfatıyla hareket eden emniyet ve jandarma mensuplarının ve bilirkişilerin tesbit etmeleri gereken hususları aşağıda maddeler halinde göstermiş bulunuyorum.

İşte bu cihetlere ehemmiyet atfederek delilleri tesbite çalışan meslektaşlarımın kazayı ika eden sürücünün kusurunu tesbit etmede kolaylık sağlanacağını bilirkişi tetkikatı yapanların da incelemelerinde ve raporlarının tanziminde yardımcı olacağına inanıyorum.

Kazayı yapanın suçluluğu bu noktaların sıhhatli bir şekilde tesbitinden sonra meydana çıkacaktır. Ancak;

Kaza delilleri bizzat C. Savcıları tarafından olay tutanağına derc edileceği gibi C. Savcısı nezaretinde motorlu araç bilgisi olan bir bilirkişi marifetiyle delillerin tesbiti daha kolay ve uygun olacaktır.

Yargıtaya intikal eden trafik kazalarıyla ilgili mahkemelerden sadır olan hükümlerin temyizen tetkikatımız sırasında edindiğim intiba şudurki : Hazırlık tahkikatı sırasında, bu suçlara ait delillerin toplanılması gereği gibi yapılamamaktadır.

Normal olarak, hazırlık tahkikatını C. Savcısının bizzat yapması esastır. Çünkü, asıl tahkik vazifesi kendisine ait olduğu gibi hukuk mezunu, meslekten yetişme, ilmi ehliyeti ve bilgiye haiz bulunması, tahkikata iyi istikamet verebilecek mevkide olması sebebiyle kaza olayının tahkiki C. Savcılığınca yapılması icap eder. Halbuki, birçok trafik kazası olaylarının tahkiki bir polis ve jandarma mensubu bir şahıs tarafından yürütülmüş ve bir şoför veya oto tamircisine müracaat edilerek istihsal edilmiş kifayetsiz, noksan bilirkişi raporuna istinaden hiçbir tahkik ve tesbit muamelesne girişilmeden bir iddianameye rapten evrak mahkemeye sevkedilmektdir.

Bu hal de mahkemelerin vazifelerini kolaylaştırmak yerine güçleştirme, tahkikatın doğru bir istikamete sevk ve idaresini zorlamaktadır.

Hiç olmazsa, ölümle neticelenen her trafik kazası olayının tahkiki ve delillerin tesbiti C. Savcılığınca yapılması ölenin hak ve hukukunun sağlanması için elzem olacağı gibi sanık içinde bir teminat olacağı düşüncesindeyim.

C. Savcıları veya onların yardımcısı sıfatıyla vazife gören sair ilgililerin ölüm ve yaralanmasıyla neticelenmiş trafik kazasının intikalinde aşağıdaki hususları nazara alarak delilleri tesbit etmeleri çok yerinde olacaktır. Trafik kazalarında tesbiti iktiza eden delileri beş başlıkda toplayarak mütalâa edebiliriz :

1 — Yol Üzerindeki Delillerin Tesbiti.

Trafik kazalarında kara yolu üzerindeki delillerin tesbiti çok büyük ehemmiyet arzeder. Denilebilirki bu delillerin olayın en mühim şahididirler. Ancak; bu delilleri dikkatlice, iyice toplayıp tutanağa geçirebilirsek olayın oluşunda sürücünün rolünü açıkca ortaya koyabilmiş addedebiliriz.

Trafik Kanunu ve Nizamnamesi sürücünün kara yolu üzerindeki hareketini düzenleyen bir çok kaideler vazetmiştir. Bunu Trafik Kanununun sürücülere ait kaideler faslına baktığımızda açıkca görebiliriz. Sürücünün aracı kullanırken bu kaidelere ne derece riayet ettiği kaza sırasında aracın yol üzerinde husule getirdiği izler ve yolun kaza anında haiz olduğu şartlar suçluluk derecesini tesbit edeceği cihetle, bu kısımdaki delillerin tesbitinde şu noktaların behemahal göz önünde bulundurulması ve suç tutanağına derci gerekmektedir.

1) Kaza yerinin tesbiti ve krokiyle belirtilmesi :

Olay yerinin tutanakta belirtilmesi; Mahkemenin ilerde lüzum göreceği yeni bir keşfin icrası sırasında mahallin kolaylıkla bulunabilmesinde, tesbit edilmiş delillerin mahalline uygulanmasında, hatta kusurun nisbetinin tayinin de mahkemeye ve bilirkişye yardımcı olur.

Bu itibarla, kaza yeri suç tutanağında gösterilirken bu yerin mevkii, belirli mahallere (Köy, benzin istasyonu, köprü v. s..) olan uzaklığı gösterilmeli ve hatta bu yere ait tafsilatlı bu plan veya kroki yapılarak tutanağa geçirilmelidir veya eklenmelidir.

12

Kaza yeri bir şehir içi ise bu yerin cadde, sokak, mahalle ad ve numaraları, bir kavşakta olmuşsa bu kavşağın şekli, şehir dışında olmuşsa bu yerin meskun veya gayrı meskun bir mahal olduğu hususlarının tasrih edilmesi iktiza ettiği gibi bu yerin il yolu veya köy yolu olduğu da belirtilmelidir.

2) Kaza yerinin Yol Durumunun Belirtilmesi :

Trafik kazaları yolların muhtelif şekilleri üzerinde husule gelebilir. Sürücü bu yol şekillerine göre aracını kullanmak mecburiyetindedir. Bu itibarla bu kısımda da şu noktaları nazara almamız ve belirtmemiz iktiza eder :

A — Yolun Kaza Anında Kaplama Durumu :

a — Beton
b — Asfalt
c — Stabilize
ç — Parke
d — Ham yol
e — Yol sathı Düzgün - Arızalı veya Bozuktur

B — Yolun Kaza anında Yüzey Durumu :

a — Kuru
b — Islak
c — Çamurlu
d — Karlı
e — Buzlu
f — Tozlu

C — Yolun Kaza anında Hava Durumu :

a — Açık
b — Bulutlu
c — Yağmur yağışlı
d — Kar yağışlı
e — Sisli

D — Yolun Kaza anında Aydınlatma Durumu :

a — Gündüz. saat :
b — Alaca karanlık »

13
MILLI EĞİTİM BİRİNCİ BÜTÜPHANE - ANKARA 1948

c — Gece (aydınlatma var - Aydınlatma yok).
d — Olayın oluş anının saatla ifadesi.

E — Yolun kaza anında Kumanda Durumu :
a — Trafik ışığı var veya yok.
b — Polis kontrolu var veya yok.
c — Kaza mahallinde veya bu mahallin ilerisinde gerisinde trafik işaretleri varsa bu işaretlerin kaza yerine olan mesafesi ve işaretin Mahiyeti.
d — Sürat tahdidi var veya yok; varsa süratin kilometre saat olarak ifadesi.

F — Yolun Kaza Sırasında Şekil Durumu :
Yol Düzdür. Dardır. (Metre olarak genişliği ifade edilecek.)
Kaza yeri kavşaksa, kavşağın şekli gösterilecek :
(Uçlu kavşak, Dörtlü kavşak, Ana yol kavşağı, T kavşak, Y kavşak, Çatal kavşak).
Kaza Yeri Virajdır; bu halde virajın :
Hafif viraj, Sert viraj (Sağa veya sola olduğu belirtilecek).
Kaza Yeri Boğaz İçidir.
Kaza Yeri inişli çıkışlı meyilli bir yoldur.
(Meyilli ise meyilin derecesi).
Kaza Yeri — Tepe üssü, köprü, dar köprü, menfez içidir.
Kaza Yeri — Geçittir. Bekçili Demiryolu veya Bekçisiz Demiryolu geçididir.
Kaza Yeri — Tek veya Çift istikametlidir.

G — Yol Üzerinde Çarpma veya Çarpışma :
Noktaların tesbiti.
Bu mevzuuda aşağıdaki cihetlerin tesbitine çalışılmalıdır :

— Yolun Kaplamasının Genişliği,
— Yolun her iki tarafının banketinin genişliği,
— Yolun sağ ve sol kenarındaki şaramponun derinliği ve genişliği,
— Çarpmanın asfalt veya banket üzerinde vukua gelmişse belirtilmesi,
— Çarpma noktasının yolun orta şeridine olan mesafesi,

14

— Çarpma noktasının sağ, sol banketlere, tretuvar veya refüjlere olan mesafesi,
— Çarpma noktasından itibaren vasıtanın durma noktası arasındaki mesafe metre olarak ölçülmeli,
— Araç veya araçların dönüş vaziyetleri krokiyle belirtilmelidir.

Bu cihetlerin tesbiti, bize aşağı yukarı çarpma noktasını belirtecektir.

H — Ham yol üzerindeki araca veya araçlara ait tekerlek izi, Ezik, Çökük Boya ve Maden parçalarının tesbiti :

L — Fren İzi ve Bundan Faydalanma :

Trafik kazalarında araçların husule getirdikleri izler sürücünün kusurunun açıklanmasında çok büyük rol oynadığından bu izlerin tesbitinde aşağıdaki bilgileri haiz olmak icap eder :

İz : Araç tekerleklerinin kara yolu üzerinde husule getirdikleri şekillerdir.

Çeşitleri :

İzler üç türlüdür :

1 — Seyir İzi :

Araçların kara yolu üzerinde hareket halindeyken tekerleklerinin husule getirdikleri bazen belirli belirsiz, bazen de belirsiz şeklilerdir.

Bu izler, taşıtın geliş, sapma ve devrilme yönlerini gösterirler.

2 — Fren İzi :

Sürücünün tehlike gördüğü anda fren pedalına basmasıyla husule gelen aracın seyir izlerinden farklı olan bir devamlılık arzeden ve seyir izinden daha genişce olan şekillerdir.

3 — Kayma İzi :

Sürücünün fren pedalına basmasıyla, balatalar tekerleği bloke ettikten sonra meydana gelen ve lâstiğin yola iyice teması neticesinde husul gelen koyu siyah ve şerit halinde gözüken izlerdir.

Fren mesafesi terimi : Sf.

Fren mesafesi denilince;

Fren izi ve kayma izi mesafelerinin toplamı anlaşılır. Tatbikatta formül olarak Sf. ile belirtilir.

Durma mesafesi terimi : Sd.

Durma mesafesiyle; seyir izi, fren izi ve kayma izi mesafelerinin toplamına denilir. Tatbikatta formül olarak Sd. ile ifade edilir.

4 — Reaksiyon zamanı : S_1.

Sürücünün hareket halinde bir şahsı gördükten sonra, ayağını gaz pedalından çekip fren pedalına geçirdiği ana Reaksiyon zamanı denilir.

Bu zaman normal insanlarda 0,75 saniyedir. Reaksiyon zamanında frenleme olmadığından, taşıt haiz olduğu hızla yoluna devam eder. Bu zaman içinde taşıtın aldığı yol 0,71 V dır. Tatbikatta bu zaman formül olarak S_1 ile ifade edilir.

5 — İntibak zamanı : S_2.

Reaksinyon zamanının sonunda frenleme başlar. Sürücü fren pedalına basmasıyla frenlerin tekerleği bloke etmesi arasında bir zaman vardır. Buna intibak zamanı denilir.

İntibak zamanı hidrolik frenlenlerde 0,10 ilâ 0,25 saniye;

Havalı frenlerde de 0,2 ilâ 0,6 saniyedir.

Tatbikatta intibak zamanı formülle S_2 olarak ifade edilir.

Reaksiyon ve intibak zamanında geçen zaman toplamı tr ile ifade edilir. Ve bu zamanlar içinde alınan yol da Sr olarak formülle ifade edilir.

L — Fren izi ve bundan faydalanma :

Fren izinden aşağıdaki şekillerde faydalanabiliriz :

1 — Fren izinden taşıtın kazadan önceki hızını tesbit edebiliriz.

2 — Hızı dleillerle belli olmuş bir aracın durma meseafesini tayin edebiliriz.

16

3 — Fren izinin seyir istikameti nazara alınarak o vasıtanın kazaya sebebiyet şeklini tayin edebiliriz.

1 — Fren izinden taşıtın kazadan önceki hızının tesbiti :

Bu problemi trafik kazasının düz yolda, çıkışlı yolda, inişli yolda oluş vaziyetine göre ayrı ayrı mütalâa etmemiz gerekir.

A — Düz yol üzerinde husule gelmiş trafik kazasında tesbit edilen fren mesafesine (fren mesafesi = Fren izi + kayma izi) göre, aracın kazadan önceki hızı şu formüle göre hesaplanır :

$$Sf = \frac{V^2}{2b} = \frac{V^2}{25.92\ b}$$

Sf = Fren mesafesi
b = İvme
f = Yolu sürtünme kat sayısı
g = Yer çekimi
v = Hız klm/saat

B — Yokuş çıkışlı yol üzerinde husule gelmiş trafik kazalarında :

Yokuş çıkışlı, diğer tabirle rampalı bir yol üzerinde husule gelmiş olan trafik kazasında, aracın husule getirdiği ve ölçülerek tesbit edilen fren mesafesine göre vasıtanın kazadan önceki hızı da şu formüle gö re tesbit edilir :

Yokuşta fren yapıldığı zaman ivmenin yaklaşık değeri : $b = b + q.g$ **dır.**

Bu formülde :

b = Normal ivme
g = 9,81 m/Sn² (Yer çekimi)
q = Yolun meyili
Sf = Fren mesafesi

Buna göre fren mesafesi : $Sf = \frac{V^2}{25{,}92\ .\ (b + q\ .\ g)}$ m. dır.

17

C — Yokuş aşağı bir yol üzerinde :

Yokuş inişli bir yol üzerinde husule gelmiş bir trafik kazasındaki aracın fren mesafesine göre kazadan önceki hızı da şu formüle göre hesaplanır :

Yokuşta fren yapıldığı zaman ivmenin yaklaşık değeri : b = b — g dır.

Bu formülde,

b = Normal ivme
g = 9,81 m/Sn² (Yer çekimi)
q = Yolun meyili

Buna göre fren mesafesi :

$$Sf = \frac{V^2}{25{,}92 \,.\, (b - q \,.\, g)} \text{ m. dır.}$$

— Hızı delillerle belli olmuş bir vasıtanın durma mesafesinin tesbiti :

Bu mevzu bize ani çıkışlar sebebiyle bir aracın bir şahsa çarpması halinde sürücünün taşıtı frenlemek suretiyle çarpmayı önlemesi mümkün olup olamıyacağı problemini bize açıklar. Aracın durma mesafesini açıkça belirtebilmek için önceden şu üç noktayı tesbit etmemiz gerekir.

a — Taşıtın kaza sırasındaki hızının bilinmesi.

b — Reaksiyon zamanının nazara alınması.

c — Ayak freninin hidrolik veya havalı duruma göre fren intibak zamanının seçilmesi lâzımdır ve kazanın husule geldiği yolun şekline göre bu mesafenin tesbitindeki esas değişir.

A — Düz yolda husule gelen trafik kazasında aracın durma mesafesinin tesbiti :

Düz yolda seyreden bir aracın bilinen süratine göre durma mesafesi şu formülle bulunur.

$$Sd = Sr + Sf.$$

$$Sd = \frac{V}{3 \,.\, 6.} tr + \frac{V^2}{25{,}92 \,.\, b} \text{ m. dır.}$$

18

Tr = Reaksiyon ve intibak zamanları toplamı.

Sd = Durma mesafesi.

Sr = Reaksiyon ve intibak devresinde alınan yol.

Sf = Durma mesafesi.

V = Hız

f = Yolun sürtünme katsayısı.

g = Yer çekimi.

b = İvme

b = f . g

B — Yokuş yukarı seyreden bir aracın durma mesafesinin tayini :

Yokuş yukarı seyreden bir yolda kazaya karışan bir aracın bilinen süratine göre durma mesafesinin tayini için şu formüle müracaat edilmelidir.

$$Sd = \frac{V \cdot t}{3,6} + \frac{V^2}{25,92 \cdot (b + q \cdot g)}$$

Sd = Durma mesafesi.

V = Hız.

t = Zaman.

b = İvme.

q = Yolun meyili.

g = Yer çekimi.

C — İniş aşağı seyreden bir aracın durma mesafesinin tayini :

İniş aşağı seyreden bir yolda kazaya karışan bir aracın bilinen süratine göre durma mesafesinin tayininde şu formül kullanılır.

$$Sd = \frac{V \cdot t}{3,6} + \frac{V^2}{25,92 \cdot (b - q \cdot g)}$$

/9

Sd = Durma mesafesi.

V = Hız.

t = İvme.

b = Yolun meyili.

q = Yer çekimi.

g =

Ani çıkışlar sebebiyle husule gelen trafik kazaları diğerlerine nazaran en çok tezahür eden şekillerdendir.

Bir çok hallerde sürücüler bu çeşit kazalarda «mağdur aniden önüme çıktı, mesafe yakındı fren yaptım kazayı önleyemedim, olayın tezahüründe kusurum yoktur. Kusur ölendedir.» şeklindeki savunmanın samimiyetinin anlaşılması bakımından bu tip kazalarla karşılaştığımızda dikkat edeceğimiz sürücü ve şahitlere tevcih edeceğimiz hususlar şunlar olacaktır :

1 — Sürücünün kazadan önceki seyir hızı kilometre saat olarak sürücü, taşıt içi veya dışındaki görgü şahitlerinden sorularak tesbit edilecektir.

2 — Sürücünün çarptığı şahsı ilk gördüğü an yol üzerinde işaretlendikten sonra bu noktanın şahsın yola çıkış noktasına ve şahsın yolu katettiği noktaya olan uzaklığı ölçülerek tesbit edilecektir.

3 — Sürücünün kazaya karıştırdığı arabanın ayak freninin nev'ini açıklamamız lâzımdır. Bu nokta bize fren intibak zamanının seçimine yarar.

4 — Yolun sürtünme katsayısının tayini bakımından da yolun inşa tipinin belirtilmesi.

5 — Kazanın husule geldiği yolun düz, aşağı inişli, yukarı çıkışlı hallerden hangisine taallûk ettiği belirtilmesi uygulanacak formülün seçimi için luzumludur.

6 — Fren mesafesi fren izi ve kayma iziyle ayrı ayrı ölçülerek tesbit edilecektir. Eğer fren izi yoksa aracın kazadan önceki hızı tesbit edilecektir.

7 — Sürücünün tehlikeyi ilk gördüğü andan itibaren fren, klakson, dreksiyon kırma gibi, ne gibi tetbirleri aldığı sürücü ve olay görgü şahitlerinden sorularak tesbit edilecekdir.

20

8 — Mağdurun yola ilk çıkış noktası, yol ve banket üzerinde kat-ettiği mesafe şahitlere sorularak tesbitinden sonra bu noktaların şarampol, banket, tretuvar, refuj gibi yerlere olan mesafesi ölçülerek ayrıca mağdurun katetmek istediği mesafe belirtilecekdir.

3 — **Arac üzerindeki delillerin tespiti :**

Kara yolu üzerinde seyreden araçların çeşitleri mütevenni olup herbirinin kendilerine göre arzeden teknik yapıları vardır.

Trafik kazasına karışan bir aracın üzerinde yapacağımız tesbitlerde aşağıdaki noktaları göz önünde bulundurarak ayrı ayrı kontrol edilmesi sonucunda bulunacak arızaların behemahal tutanağa geçirilmesi icap eder.

A — **Aracın hüviyetinin tesbiti :**

a — Aracın cinsi, (Motorlu - Motorsuz)

b — Aracın markası, modeli,

c — Aracın tipi.
Motosiklet, otomobil, otobüs, treleybus, minübüs, kamyonet, kamyon, traktör, bisiklet, araba.

B — **Frenlerin kontrolu :**

Bu bölümde aracın hangi nev'i frenlere haiz olduğu araştırılıp tesbitinden sonra bu frenlerin arızalı veya sağlam olup olmadıkları yoklanarak bulunan arazlar tutanağa geçirilmelidir.

a — **Fren Nev'ileri :**

Umumiyetle araçlarda iki türlü fren vardır.

1 — Ayak freni :

Aracın ön ve arka tekerleklerine kumanda eder. Bu fren ya hidrolik yağının kampana ve balataları etkileyerek tekerlekleri frenler. Buna hidrolik fren denilir. Yahut kampana ve balataları etkileyen havadır. Buna hava freni denilir.

2 — El freni :

Bir mekanik çubuğun çekilmesiyle arka tekerleklere tesir icra ederek sadece arka tekerlekleri frenler. Fren nev'inin kaza

zaptına dercinin en önemli faydası reaksiyon ve intibak zamanlarının hesaplanmasında ve sürati bilinen bir aracın durma mesafesinin tayininde luzumludur.

b — Fren patlamaları ve bu iddiaların tahkiki :

Trafik kazalarının oluş şekillerinden biri de aracın seyir esnasında freninin patlaması neticesi bir şahsa veya cisme çarpması veya devrilmesi suretiyle husule gelenidir.

Fren patlaması umumiyetle iki sebepten ileri gelir :

1 — Aracın imalatı sırasında fabrikasyon hatası neticesinde kaza husule gelebilir.

Bu halde kaza şoförün iradesi haricinde teknik bir arızadan husule gelmiştir. Bu cihet tesbit edilirse bu halde şoförün kazanın olumunda bir kusur atfetmemiz mümkün olmayabilir.

2 — Doğrudan doğruya aracın freninin patlaması bakımsızlıkdan, aşınmadan, pisliğinden velhasıl şoförün tetbirsizliği dikkatsizliği neticesi husule gelebilir.

Pek çok fren patlaması suretiyle husule gelmiş trafik kazalarında sürücü olay sonrası freni bozarak olayı teknik bir arıza neticesi husule geldiğini göstermek ister.

İşte bu gibi olaylar ve iddia karşısında bulunduğumuz zaman bu iddianın samimiyetini ve kazayı husule getiren arac freninin olaydan önce ve olay sırasında mı yoksa olaydan sonra sun'i şekilde mi patlatıldığını şu delillerle anlıyabiliriz.

Normâl, tabii olarak bir arac freninin kaza öncesi ve sırasında patlamasında;

a — Sürücünün seyir sırasında fren pedalına basması neticesi fren borusu içindeki hidrolik yağının borunun patlama sonucu yırtılan veya kopan tarafından tazyik neticesi fışkırmış, fışkıran yağın bir kısmı aracın differensiyel vesair aksamına serpilecek; yağın diğer bir kısmı ise yol üzerinde mesafeler arasında damlacıklar halinde dökülecektir.

İşte aracın differensiyel nahiyesi civarına ve aracın son durma noktasından önce yol üzerine baktığımızda bu yağ damlacıklarını görürüz. Halbuki kaza sonrası sun'i patlamalarda yağ damlacıkları ve lekeleri aracın son durma noktasında bir küme halinde toplu olarak görülür.

b — Tabii, normal fren patlamalarında fren pedalını pompaladığımız zaman hilrolik yağının önceden sürücünün fren pedalına basıp bırakması neticesinde yağın tamamı fışkırmış olduğundan borudan yağ akmaz.

Halbuki kaza sonrası sun'i patlatılmalarında fren pedalını pompaladığımız zaman hidrolik yağının akmakta devam ettiğini görürüz.

c — Sun'i şekilde kaza sonrası fren patlatılmalarının tatbikatda görülen en bariz şekilleri, hidrolik borusunun kesici bir alet veya cisimle kesilmesi, çekilerek rekorundan koparılması, bir şeyle vurularak ezilerek çekilmesi suretiyle olduğundan bunlar üzerinde frenin suni şekilde patlatıldığının açık delilleri olur.

Fren borusunun kesilerek, çekilerek, ezilerek koparılması hali bariz şekiller arzeder. Boru ve rekor üzerine koparılmak için vurulan çekiç vesair alet darbeleri eziklikler, parlaklıklar husule getirir. Tabii patlamada fren borusunun tabii bir yırtık görülür, halbuki suni patlatılma bir bıçak veya kesici sair bir aletle yapıldığında fren borusunda muntazam bir kesik görülür. Bazande fren patlaması ne teknik ne de suni olaylarla husule gelir. Bu iki hal haricinde sürücünün bakımsızlığından da ileri gelebilir.

Fren borusu bir bakır borudan ibaret olup bu boru zamanla aracın diğer aksamlarına sürtünmesi neticesi aşınabilir veya aracın eskiliği sebebiyle kullanılmaz hale gelmiş olabilir veya sürücünün bakımsızlığı sebebiyle rekoru gevşemiş yivleri aşınmış yahut da, boru içi pislenmiş ve tıkanmış olabilir. Bu hal çok defa fren patlamalarını icap ettirdiğinden daha sihhatli netice alabilmek için fren borusu sökülerek iyice tetkik edilmeli, şüphe halinde fren borusu mühürlenerek Teknik Üniversite labaratuvarında tetkikat için gönderilmesi daha uygun bir hareket olur.

C — Rot üzerinde tetkikat:

Rot direksiyona bağlı tekerlekleri kumanda eden aracın en ehemmiyetli kısmıdır.

Kaza sırasında rotun çalışma durumunun tesbiti ilerde yerli yersiz iddiaların samimiyet cihetini tayin bakımından mühimdir.

Trafik kazaları rotun çıkması suretiyle de husule gelir. Rot üç türlü çıkabilir :

23

1 — Kazadan önce fabrikasyon veya teknik bir arıza sonucu çıkabilir.

2 — Şoförün bakımsızlığı sebebiyle rotun sürtünme neticesi rot çubukları aşınma, incelme neticesi kopabilir. Ayrıca rot çubuklarını tesbit eden civata pim ve somunlar yalama olmuştur. Bu gibi bakımsızlık, eskime rot çıkmasını etkileyebilir.

3 — Olaydan sonra aracın rotu sürücüsü tarafından suni şekilde çıkarılarak olaya teknik arıza sebebiyle husule geldiği süsü verilmek istenebilir.

Bunu şu delillerle anlıyabiliriz.

a — Kazadan önce rot çıkmışsa aracın tekerlek izlerine bakacak olursak yol zemini düzce araç bu müddet düz gider bilahare sağa sola çekme neticesi tekerlek izleri zikzak şekilde yol üzerinde görülür.

b — Kazadan önce rot tabii olarak çıktığında araba sürücünün kumandasından çıktığı için araba yolun sağına soluna hatta şarampol içine kaçma sonucunda rot takımının yola ve diğer mahallere çarpma veya sürtünmesi neticesi rot çubuklarında ve rot başında, çolak başında ezilme eğilme, zedelenme sıyrık ve çizilmeler husule gelir. Halbuki suni rot karılmaları umumiyetle rot başında somunun geçtiği vidanın yani rot civatasının çıkarılmasını temin için taşla çekiçle vurulur. Bu noktaya baktığımızda darbe izleri ezilme izleri parlak olarak o andaki renginden farklı bir şekilde göze çarpar bunlarda suni rot çıkarılmanın delilleridir.

D — Korna ve lambaları üzerinde tetkikat :

Aracın ihtiva ettiği ses ve ikaz cihazları tesbit edilerek bunların sağlam veya arızalı olup olmadıkları tesbit edilmelidir.

Lambalar :

Araçların haiz olduğu lambalar umumiyetle far, stop, dönüş ve park lambalarıdır.

Bunların hangilere haiz olduğu ve bunların sağlam veya arızalı olup olmadıkları tesbit edilmelidir. Zira birçok savunmalarda lambalar teknik bir arıza sebebiyle seyir esnasında söndü önümü göremedim çarptım veya devrildim şeklinde görülmektedir. Bu müdafâanın doğruluğu önceden lambalar üzerinde yapılmış bir tesbitle anlaşılabilir.

24

E — Tekerlek ve lastiklerin kontrolü :

Trafik kazalarını meydana getiren amiller arasında lastik patlamaları da ehemmiyet arzeder. Bu gibi kazalar sürücülerin tetbirsizliği ve bakımsızlığından neşet edebildiği gibi bir teknik arıza sebebiyle de husule gelebilir. Bu itibarla lastikler üzerinde tetkikat yaparken dikkatli hareket etmemiz lâzım gelmektedir. Çok defa sürücüler lastik patlamasının iradeleri harici teknik bir arızadan ileri geldiğini iddia ederler. Patlamanın teknik mi yoksa suni bir şekilde kazadan sonramı patlatılmış olduğunu araç tekerleklerinin yol üzerinde bıraktığı izlerden ve gözümüzle yaptığımız araştırma sonucu anlıyabiliriz.

Kazadan önce aracın lastiği patlamışsa lastiğin içindeki havanın boşalmasiyle bir çekme olayı husule gelir.

Bu çekme aracın sağ ön veya arka tekerleklerinin birinin patlaması halinde bu çekiş sağa doğru olur ve tekerlek izleri dahi yol üzerinde sağa kaçışlı bir kavis yapar. Eğer patlıyan sol ön veya arka lastiklerden biri ise bu çekiş sola kaçışlı bir kavis mahiyetini alır.

Yol üzerinde kazayı ika eden araca ait lasitk izlerine raslanmıyorsa bu cihet olay şahitlerinden sorularak tesbit edilmelidir.

Seyir halinde lastiği sağlam bir aracın husule getirdiği seyir izine nazaran aracın lastiğinin patlaması halinde bu patlayan lastiğin yol üzerinde husule getirdiği iz daha genişce olur.

Daha sonra; patlayan lastiğin havasının dahada azalmasıyla meydana çıkan lastik cantının yola sürtünmesiyle yol üzerinde sürtünme veya kazıntı şeklinde ayrıca cant izide görülür.

Tabii patlamanın görülen bu arazları yanında suni patlatılmayıda dikkate almalıdır. Normal patlamada lastik üzerinde genişce bir yarılma ve yırtılma görülür. Lastik lifleri dışarıya doğru çıkar.

Kaza sonrası suni lastik patlatılmaları umumiyetle bir alet yardımıyle yapıldığından kullanılmış aletin hasıl ettiği darbe izi olur.

Çivi, bıçak ve tornavida başı izleri gibi. Tekerleklerin üzerinde yapılan tesbitlerde ayrıca tekerleklerin lastiklerinin dişleri ihtiva edip etmediği ve tekerlek civatalarının tamam olup olmadığının da zabta derci iktiza eder.

F — Direksiyon çalışma durumu ve kilitlenme iddiasının tevsiki :

Direksiyon araçlarda tekerleklere kumanda eden bir unsurdur. Bakımsızlık sonucu meydana gelen direksiyon boşluğu sürücüde kumanda zorluğunu dolayısiyle trafik kazalarını intaç edebilir. Bu itibarla tesbit de ehemmiyetle duracağımız noktalardan biride direksiyondur.

Direksiyon muayene edilirken boşluk varsa yazılmalıdır. Ayrıca direksiyon kitlenmesi sonucu kaza husule geldiği hakkında bir iddiayla karşılaştığımızda bu iddianın tevsiki için direksiyon mil veya kutusu sökülerek tetkikatın yapılması daha uygun olur.

Direksiyon kitlenmesi halinde direksiyon kutusu içinde mevcut dişler bir veya bir kaçı kırılır. Direksiyon sıkışır. Direksiyon tekerleklere kumanda edemez. Araç sürücü iradesinden çıkar araç kırılan dişli istikametine veya yolun meyil viraj durumuna göre istikamet alır.

Direksiyon kitlenmesi bir teknik arıza sebebiyle husule geleceği gibi sürücünün bakımsızlığı, aracın eskiliği zamanla aşınma sonucuda husule gelebilir. Bunun için direksiyon kitlenmesi neticesi husule gelen trafik kazalarınında, direksiyon kutusu ve mili sökülerek üzerinde bilirkişi tetkikatı yaptırılarak teknik bir arızadanmı yoksa yıpranma ve bakımsızlıkdanmı ileri geldiği tesbit edilmelidir.

G — Vites takımı ve araç motoru üzerinde araştırma :

Aracın bu kısmını tetkik ederken ilk anda aracın hangi vites üzerinde takılı olduğunu tesbit ettikten sonra vites kolunun kolaylıkla geçebilip geçmediğini vites kutusu ve dişlerinde bu arızanın mevcudiyeti muayene edilerek bulunan arızalar zapta dercedilmelidir. Daha sonra aracın motor tertibatı kontrol edilerek, motorun çalışma durumu kontak ve marşa basınca kolaylıkla çalışabilip çalışmadığının araştırılıp görülen arızalar tesbit edilmelidir.

H — Bundan başka aracın makas, aks, saft üzerinde de kontrol yapılarak görülen kırık, çatlak vesair arızalar araştırılarak mevcut olanlar tutanağa geçirilmelidir. Bunlar bize aracın trafiğe elverişlilik durumu üzerinde bilgi verir. Ayrıca istihap haddi ve üzerinde taşıdığı yükün cinsi ve tonajı aracın son muayene tarihi, aracın tümü üzerinde görülen kırık, ezik, kopuk vesair arızalar araştırılarak tutanağa tesbit edilmelidir.

26

4 — Aracı kullanan sürücü üzerindeki delillerin tesbiti :

A — Araç sürücüsünün tahkiki ve hüviyetinin tesbiti :

Trafik kazasının tahkikatı sırasında olayın olumuna sebebiyet veren araç sürücüsünün, diğer bir tabirle olaydan önce direksiyon vesair aksamını harekete getirip yol üzerinde aracı sevk ve idare eden şahsın tahkiki, tesbiti ve bu şahsın kimliğinin ve ikametgâhının teferruatlı bir şekilde tahkiki, hatta kimlik cüzdaniyle, sürücü ehliyetinin birer kopyaları temin edilerek evraka eklenmesi zaruridir.

Bu hareket ilerde sanığın luzumunda kolaylıkla bulunmasını sağlar.

B — Araç sürücüsünün tabiblikce muayenesi :

Sürücü en yakın bir tabibliğe veya hastaneye sevk edilerek alkollü bir içkiye, uyuşturucu bir madeye veya uykusuzluğa malik olup olmadığı fennen tesbit edilmelidir.

C — Araç sürücüsünün sorguya çekilmesi :

Sürücüden kazanın oluşu hakkında sorgusu vakit geçirilmeden icra edilmesi zaruridir.

Sorgu sırasında sürücü serbest bırakılıp olayın husule geliş şekli anlatılmalıdır. Sürürcü ifadesini tamamladıktan sonra trafik kanununun 29 ve müteakip maddelerinde gösterilen sürücü ve araçların kara yolu üzerinde ki hattı hareketlerini düzenleyen umumi kaideleri nazara alarak sualler tevcih edilerek sürücünün olay üzerindeki rolü ve iştiraki tesbit edilmelidir.

Deliller toplanırken sanığın sadece aleyhindeki deliller değil lehindeki delillerde nazara alınarak zabıtta gösterilmeli, sürücü tarafından gösterilen şahitlerde dinlenilmelidir.

C. Savcısı sürücünün sorgusunun icrası görgü şahitlerinin dinlenmesini delillerin kaybolmaması sebebiyle araç ve yol üzerindeki delillerin tesbitini müteakip mahallinde bilirkişi marifetiyle bir keşif yapması icap eder.

C.M.U.K. 162 nci maddesi hükmü gereğince sanığın bu keşifde bulundurulmasına mani bir sebep olmadığından sanığında hazır bulundurularak, keşfin hatta delillerin tesbitinin gözü önünde yapılması, icap eden durumlarda sualler sorularak alınan cevapların değerlendirilmesi yerinde bir hareket olur.

27

D — Keşif :

Trafik kazalarında C. Savcıları, gecikmesinde mazarrat umulan hallerde keşif yapabilirler. C.M.U.K. 78

Aksi halde keşif yapmak salahiyeti bir hâkim marifetiyle yapılacaktır.

Trafik kazalarında sürücünün kusurunu tesbit edebilmek için motor, direksiyon ve trafik bilgisine haiz olmak gerekir.

Buda bir meslek bilgisine ve ihtisasa taallûk eder.

C. Savcısı olayın delillerini tesbit ederken ve keşif yaparken bu işden anlıyan motor, trafik ve direksiyon bilgisi olan bir fen erbabını bilirkişi olarak tayin etmesi gerekemektedir.

Trafik kaidesiyle mücehhez bir makine mühendisi veya trafik teknisyeni tercih edilenler arasındadır.

Mümkün olduğu kadar bir şoförün bilirkişi olarak tayininden kaçınılmalıdır.

Burada dikkat edilecek en mühim noktanın ihmal edilmemesi gerekir. Bilirkişi olay yerinde tetkikatını bitirdikten sonra, hemen rey ve mütalaasının ne olduğunun sorularak tesbit edilmeli ve sanığın hangi sebepler tahtında kusurlu olduğu ve kusurunun derecesi açıklattırılarak taraflar huzurunda tutanağa geçirilmeli, sanığa bilirkişi beyanına karşı soracağı sualler varsa bilirkişiye sorulup alınacak mütemmim cevaplar zapta geçirilerek taraflarca imzalanmalıdır.

Mufassal rapor ve krokinin tanzimi atiye bırakılabilir. Aksi hareket tatbikat da birçok suistimallere sebebiyet verdiğinden bilirkişi rey ve mütaleası kısada olsa sıcak sıcağına keşif zaptına dercini ihmal etmemelidir.

Bilirkişinin sanığa sual sormak, şahitleri dinlemek mazbut ifadelerini okumak, sual sormak, yapılan tesbitleri tetkik etmek gibi taleplerini kabul etmek lâzım gelir. (C.M.U.K. 73)

5 — Olay şahitlerinin tesbiti :

Trafik kazalarının tahkikinde ençok faydalandığımız deliller arasında hiç şüphe yokki en mühimi olarak kaza görgü şahitleri gelir.

Bir trafik kazasının vukuunu öğrenen ilgililer derhal delillerinin

muhafazasını ve kaza görgü şahitlerinin kimler olduğunu araştırıp bulmak, hüviyetlerini tesbit etmek ve bunları muhafaza etmek mecburiyetindedir. Trafik kazaları neticesinde bir veya birçok şahsın ölümü ve yaralanmalarını intaç ettiğinden tahkikatın bizzat C. Savcıları veya yardımcıları tarafından yapılması, delillerin toplanılması, şahitlerin dinlenilmesi çok yerinde bir hareket olur. C.M.U.K. 154 üncü maddesi hazırlık tahkikatının C. Savcılarının bizzat yapması esasını vazetmiştir.

Hukuk mezunu, meslekten yetişme ilmi ehliyeti haiz bir C. Savcısının ehemmiyet arzeden böyle bir olayın tahkikatına en iyi istikamet verecek ve sıhhatli neticeye ulaşacaktır. Ancak kati zaruriyetin icap ettirdiği hal ve zamanlarda zabıtanın yardımına müracaat etmesi lâzım gelir.

C.M.U. Kanununun 59 uncu maddesi istisnai hallerde C. Savcılarının şahitlerin yeminle ifadelerini alma yetkisini tanıdığından trafik kazasının görgü şahidinin birinin çok ağır hasta olması, gibi acele hallerde veya hakikate muvafık bir şahadet elde etmek ihtiyacını oluyorsa C. Savcısı şahidinin ifadesini yeminle alabilir. Bu takdirde sebebini zapta yazması lâzım gelir.

Şahitlerin ifadelerinin etraflıca alınması, trafik kanununun 29 ve müteakip maddelerindeki trafiğin umumi kaideleri nazara alınarak şahitlere sual tevcih edilerek kazayı ika eden sürücünün bu kaidelere ne derece riayet ettiği sorulmalı, ayrıca şahitlrce bilinen ve sürücüye atfettikleri kusurların ne olduğu açıklatılmalıdır.

Ani çıkışlar sebebiyle aracın bu şahsa çarpması şuretiyle husule gelen trafik kazalarında, sürücünün çarptığı şahsı ilk gördüğü andaki mesafe ve sürücünün çarpmamak için direksiyonu sağa sola kırma, fren yapma, klaksiyonla ikaz gibi önleyici tetbirlere başvurup vurmadığı ve aracı kullanma süresi sorulmalıdır.

6 — Ceset üzerindeki delillerin tesbiti :

A — Ölenin hüviyetinin tesbiti :

Trafik kazası neticesinde ölen bir şahsın hüviyetini tesbit etmek zorundayız. Bunun içinde ölenle birlikte ayni aracda seyahat edenlere ceset gösterilmek suretiyle veya ceset üzerinde çıkan hüviyet cüzdanı veya sair evraklar yardımiyle mümkün olmadığı hallerde cesedin fotoğrafları bir kaç poz çıkartılarak mahalli veya civar mahallerde neşredi-

len yayın organlarından istifade etmek suretiyle ölenin kimliğinin tesbitine çalışılmalıdır. Aksi halde ceset otopsi neticesinde parçalanacak ve teşhisi mümkün olamıyacaktır.

B — Cesedin muayenesi :

Hüviyetin tesbitinden sonra cesedin harici ve dahili muayenesine tabib nezaretinde geçilmelidir.

1 — Harici muayene :

Trafik hadisesi neticesinde ölümler muhtelif şekillerde husule gelmektedir. Aracın bir şahsa çarpması, üzerinden geçmesi, vurup fırlatması, sürüklemesi, şahsın araç üzerinden dümesi, sıkışması ençok görülen şekillerindendir. Bunların herbirinin ceset üzerinde harici arazları vardır. İşte ölümü bunlardan hangi şekille meydana geldiğinin bilinmesi bakımından önce cesedin elbiselerle mücehhez hali üzerinde gözle ve elle tetkikat yaparak yırtıklar, çamurlar, yağ lekeleri, lastik dış izleri araştırılmalı görülenler yazılmalı, ayrıca elbiseler üzerinde cebir şiddet ve tazyik veya boğuşma neticesi meydana gelen yırtıklar, sökükler bulunup bulunmadığı ayrıca ateşli silahlarla, kesici, delici, batıcı veya bereleyici alet izleri veya kan, meni vesair lekeler araştırılarak tutanağa geçirilmelidir.

2 — Harici muayene :

Ceset soyularak cinsi, yaşı, boyu kilosu, cildin rengi, saçları boyu ve rengi, traş vaziyeti, sakal ve bıyığı varsa biçimi, boyları, kaş ve kirpiklerinin rengi, kulağının biçimi, kulak memesi durumu, ağız boşluğu ve dişlerinin adedi ve evsafı, vücuddaki ameliyat nedbeleri, yanık izleri cildi lekeler, benler, döğmeler varsa yerleri, karakter ve adetleri, uzuv eksikliği erkek şahsa aitse sünnetli olup olmadığı, kadınsa kızlık zarı durumu ve cesedin heyeti umumiyesinde görülen ateşli silah yaralarıyla kesici, delici veya bereleyici alet yara izleri, tul, genişlik ve istikametleri, ekimozlar, kırık ve çökükler bulundukları nahiyeler gösterilmelidir.

3 — Otopsi :

Cesedin harici ve dahili muayenesi icrası sonucunda ölümün nedenimi açıklayamıyorsak ölü üzerinde otopsi ameliyesini icra etmemiz gerekir.

Otopsi acele hallerde C. Savcısının huzurunda biri Adlî tabib olmak şartiyle iki tabib huzuruyle yapılır.

Ancak zaruriyet halinde yalnız bir hekim iştirakiylede yapılabilinir. Otopsiye başlanmadan önce tabibe yemin verilmesi adli tabibe hatırlatılması icap eder.

Başın, göğsün ve karın nahiyelerinin açılması zaruridir.
Otopsi yapılırken;

a — Ölümün trafik kazası neticesi husule gelip gelmediği,

b — Kazanın oluş şekli;

c — Ölende görme, işitme, kalp vesair hastalıklar mevcut olup olmadığı,

d — Ölenin alkol ve uyuşturucu maddeye malik olup olmadığı araştırılmalıdır.

SONUÇ :

C. Savcılarının ölüm ve yaralanmayla sonuçlanan trafik kazalarının tahkikinde nazara alması lâzı mgelen esaslar yukarıda beş madde halinde gösterlimiştir.

Delilerin tesbiti ve olayın tahkikinde bu esaslar gözönünde bulundurularak yapılması, mümkün ise ayrıca olayı ve yerini içine alan yan, ön ve arka cephelerinden birer adet tasdikli fotoğrafın da alınarak evraka eklenmesi, bizleri daha etkili sonuçlara götüreceğine inanarak tavsiye ederim.

ADAM ÖLDÜRMEYE TEŞEBBÜS CÜRMÜNDE KASTIN TÂYİNİ VE TATBİKATIMIZ

Yazan : M. Muhtar ÇAĞLAYAN

SUÇUN GEÇİRDİĞİ SAFHALAR :

1) İnsan, tabii olduğu kadar sosyal bir mahlûktur. Bir insanın, tek başına bütün ihtiyaçlarını temin eylemesine imkân bulunmadığından, cemiyet halinde yaşamak, fertler için tabii ve zaruridir. Fakat, toplu halde yaşamak, insanlara, hürriyetlerinden bazı fedakârlıklara katlanmaları mecburiyetini tahmil eder. Toplum halinde yaşayan insanlar için hürriyetin hududu, başkalarının hakkına riayeti ve onlara tecavüz etmemeyi tazammun eyler. Buna rağmen, bir toplumu teşkil eden kişilerin menfaatlerinin çatışacağı ve bu yüzden aralarında ihtilâflar çıkacağı gayet tabiidir. İnzibat ve disiplin; toplum hayatının devamı için en başta gelen bir şart olduğu cihetle, çatışan menfaatler yüzünden fertler arasında çıkan ihtilâfların hal ve telifi gerekir. Bu da ancak «Hukuk nizamı» ile sağlanabilir.

Müsbet hukuka göre suç; Kanunun cezalandırdığı fiildir. Ceza ise, suçun bir müeyyidesidir.

Hukukî nizamı bozan bir hareket yâni suç, umumiyet itibariyle muhtelif safhalar geçirir ve iki unsurdan terekküp eder :

a — Hukukî nizamı bozmak niyet ve tasavvuru,

b — Bu niyetle hareket edilerek, nizamın bozulmuş olması.

Mücerret niyet ve tasavvur; bir insanın ruhî hallerine, zihnî faaliyetine taalûk eylediğinden bunlar, bâtınî kaldıkça yani fiil ve harekete intiklâp eylemedikçe, toplum nizamını bozmaz. Asıl nizamı bozan, yalnız suç sayılan fiil ve hareketlerdir.

İnsan; önce bir suç işlemeyi niyet eder. Bilâhare, yine zihnî faaliyeti ile bu fikir ve tasvvurunu «Karar» haline getirir. Bu suretle suç işleme iradesi yani «Kast» vücut bulur. Bunu müteakip, kastını tahakkuk ettirebilecek «Vasıtalar» ı tedarik için «Hazırlık hareketleri» ne başlar. Meselâ : birisini öldürmek isteyen fail, etraflıca düşünüp taşınarak, öldürmek kararını verir. Bu maksatla bir tabanca tedarik eder.

Bundan sonra da o kimseyi bir yerde bularak, tabancayı ateşleyip onu öldürür. Böylece «Kasden adam öldürme» cürmü meydana gelmiş olur.

Tamam olmuş bir suç toplum nizamını bozduğu için, bundan dolayı faile ceza verileceği tabiidir. Bu hususta tereddüde yer yoktur. Fakat, asıl üzerinde durulması gereken nokta, suçun tamam olmasından önceki safhalardan herbirinin cezayı müstelzim olup olmıyacağı ve bu gibi hallerde faile tam cezanın mı, yoksa daha az bir cezanın mı verilmesi lâzımgeleceği keyfiyetidir.

Bu hususta doktrinde iki ayrı görüş tarzı mevcuttur :

a — Objektif nazariye.

b — Sübjektif nazariye.

Objektif nazariye'ye göre kast ve niyet gibi zihnî faaliyetler cezalandırılamaz. Ancak, cürmî kasttan şüphe edilemiyecek şekilde icra hareketlerine başlanması halinde faile ceza verilebilir. Failin, icra hareketleri safhasına intikal eden fiiline ceza verilmesi, onun cürmî kastının ortaya çıkmış «tezahür etmiş» olmasından ziyade, bu kastın taallûk eylediği fiil ve hareketlerin, başkasının hukukuna tecavüz ve bu suretle cemiyet nizamını ihlâl etmiş «bozmuş» olması itibariyle bizatihi cezayı müstelzim bulunmasından dolayıdır. Failin sorumluluk derecesi de; suç işlemek için giriştiği icra hareketlerinde ilerlediği nispet ve neticelere göre tesbit edilir. Yani, cürüm tamamlandığı, netice hâsıl olduğu takdirde faile tam ceza verilir. İcra hareketleri tamamlanmış olmakla birlikte, netice meydana gelmemiş ise, faile daha az ceza tayin olunur. Ve nihayet icra hareketleri failin elinde olmayan mâni sebepler dolayısiyle ikmal edilememiş «tamamlanamamış» ise faile ondan da az ceza verilir. Hazırlık hareketleri ise hiç bir suretle cezalandırılamaz. Kanunumuz, klâsik ceza hukuku mektebi mensupları tarafından öne sürülen bu sistemi kabul eylemiştir.

Subjektif nazariyeye göre suç; esas itibariyle toplum için zararlı ve tehlikeli şahısların meydana çıkmasına yarayan bir vesileden ibarettir. Binaenaleyh, her ne suretle olursa olsun, suç işlemek suretiyle böyle zararlı ve tehlikeli bir temayülde bulunduğunu açıklayan her şahsın fiili cezalandırılmalıdır. Bu hususta icra hareketlerinin tamamlanmış veya failin elinde olmayan mâni sebeplerle bitmemiş olması, neticenin husule gelmiş olup olmaması, hatta henüz hazırlık hareketleri safhasında bulunması arasında bir ayırt yapılmamalı ve bu hareketlerin hepsinde, fa-

ile tam ceza verilmelidir. Bu nazariyeyi pozitivist mektep mensupları öne sürmüştür.

Türk Ceza Kanununun kabul eylediği objektif nazariyeye göre; bir suçun işlenmesine matuf olarak vâki olabilecek «fikir, tasavvur, karar, kast» gibi bütün zihnî faaliyetler, ferdî ahlâk bakımından tecviz edilmemekle birlikte cezalandırılmaz. Çünkü, evvelâ bunlar bâtınî şeylerdir. Esasî hakları ihlâl etmeden mevcudiyetlerini ispat güçtür. Saniyen, bir kimsenin muayyen bir suçu işlemek hususundaki niyet ve kararını, bir dostuna söylemiş olması veya not defterine kaydetmiş bulunması sebebiyle ispat edilebileceği farz ve kabul olunsa dahi, «niyet» ile «icra» arasında uzun veya kısa bir zaman geçecektir. Bu müddet zarfında etraflıca düşünerek suçu işlemekten vazgeçmesi pek alâ mümkündür. Esasen suç siyaseti, suç işleyen kimselere ceza vermekten ziyade, suçların işlenmesinin önüne geçmekten ibarettir. Onun için kanun koyucunun, son dakikaya kadar müsaadekâr bulunması keyfiyeti, ceza siyasetine tamamiyle uyan bir hareket tarzıdır. Ve nihayet, daha ileri gidilerek denebilir ki; mücerret «niyet ve tasavvur» un cezalandırılması, faydadan ziyade zarar doğurur. Zira, bir suçu işlemeyi niyet eden kimse, onu işlese de işlemese de kanunun kendisini cezalandıracağını bilirse, bu niyetinden vazgeçmiyerek cezayı göze alıp suçu işlemeyi tercih eder. Bu suretle fail, adeta suç işlemeye sevk ve teşvik edilmiş olur.

Objektif nazariyeye göre «Hazırlık hareketleri» de cezalandırılamaz. Çünkü, bir kerre hedef belli değildir, müphemdir. Bir silâh tedarik eden şahsın maksadı, bir başkasını «öldürmek» olabileceği gibi, nefsini müdafaa etmek de olabilir. Bundan başka, failin vazgeçmesi keyfiyeti bu safhada da bahis konusudur.

Fakat kanun koyucu, bazı istisnaî hallerde, hazırlık mahiyetinde sayılabilecek bir takım hareketleri müstakil suç addetmiş ve cezalandırmıştır. Fuhşa teşvik suçlarının hazırlık hareketleri (TCK. 436/son) gibi.

İcra hareketleri kaideten cezalandırılır. Ancak, esas kaide, icra hareketlerinin cezalandırılması olmakla beraber, mümkün olduğu kadar suçların işlenmesinin önlenmesi düşüncesiyle kanun koyucu; fiilin, icrasından (vazgeçilmesi) ihtimalini de öngörerek, son dakikaya kadar müsaadekâr davranmıştır.

ADAM ÖLDÜRME CÜRÜMÜNÜN KANUNÎ UNSURLARI :

2 — Yaşamak, bir kimsenin «insan» olmak sıfatiyle vazgeçilmesi ve başkasına devri caiz olmayan haklarındandır.

Bu hak, 9/7/1961 gün ve 334 sayılı «Türkiye Cumhuriyeti Anayasası» nın 14. maddesinde; «Herkes, yaşama, maddî ve manevî varlığını geliştirme haklarına ve kişi hürriyetine sahiptir» suretinde ifadesini bulmuştur. Gerekçede aynen; (Temel hak ve hürriyetlerin en başında geleni, bir şahsın kendi bedeni üzerinde sahip olduğu hak ve fizik hürriyetidir. Can emniyeti ve vücut bütünlüğünün masun olması, bütün hürriyetlerin ilk şartıdır. Can masun olmadıkça ve beden üzerinde fizik hürriyeti sağlanmadıkça, ferdin iç huzuruna kavuşmasına ve diğer bir çok hürriyetlerin fiilen gerçekleşmesine imkân yoktur. Bütün Anayasalarda ve bu arada eski Anayasamızda da yer alan bu hürriyet, her türlü şüphe ve münakaşanın üstündedir.) denilmektedir. (1)

Gerçekten de bu gün bir insanın hayatı, riyazî nisbetlerle ölçülemiyecek derecede büyük bir kıymet taşıdığı için onun, kanunların teminatı altına alınması, kişinin olduğu kadar toplumun huzur ve düzenini korumak bakımından da lâzım ve zarurî görülmüştür. Filhakika, mülga 491 sayılı Teşkilâtı Esasiye Kanunumuzun 71 inci maddesinde; (Can, mal, ırz ve meskenin her türlü taarruzdan masun olduğu) tesbit olunduğu gibi, Türk Ceza Kanununun (Eşhasa karşı cürümler) den bahseden 9 ncu bâbının birinci faslının muhtevasını teşkil eden 448 ve onu takip eden maddelerinde «Adam öldürme» fiili cürüm sayılmış ve failerine ağır cezalar tertip olunmuştur.

Kanun, kasden adam öldürmeyi tarif etmemiştir. Fakat, Adam öldürme; (Müstakil varlığa sahip olan bir kimsenin hayatının kasden izalesidir) diye tarif edilebilir. (2)

Bu tarife göre adam öldürmenin kanunî unsurlarını şu şekilde tahlil etmek mümkündür.

a — Evvelce mevcut olan bir hayatın ortadan kaldırılması fiili,

Adam öldürme cürmünün meydana gelebilmesi için, hedefin, fiilden önce «Hayatta bulunması» lâzımdır. Bu itibarla, hayatta olmayan

(1) Temsilciler Meclisi Anayasa Komisyonunun 9/3/1961 gün ve 27. Karar sayılı raporu.

(2) Sulhi Dönmezer. Şahıslara karşı ve mal aleyhinde cürümler. 1957. Sh. 7

bir kimseyi öldürmek bahis konusu olamıyacağından, esasen ölü bulunan bir şahsın cesedine karşı vâki tecavüzler, bu cürmü meydana getirmez.

b — Hedefin, müstakil varlığa sahip olması lâzımdır. Binaenaleyh, ana rahminde bulunan çocuk, müstakil varlığa sahip olmadığı cihetle, bu çocuğa karşı yapılan tecavüzler, adam öldürme cürmünü teşkil etmezler.

c — Failde, cürüm kastının mevcudiyeti iktiza eder.

Adam öldürme cürmünde failde, umumi kasttan maada «öldürme niyeti» nin de bulunması lâzımdır.

d — Fiil ile netice arasında «illiyet bağı», maddî bir sebebiyet alâkası bulunmalıdır. Yâni ölüm, failin fiili neticesinde husule gelmiş olmalıdır.

TEŞEBBÜSÜN UNSURLARI :

3) Kanunumuza göre; işlenmesine karar verilen bir cürmün icrasına, elverişli vasıtalarla başlandıktan sonra, failin ihtiyarında olmayan mâni sebepler yüzünden icra hareketlerinin tamamlanmaması veya bu hareketlerin tamamlanmasına rağmen, neticenin husule gelmemesi hâli «cürme teşebbüs» tür. (TCK. Madde. 61 — 62)

Bu tarife göre «Teşebbüs» ün cezalandırılması için bulunması gereken şartları şu şekilde telhis etmek mümkündür :

a — Suç işleme kararı,

b — Elverişli vasıta «vesaiti mahsusa» tedariki,

c — Bu vasıtalarla icraya başlanmış olması,

d — Failin elinde olmıyan mâni sebeplerden dolayı fiillerin ikmal edilememesi veya fiillerin ikmaline rağmen, neticenin husule gelmemesi.

4) Cürüm işleme kararı :

«Cürüm işleme kararı» kanunumuzun 61 ve 62. maddelerinde «işlemeyi kasdeylediği...» ibaresiyle ifade edilmiştir. Bilindiği üzere genel anlamda kasd; Failin, bilerek ve neticelerini isteyerek, kanunun suç saydığı bir fiili işlemek iradesidir. Bu şekilde tarif olunan kasd, TCK. nun 45. maddesinde ifadesini bulmuş ve cürümlerde kastın mevcudiyeti şart kılınmıştır. Halbuki, 61 ve 62 maddelerde öngörülen kast;

45. madedeki kasttan ayrı olup, failin «cürüm işleme kararı» nı ifade eder. Bir suç, işlenirken muhtelif safhalardan geçer. Fail, önce bir suç işlemeyi niyet eder. Bu, «tasavvur» safhasıdır. Suç tasavvuru cezalandırılmaz. Tasavvuru, suç işleme hususunda tamamiyle teşekkül etmiş irade demek olan «Suç işleme kararı» takip eder. Nihayet, irade hareket haline inkilâp eder. Hareket ile hemzaman olan irade «kast» ı meydana getirir. (3)

Kanunumuz, «Manevî sorumluluk» esasını kabul etmiş ve suç işleyen bir kimsenin sorumlu tutulabilmesi için, fiili işleme iradesi ile husule gelen netice arasında manevî bir isnat rabıtasının bulunmuş olmasını şart koymuştur. Hangi suçun işlenmesine karar verilmiş ise, o suça teşebbüs bahse konu olabileceği cihetle, teşebbüste failin «cürüm işleme kararı» nın kesin bir şekilde tayini lâzım ve zaruridir. 61. madde metninde bir kimsenin, «işlemeyi kasdettiği cürüm...» den bahsedilmek suretiyle, kararın «muayyen bir suç» a taalûku icabedeceği belirtilmek istenmiştir. Bu itibarla, failde sadece bir «suç işlemek niyeti» nin bulunması kâfi olmayıp, ayni zamanda «gâyenin, muayyen bir suç üzerinde teksif edilmesi» de lâzımdır. Suçun manevî unsurunu teşkil eden ve failin ahlâkî redaet derecesini ortaya koyan kast; bu suretle işlenmesine karar verilen cürmün vasıf ve mahiyetinin tesbit ve tayinini de mümkün kılar. Silâh ile bir kimseye ateş eden şahsın maksadı, onu öldürmek olduğu kadar, yaralamak da olabilir. Böyle bir vaziyet karşısında fiilden bir netice hâsıl olmamış, yani ölüm vukua gelmemiş ise, sanığın fiilinin vasıf ve mahiyeti hakkında tereddüde düşülebilir. Acaba sanık, o şahsı öldürmek mi, yoksa yaralamak mı istemiştir? Eğer öldürmek istemişse hareketi tam teşebbüs müdür, yoksa nâkıs teşebbüs derecesinde mi kalmıştır ?

Görülüyor ki bu gibi hallerde failin kasdının, daha doğrusu «suç işleme kararı» nın ve takip ettiği gâyenin kesin bir surutte tesbiti : suçun vasfını tayin bakımından birinci derecede önemi haizdir. Failin zihnî faaliyetlerine taallukû itibariyle bâtınî olan «kast» ın bu kadar önemi haiz olan mahiyetini, suçun işlendiği hal ve şartlara, hâdisenin cereyan şekline, mahiyet ve hususiyetine velhasıl haricî tezahürlerine bakarak tesbit ve tayin edebiliriz. Eğer, yapılan tahkikat neticesinde kastın hangi suça matuf olduğu kesin olarak tesbit edilememis ise; fail icin en hafifini kabul ve ona göre kendisine ceza tertip eylemek lâzımgelir.

---

(3) Faruk Erem. Türk Ceza Hukuku 1954. Sh; 396. ve müteakip;

Tatbikata gelince; fail ile mağdur arasında husumet bulunması, silâhın müteaddit defa ateş edilmesi ve merminin, hedefin hayatını tehlikeye mâruz bırakacak olan nazik ve hayatî uzvuna isabeti, öldürme kastının mevcudiyetine delil sayılmaktadır. Nitekim; Müdahil Rüstem ile kardeşi arslan'ın müştereken sahip oldukları arsanın, bunlardan Arslan'a ait olan hissesi, adı geçen tarafından sanıklara satılmış, sanıklar da satın aldıkları bu hisse üzerine inşaata mâni olmak istemiş, bu hal taraflar arasında bir kavganın doğmasına sebep olmuştur. İşte bu kavga sırasında, sanıklardan Sabri, Demir dirgen ve diğer sanık Kurşun da demir bel ile, kardeşini kurtarmağa gelen müdahil Rüstem'e hücum ederek, bunlardan Kurşun önden, Aydın da arkadan ona vurmağa başlamışlar, darbelerden bir kısmı sathî mahiyette yara meydana getirmekle, bir tanesi başın paryetal temporal bölgesinde çöküntü ve kafa kırığı tevlit eylemiştir. Adam öldürme veya buna teşebbüs hâdiseleri her zaman köklü bir husumete dayanmayıp, hâdisede olduğu gibi ekseriya bir kavga esnasında, bu kavganın tevlit ettiği infial ve tehevvürle de vücut bulur. Taraflar arasında daha önce bir husumetin mevcut olmaması, sanığın, mevcut adam öldürme kastını ref edemiyeceği gibi, husumetin mevcudiyeti de mücerret bu noktadan sanıkta öldürme kastının vücuduna delil sayılamaz. Diğer taraftan, demir dirgen ve demir kürek, esasında bir değnek vasfında olmayıp, kullanılış tarzları ile tevcih edilecekleri mıntıkaya göre adam öldürmeye elverişli sağlam âletlerdir. Bu itibarla, bozma ilâmının, suçun öldürmeye teşebbüs değil de yaralama olduğuna ilişen kısmına uyulmaksızın, sanığın TCK.nun 448, 62 maddeleri uyarınca mahkûmiyetine dair verilmiş olan evvelki kararda ısrara mütedair Kars ağır ceza mahkemesince ittihaz olunan karar, ceza genel kurulunca tasdik edilmiştir.(4)

Mağdur ile yaptığı kavgada, tabancasında mevcut beş mermiden dördünü ateşliyerek, bunların üçünü mağdurun vücudunun üst kısımlarındaki hayatî ehemmiyeti haiz nahiyelere isabet ettiren ve ancak beşinci merminin bozukluğu yüzünden patlamaması ve yaraları alan mağdurun can kaygusu ile sanığın arka arkaya devam ettirdiği ateşlerine nihayet vermesi amaciyle elinde tutmakta olduğu sandalyayı başına vurmak ve bu hengâmede tanıkların yetişmeleri hadisesinde sanığın fiili, öldürmeye tam teşebbüs olarak kabul edilmiştir.(5).

---

(4) C. U. H. 27/3/1961. 1/8-8.

(5) I. CD. 13/3/1961. 1937/908.

38

Elinde çifte tüfeği ile, yakın mesafeden mağdur ...ın hayatî nahiyelerden bulunan başını ve göğsünü hedef tutarak ateş edip, çıkan saçmaların başına, yüzüne, boynuna ve göğsüne isabet etmiş ve bir kısım saçmaların beyine nüfuz ederek mağdurun yere düşüp komaya girmesiyle, hâdise yerini terkedip kaçan sanığın fiili, keza öldürmeye tam teşebbüs suretinde mütalâa olunmuştur.(6)

Sanıklar...un, mağdur.. a müessir mesafeden tabancalariyle hayatî noktalardan bulunan nahiyelerine ateş ederek, çıkan merminin mağdurun bağırsaklarını ve ...ın dalak, mide ve karaciğerini delmek suretiyle ağır şekilde yaraladıkları anlaşılmasına göre; bu şekilde tezahür eden fiilleri öldürmeye tam teşebbüs olarak kabul olunmuştur.(7)

Nikâhlı karısının başkası ile zina etmesinden duyduğu tessürle, taşıdığı tabanca ile yakın mesafeden, başını hedef tutarak bir kaç el ateş etmek suretiyle yaralayan sanığın fiili, keza öldürmeye tam teşebbüs addolunarak, TCK. nun 449, 62. maddeleri uyarınca mahkûmiyetine dair verilen hüküm Yargıtayca tasdik edilmiştir.(8)

Mağdur Yaşar'ın, sanık Necati'nin amcası Kâmil'i yaralamasından dolayı kendisine husumet besleyen sanığın, hadise günü karısı Satı ile birlikte et almak için kasap dükânına gelmekte olan mağdur Yaşar'ı görünce tehevvüre kapılarak, ruhsatsız taşıdığı tabanca ile ve öldürmek kastiyle arka arkaya iki el ateş ederek, vücudunun muhtelif yerlerinden yaralaması sırasında şahit...in mağdur Yaşar'ı kasap dükkânının içine iteklemesiyle üçüncü atıştan çıkan merminin mağdura isabet edemediği ve hadiseyi gören polis memurunun, yakalamak için tabancasını çekince kaçmış olan sanığın fiilinde; sanığın, attığı kurşunların mağdurun vücudunda yapacağı tesir derecesini evvelden kestirmesine imkân olamıyacağından, işleniş tarzına ve kurşunların isabet ettiği nahiyelere göre öldürme kastının taayün eylediğine karar verilmiştir. (9)

Yine, müdahilin vücudunun muhtelif yerlerinde yirmi adet bıçak yarası bulunmasına ve bunlardan batna nâfiz olanının ince bağırsağı beş yerinden delmiş olmasına ve sanıkların vak'a yerinden kendi ihtiyarları ile uzaklaşmış olmayıp, müdahilin feryadını duyan şahitlerin kapıları önüne çıkmaları üzerine, kasteyledikleri öldürme suçunu it-

(6) 1. CD. 28/12/1960. 3309/3158.
(7) 1. CD. 28/12/1960. 3195/3159.
(8) 1. CD. 27/12/1960. 1226/3153.
(9) 1. CD. 10/12/1960. 1941/392.

39

mam edemiyerek kaçmak mecburiyetinde kalmış bulunmalarına, bunun ise 62. maddede yer alan «suçlunun iradesine bağlı olmıyan bir sebep» teşkil eylediği gerekçesiyle, sanıkların fiili öldürmeye tam teşebbüs sayılmıştır. (10)

Ötedenberi tarla ihtilâfı yüzünden araları açık olan sanık ...nın, olay günü mağdur...tarafından babasının dövülmesinden muğber olarak mağduru, muayene raporunda yazılı olduğu üzere - vücudunun muhtelif tehlikeli nahiyelerinden dört bıçak darbesiyle yaralamakla beraber, hususiyle göğsünden 3 ve 4 üncü kaburgalar arasından soktuğu bıçakla toraksı geçerek akciğer üst lobuna nafiz olacak ve hayatî tehlikeye mâruz kılacak surette ağır derecede yaralaması neticesi mağdurun yere düşüp sessiz ve hareketsiz kaldığı, yaralanırken mağdurun vâki feryadını duyan şahitlerin olay yerine koşarak gelmekte olduklarını gören sanığın, böyle mâni haylûleti sebebiyle oradan uzaklaşması, öldürme kasdiyle hareket eylediğinin bâriz delili sayılmıştır. (11)

Buna mukabil, âni tehevvürle fiilin icrası, öldürme kastının tayin ve tesbitinde mücerret bir kıstas olamıyacağı gibi, yine hâdisenin mahiyet ve hususiyeti ile suçun işlendiği hal ve şartlar, failin öldürmek kasdiyle hareket eylemediğini açıkça gösterebilir.

Sanık..., kavgada mağdur...ya 8 - 10 metre mesafeden bir el ateş ederek sol köprücük kemiğinden yaralanmış, mağdur yere düşmeyip, bulunduğu yerde kalmış ve sanık da kaçıp evine gitmiştir. Sanığın, yapılan muhakemesi neticesinde; fiili öldürmeye tam teşebbüs şeklinde vasıflandırılarak TCK. nun 448 ve 62. maddeleri uyarınca mahkûmiyetine dair verilen hüküm Yargıtay 1 inci Ceza Dairesince; (öldürmek kastiyle hareket etmiş olsaydı, bir el ateş etmekle iktifa eylemiyerek, ayakta duran mağdura, neticeyi alabilmek için tabancasını mükerreren ateş eylemesi lâzımgeleceği gibi, câri tahkikata nazaran da bu imkâna sahip olduğu, yarayı almaya rağmen yere düşmeyen ve kaçmayan mağdura ikinci ve müteakip atışlarda bulunmaması keyfiyeti, ihtiyarında olmayan bir sebepten neş'et etmemiş olduğu...) gerekçesiyle bozulmuş olduğu gibi, mahkemenin ısrar kararı da keza ceza genel kurulunca bozulmuştur. (12)

Yine, Adana'da çalıştığı sırada evli bulunduğu karısı Nergiz'in kendisini terkederek Tokat'ta ikâmet eden anası Nazik'in yanına gelmesi

(10) C. U. H. 20/6/1960. 1/25 - 23.
(11) 1. CD. 1/4/1960. 647/886.
(12) C. U. H. 14/10/1960. I/49 - 50.

üzerine, evine götürülmek istenmesine rıza göstermemesi yüzünden tahaddüs eden münakaşa sırasında; kayın validesi Nazik'e bir el ateş ederek, diğer mermileri ateşlememiş olan sanığın fiili yaralamak suçu olarak kabul edilmiştir. (13)

Bazı hallerde sanığın, silâhını bir defa ve nişan almaksızın gelişi güzel ateşlemesi ve diğer mermileri istimal etmesine herhangi bir mâni yok iken, ateşe devam eylememesi, umumiyet itibariyle öldürmek kastının bulunmadığının bâriz delili sayılmaktadır. Nitekim, sanık tabancasını iptida maktulün ağzına tevcih ettikten sonra, çıkarıp ayağına ateş etmiş ve defaatle istimaline herhangi bir mâni bulunmamış iken, bırakıp gitmiş olmasına göre; fiilin öldürmek kasdiyle işlendiğinin kesin surette belirtilmemesinin yolsuz olduğuna,(14) Yusuf'un anası ile İsmail'in amcası oğlu Ahmet arasında çıkan kavgaya İsmail'in karışmasından kuşkulanan sanık Yusuf onu, çamaşırını delip kolunu sıyırarak geçen bir kurşunla vurduktan sonra ,hiç bir mâni yok iken ateşe devam etmediğine ve sanığın fiili işlediği sırada öldürme kastını ve şiddetli infiali gösteren bir söz sarfetmediği, Ali Budağın ilk tahkikattaki ifadesinde münderiç bulunduğuna ve hâdise de mucip sebeplere müstenit bulunan hüküm fıkrasında takdir edilmiş olduğuna göre; öldürme kasdinin mevcut olduğuna dair tebliğnamedeki mütalâanın yerinde görülmediğine karar verilmiştir. (15)

Elverişli vasıta :

5) Türk ceza kanununun 61 nci maddesinde; «Vesaiti mahsusa» tâbiri kullanılmıştır. Kanun koyucu bununla; işlenmesine karar verilen suçu tahakkuk ettirmek için «Elverişli vasıta» yı kasdetmek istemiştir. Yâni maksat; kullanılan vasıtanın, suçu ikaa elverişli ve onu tahakkuk ettirebilecek evsaf ve kudrette olmasıdır. Teşebbüs için fiilin icrasına elverişli vasıtalarla başlamış olmak lâzımdır. Şu halde, kullanılan vasıtanın hususi şekilde imâl edilmiş olması şart değildir. Eğer vasıta elverişli değilse, faile ceza verilememek icabeder; Eğer vasıta elverişli olur da, işlenmesine karar verilen suçu tahakkuk ettirmeğe kâfi gelmezse, bu hal failin cezalandırılmasına mâni olmaz. Bir kimseyi öldürmek için kullanılan zehirin miktarının az olması gibi. Elverişli vasıtanın elverişliliğini fail biliyorsa, teşebbüs mevcuttur. Vasıtanın elverişsizliği failce

(13) 1. CD. 7/10/1960. 2093/2013.
(14) 1. CD. 18/1/1952. 27/76.
(15) 1. CD. 25/11/1949. 2901/2644.

41

mâlûm değilse, ortada «vasıta» yı değil, «bir cürüm işleme kararı» nı ilgilendiren bir mesele bahis konusudur. Elverişsiz vasıtayı fail elverişli sanıyorsa, bu takdirde vasıtada imkânsızlık bakımından «işlenmez suç» bahis konusu olur. (16)

Yargıtay, bir çok içtihatlarında; vasıtanın elverişli olup olmadığının tesbiti gerektiğine işaret etmiş ve bunu sanığın «öldürmek kastı» nın tesbitinde bir kıstas addeylemiştir. Nitekim; sanığın, 15 metreden çiftesinin iki gözünü kullanarak ateş ettiği karar yerinde kabul edilmiş ve mağdurun ayağının iki yerine yalnız küçük iki saçma tanesinin isabet ettiği de anlaşılmış olmasına göre; sanığın öldürmek kastı bulunduğu takdirde bu kadar mesafeden yaptığı ateşle daha fazla isabet temin etmesi lâzımgelip gelmiyeceğinin ve yalnız saçma tanesinin «ölüme salih bir vasıta» telâkki olunup olunmıyacağının ehlivukufa tayin ettirilerek, neticede suç vasfının tayin edilmesi lâzımgelirken, bazı mütalâalarla suçun öldürmek kasdiyle işlendiğinin kabul edilmesinin yolsuz olduğuna (17) hâdisenin mahiyetine ve duruşma safahatına uygun bulunan hususi daire ilâmındaki bozma sebebi; «Mağdur Yaşar Kaya'ya yapılan ikinci ateşin 100 metre mesafeden ve nişan almak suretiyle ve öldürmek maksadiyle olduğuna şahadet edilmiş olmakla beraber, bu mesafeden uzun namlulu bir silâhla atışta isabet ihtimali kuvvetli bulunduğu halde, silâhın isabet etmemesi ve sanığın tüfeğinde dolu üç mermi kaldığı anlaşıldığı halde, sanığın bu mermileri kullanmaması, öldürmek kastı bulunmadığını göstermekte olduğu halde, mermilerin tükenmiş olması da bahis konusu edilmek suretiyle, fiilde öldürmek kastının mevcudiyetinin kabul edilmesinin yolsuz olduğuna» dair bozma sebebi yerinde ve uymak gerekli iken, eski hükümde ısrar edilmesinin yolsuz bulunduğuna (18), Sanığın, kullandığı çifteden çıkan mermilerin yaptığı tesir ve atış mesafesi gözönünde bulundurularak, bu tüfek ve saçmaların öldürme fiiline elverişli telâkki edilip edilmiyeceğinin bilirkişiden sorulması ve suç vasfının ona göre takdiri icabedeceğine (19) karar verilmiştir.

İcra Başlangıcı :

6) Teşebbüsün unsurlarından biri de; icra hareketlerinin konusu olmasıdır. İcra başlangıcı; «Cürüm işleme kararı» nın icrasına başlan-

(16) Erem. Sh. 389.
(17) 1. CD. 3/9/1951. 1950/1808.
(18) C. U. H. 30/3/1952. 1/63 - 23.
(19) 1. CD. 15/1/1953. 359/136.

42

mış olması demektir. Bu suretle teşebbüs; bir cürüm işleme kararının icrasına başlamaktan ibaret müstakil bir müessese suretinde tezahür eylemiş olur. Genel olarak icra hareketlerinin, suçun hazırlanmasını temin eden «ihzar hareketleri» nden ayrı ve müstakil oldukları kabul edilmektedir. İhzar hareketleri hazırlayıcı, icra hareketleri ise yapıcıdır. kanuna aykırı bir hareket bulunmadıkça cezalandırmamanın yerinde olacağı düşüncesi, icra ve ihzar hareketleri arasında bir hudut çizmek fikrini doğurmuş ve bu hudut «icra başlangıcı» mefhumu ile tesbit ve tayin edilmiştir. İhzar hareketlerinin hangi hedef ve gâyeye matuf oldukları ekseri ahvalde kolaylıkla anlaşılamadığı gibi, failin bu safhada fiilin icrasından vazgeçmesi de pek alâ mümkündür.

Bir cürüm işleme kararının icrasına taallûk eden, failin cürmî kastından şüphe edilemiyecek derecede fiile yaklaşmış olduğunu anlatan ve tamamlandıklarında suçu meydana getirebilecek olan hareketler «icra hareketleri» sayılır. Buna mukabil asıl fiile oldukça uzak olan ve failin hakiki maksadı bakımından müphemiyet arzeden hareketler «hazırlık hareketleri» dir. Zehir veya silâh satın almak ve duvar delmeğe yarayabilecek âletler tedarik etmek gibi. Fakat, içine zehir katılmış olan çorbayı öldürülmesine karar verilen kimsenin önüne koymak «icra hareketi» sayılır. (20)

Burada, üzerinde dikkat ve hassasiyetle durulması icabeden nokta; failin hakiki kastını meydana çıkarmak ve hareketin, bu kasttan şüphe edilmiyecek derecede neticeye yaklaşıldığını göstermekte olup olmadığını tesbit etmektedir.

7) Failin elinde olmayan mâni sebeplerden dolayı fiillerin ikmal edilememesi veya neticenin husule gelmemesi de teşebbüsün unsurlarındandır. Mâni sebepte aranan şart; failin ihtiyarı dışında olmasıdır. Bu sebepler, tatbikatta maddî olsun, manevî bulunsun muhtelif şekil ve suretlerde tecelli ve tezahür edebilirler. Birisini öldürmek isteyen kimse, silâhını ateş edeceği sırada bir başkasının yetişip elini tutarak kullanmasına mâni olması veya silâh atıldığı halde, iyi nişan alınmamış olması veya o kimsenin yere yatması sebebiyle kurşunun hedefe isabet eylememesi, hırsızlık maksadiyle geceleyin bir eve giren kimsenin, ev sahibinin ayaka sesini duyarak yakalanacağı korkusu ile kaçmış olması v.s. gibi.

---

(20) Tahir Taner. Ceza Hukuku. 1949. Sh. 270.

43

Mâni sebepler, nâkıs teşebbüste «icra hareketleri» nin tamamlanmasına, tam teşebbüste ise; bütün icra hareketleri tamamlandığı halde neticenin husulüne mâni olurlar. Her iki halde de bilhassa işlenmesine karar verilen cürmün vasfını kesin olarak tayin etmek lâzımgelir.

44

FEDERAL ALMANYA CUMHURİYETİ ANAYASASINA GÖRE YASAMA

Yazan : Coşkun SAN
(Üniversite Asistanı)

I. GİRİŞ

1961 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın hazırlanışında, bilindiği gibi, 1948 İtalyan ve 1949 Alman Anayasalarından geniş ölçüde faydalanılmıştır (1). Bu bakımdan, 1961 Anayasamıza kaynaklık eden belgelerin incelenmesi, Anayasamızın daha iyi ve isabetli olarak anlaşılmasını ve yorumlanmasını kolaylaştıracaktır, kanısındayız.

Şimdiye kadar Türk literatüründe, Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası üzerine sistematik açıklamalar, pek az yapılmıştır. Bunlar da, daha çok «Kamu Hürriyetleri» ve «Siyasal Partiler» (2) ile ilgili konuları kapsamaktadır. Oysa, Anayasalar bir bütündürler ve tüm yönleriyle ele alınmaları gerekir.

Bu incelememizde «Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasasına göre Yasama» konusunu ele almış bulunuyoruz. Bonn Anayasasında, Alman Cumhuriyeti Federal Devlet bünyesinde olduğu için, özellikle Federal Devlet ve Federe Devlet «Yasama Yetkileri» açısından, Anayasamızı etkilememiş bazı hükümler vardır. Ancak, bu değerli kaynağın yasama ile ilgili diğer hükümlerinin, bu bütünlük espirisi içinde açıklanmasının daha faydalı olacağına inanıyoruz.

II. FEDERAL ALMANYA CUMHURİYETİ ANAYASASINA GÖRE YASAMA

A. ALMAN DEVLETİNİN YENİDEN KURULUŞU :

II. Dünya Savaşının Almanya tarafından kaybedilmesi ile, Alman Devleti fiilen ve hukuken ortadan kalkmış bulunuyordu. 8 Mayıs 1945 tarihinde Alman Devletinin kayıtsız şartsız teslimininden sonra, kamu fonksiyonları İşgâl Devletleri tarafından ifa edilmeye başlandı ve bu fonk-

(1) ARSEL, Prof. Dr. İ., Türk Anayasa Hukukunun Umumî Esasları, Ankara 1965, S. 138.
(2) SAN, C., Bonn Anayasasına göre Siyasî Partilerin Kapatılması, Adalet Dergisi, Yıl : 57, 1966, Sayı : 4, s. 286 - 336.

siyonlar, zaman seyri içinde safha safha Almanlardan kurulan «Bölgesel idarelere» devredildi. Bu durum, İşgâl Devletlerinin POTSDAM Konferansında da (Temmuz - Ağustos 1945) teyid ettikleri şekilde, yeni Alman Devletinin «aşağıdan yukarıya» doğru kurulması hakkındaki düşüncelere uygundu. Böylece, yeni Alman Devletinin, totaliter bir merkeziyetçi devlet olmasının önüne geçilmek isteniyordu. 1/9/1948 tarihinde, 11 Eyalet Meclisinden seçilen 65 üye, Bonn şehrinde toplanarak, yeni Alman Anayasası üzerinde çalışmalara başladılar. Bu çalışmalar sonucunda meydana gelen «Federal Almanya Cumhuriyeti Temel Kanunu» (3) 12 ye karşı 53 oyla kabul edildi. (4)

---

(3) 1949 Bonn Anayasasına, «Constitution = Verfassung» karşılığı olan «Anayasa» değil, «Basic Law = Grundgesetz» anlamına gelen «Temel Kanun» adı verilmiştir. Bunun sebebini, Kurucu Meclisin (Parlamentarischer Rat) «Temel Kanun» terimi ile, Anayasadan daha az sarih, daha az önemli, daha az istikrarlı bir düzeni ifade etmek istemesinde aramak lâzımdır. Bu davranış sadece İşgâl Kuvvetlerine karşı bir tepki olarak da nitelenemez. Gerçi İşgâl Kuvvetleri, Anayasanın hazırlanması sırasında bazı resmî tavsiyelerde ve telkinlerde bulunmuşlar ve anayasanın kabulünde Eyaletlerin 2/3 çoğunluğunun yeterli sayılması gerektiğini empoze etmişlerdir. Ancak, İşgâl Kuvvetlerinin bu tip müdahaleleri, bazı çok önemli olmayan noktalar haricinde, ne Anayasa Komisyonu, ne de Kurucu Meclis üzerinde bir tesir icra edememiştir. Yeni Anayasa için «Temel Kanun» terimini seçen Kurucu Meclisin asıl gayesi, bir Batı Alman Devletinin meydana getirilmediğini, dört işgâl bölgesini de içine alan bir Federal Almanya Cumhuriyeti kuruluncaya kadar, zaman ve yer yönünden geçici bir devlet düzeninin teşkil edildiğini belirtmekti. Bu politik hedef dışında, Anayasa terimi yerine, Temel Kanun kavramının kullanılmasının, Anayasa Hukuku yönünden hiç bir değeri yoktur; çünkü 1949 Bonn Anayasası gerek muhteva, gerekse şekil bakımından gerçek bir Anayasanın bütün unsurlarına sahiptir. Bu sebepten dolayı, incelememizde, «Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası» adını tercih edeceğiz. Bu husus hakkında daha etraflı bilgi için bk.

MAUNZ,	Deutsches Staatsrecht, München und Berlin, 1954, s. 29 - 38
SCHMID,	Die politische und staatsrechtliche Ordnung der BRD, Einleitung zum Grundgesetz für die BRD und Besatzungsstatut, Stuttgart und Köln, 1949, s. 1 - 5
GEISEL - FELDMANN,	Deutsches Verfassungsrecht des Bundes und der Länder, Stuttgart, 1954, s. 102 - 105
ABADAN,	Federal Batı Almanyanın Siyasî Partileri, Ankara, 1962, s. 9 - 11

(4)

MAUNZ,	a. g. e., s. 1 - 10
SIEBERT - WERNICKE,	Das, Deutsche Parlament, (Das neue deutsche Parlament) Frankfurt/M. und Bonn, 1962, s. 49
FELDMANN - GEISEL,	a. g. e., s. 100 - 102
ANONİM,	Kommentar zum Bonner Grundgesetz, Hamburg, 1957, C. I, s. 1 - 74
MANGOLDT - KLEIN,	Das Bonner Grundgesetz, 2. Baskı, Cilt II, Berlin und Frankfurt/M., 1964, s. 1332 - 1344

46

B. YASAMANIN FEDERAL ALMANYA CUMHURİYETİ ANAYASASINDAKİ SİSTEMATİK YERİ :

23 Mayıs 1949 tarihli Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası, başlıca XI Bölüm ve 146 maddeden ibarettir. Bu Bölümler sırası ile şunlardır :

a — Temel Haklar	1 — 19 mad.
b — Federal Devlet ve Eyaletler	20 — 37 mad.
c — Federal Meclis	38 — 49 mad.
d — Federal Senato	50 — 53 mad.
e — Federal Devlet Başkanı	54 — 61 mad.
f — Federal Hükümet	62 — 69 mad.
g — Federal Devlette Yasama	70 — 82 mad.
h — Federal Kanunların Tatbiki ve Federal İdare	83 — 91 mad.
i — Yargı	92 — 104 mad.
k — Mâli Hükümler	105 — 115 mad.
l — Geçici ve Son Hükümler	116 — 146 mad.

C. FEDERAL DEVLETTE YASAMA

a — Genel olarak :

Federal Almanya Cumhuriyeti, demokratik ve sosyal bir Federal Devlettir. (mad. 20/I) Ancak, sert bir anayasa sistemini benimsemiş olan Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasasının (5) «Federal Devlet» anlayışı, Weimar Anayasasına nispetle daha federalist olmakla beraber, diğer Federal Devletlerle mukayese edildiği zaman, adetâ merkeziyetçiler ile ademi mrkeziyetçiler arasında bu sonunçular lehine bir uzlaşma mahiyetini taşımaktadır. Gerçekten, özellikle yasama yetkileri açısından bakıldığı takdirde, Federal Anayasanın 70 inci maddesinde ifadesini bulan «Eyaletler lehine Yasama Karinesi» ne rağmen, tatbikatta Eğitim ve Öğretim Meseleleri, Beledî Hukuk, Polis Hukuku ve Klise Hukuku sahaları dışında, bütün diğer konuların Federal Kanunlarla dü-

(5) **LEIBHOLZ,** Strukturprobleme der modernen Demokratie, Karlsruhe, 1958, s. 183

zenlendikleri görülmektedir. (6) Bütün bunlara rağmen, Bonn Anayasasındaki hükümler, Federal Devletin birgün, merkeziyetçi bir devlet olmasını tamamen önleyebilecek niteliktedir. (7) Gerçekten Federal Anayasa bütünü ile, bir Federal Devletin asgarî özelliklerini bünyesinde toplamış bulunmaktadır. (8)

b — Yasamayı düzenleyen bölümün konusu:

Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasasının Yasamayı düzenleyen VII inci Bölümü, 70 - 75 inci maddelerinde Federal Devletin ve Eyaletlerin Yasama yetkilerinin çeşitlerini ve sınırlarını belirtmekte; 76 - 82 nci maddelerinde de Kanunların yapılması hakkında hükümler sevketmektedir. Ancak Yasama Yetkileri hakkındaki bütün hükümler, bu bölümde yer almamıştır. Özellikle, Federal Anayasanın, Mâli Hükümleri düzenleyen X uncu Bölümündeki 105 - 107, 109, 110 ve 115 inci maddelerinin de, hem muhtevaları bakımından, hem de sistematik açıdan bu Bölüme ait oldukları kabul edilmektedir. (9) Ayrıca, Yasama Yetkileri-

---

(6) **ELLWEIN,** Das Regierungssystem der Bundesrepublik Deutschland, Köln und Opladen, 1963, s. 16 ve 20 - 24

STEWART, Modern Forms of Government, London, 1959, s. 116 - 117

WEBER, Spannungen und Kräfte im westdeutschen Verfassungssystem, 2. Baskı, Stuttgart, 1958, s. 18 - 19 WEBER, adı gecen bu eserinde: «Eyaletler, gerçek Federe Devletler olmaktan ziyade, bazı hususlarda kendilerine yasama yetkisi verilen, idarî makanizması Federal Devletin idarî görevlerinin büyük bir kısmını üzerine alan, mâli bakımdan Federal Devlete bağlı olmayan, muhtar idarî kuruluşlardır.» diyecek kadar ileri gitmektedir.

(7) **ELLWEIN,** a. g. e., s. 24 - 33

FELDMANN - GEISEL a. g. e., s. 119 - 120

Federal Devlet hakkında bilgi için bk. WHEARE, Federal Government, London - New York, 1951, s. 1 - 16; KOELLREUTER, Staatslehre, Göttingen, 1955, s. 127 - 129; KELSEN, a. g. e., s. 207 - 225; NAWIASKY, Staatslehre, III. Bölüm Zürich - Köln, 1956, s. 144 - 161; ARSEL, a. g. e., s. 42 - 50

(8) **MAUNZ,** a. g. e., s. 127

GIESE, a. g. e., s. 116

MANGOLDT - KLEIN, a. g. e., s. 1345 - 1364

(9) **MANGOLDT,** Das Bonner Grundgesetz, Berlin und Frankfurt/M., 1953, s. 372

48

nin çeşitlerine, Federal Anayasanın VII nci Bölümü dışındaki maddelerde de atıf yapılmaktadır. (10)

Federal Anayasanın 30 uncu maddesine göre, «Anayasa başka türlü düzenlemediğime veya düzenlenmesine müsaade etmediği sürece, devlet yetkilerinin kullanılması ve devlet görevlerinin yerine getirilmesi, Eyaletlere terettüp eden bir husustur.» Bu bakımdan, Federal Anayasanın VII nci Bölümünde sevkedilen hükümler, bağlayıcı bir anayasa emrinden ziyade, hukukî teşkilât yönünden yetki ve görevlerin ihdas edilmesi niteliğini taşımaktadır. (11)

c — **Yasama Organları :**

Yasama Yetkisi, kaideten Federal Meclis ve Federal Senato tarafından kullanılır. Pek istisnaî olarak, Federal Hükümetin de, Federal Senatonun tasvibini almak şartıyla, Yasama Yetkisi vardır. (mad. 81) (12) Halkın yasamaya katılması ise, sadece bir tek şekilde, Eyalet sınırlarının yeniden tesbitinin halk tarafından talep edilmesi halinde, mümkündür. (13)

aa — Federal Meclis (der Bundestag)

Federal Meclis, halkı doğrudan doğruya temsil eden yegâne organdır. Federal Halk tarafından, dört yılda bir, genel, doğrudan doğruya, serbest, eşit ve gizli seçimler sonucunda seçilir. IV. Dönem 1961 seçim-

---

(10) **MAUNZ - DÜRIG,** Grundgesetz, Kommentar, Cilt II, München und Berlin 1964, s. 70/10 (Örneğin; 105 inci maddenin 1 inci fıkrasında, «Federal Devletin Münhasır Yasama Yetkisine»; gene 105 inci maddenin 2 nci fıkrasında, «Federal Devlet ve Eyaletlerin telâhuk hâlindeki Yasama Yetkilerine» ve 98 inci maddenin 3 üncü fıkrasında da «Federal Devletin ana hatları tesbit suretiyle Yasama Yetkisine» atıflar vardır.

(11) **MAUNZ - DÜRIG,** a. g. e., s. 70/2 - 3

(12) Kanunların yapılması bahsinde, g — «**Yasama Lüzumu**» başlığı altında daha etraflı olarak incelenecektir.

(13) Burada bahse konu olan durum, 8 Mayıs 1945 den sonra, İşgâl Devletleri tarafından o günkü şartlara göre değiştirilen Eyalet sınırlarının, tarihî, kültürel ve ekonomik bağlılıklar gözönünde bulundurularak, yeniden tesbit edilmesini sağlamak idi. Ancak, Federal Anayasanın kabulünden bu yana, 29 uncu maddenin 6 ncı fıkrasındaki 3 senelik müddet geçmiş olduğundan, bu madde pratik değerini kaybetmiştir. Federal Cumhuriyetin henüz sınırları dışında bulunan Eyaletlere gelince; bu Eyaletlerin katılması ile yeni bir Federal Devlet kurulacağı zaman, Bonn Anayasası otomatikman yürürlükten kalkacağı için (mad. 146) bu Eyaletlerin ilerdeki durumu da, 29 uncu maddenin kapsamı dışında kalmaktadır.

lerine göre, Federal Meslis 499 Milletvekilinden meydana gelmekteydi. Bu sayıya eklenmesi gereken 22 Berlinli Milletvekilinin ise, oy hakları yoktur.

Federal Meclisin görevleri başında, Yasama gelir. Bundan başka, Hükümranlık haklarının kullanılması meyanında, Bütçe Kanunu; Federal Devlet nâmına dış krediler; Hükümetin mâli yönden kontrolü ve ibra edilmesi; Andlaşmaların tasdiki; Hükümetlere güven oyu verilmesi ve hükümetlerin düşürülmesi; Federal Bakanları ve Federal Senato üyelerini Meclise dâvet ve dinlemek; Federal Başkanı Anayasa Mahkemesine şikâyet; Seçim sonuçlarını kontrol etmek ve Meclis üyeliğinin düşmesine karar vermek gibi hususlar da Federal Meclisin yetki ve görevleri arasındadır. (14)

bb — Federal Senato (Der Bundesrat)

Federal Senato, Federal Devletin iradesinin teşekkülüne iştirak eden ve Eyaletlerin temsilcilerinden meydana gelen Federal bir organdır. Federal Senato bir parlamento mahiyetinde olmayıp, Federal Senato üyelerinin mutlaka Eyalet Hükümetlerine dahil Bakanlar arasından tâyin edilmeleri gerekmektedir. Başka bir deyişle, Eyaletler Federal Senatoya gönderdikleri temsilcilerini, zorunlu olarak kendi Hükümet üyeleri arasından seçerler.

Bu temsilcilerin sayısı, diğer Federal Devlet tiplerinde (Örneğin A.B.D) alışıla geldiği gibi, her Federal Devlet için eşit miktarda olmayıp, Eyaletlerin nüfusuna göre 3 ile 5 üyelik arasında değişir. Hâlen Federal Meclisin 41 üyesi vardır. Bunlara eklenmesi gereken 4 Berlinli Senatörün ise, oy hakları yoktur.

Federal Senatonun bir özelliği de, üyelerinin mensup oldukları siyasî partinin kararlarına göre değil, bir bütün olarak, temsil ettikleri Eyaletin Hükümet görüşüne göre oy vermeleri zorunluğudur. Örneğin, Eyalet Hükümetinin görüşünün tesbiti sırasında muhalif kalan Senatör, Federal Senatoda kanaatının aksine ve Hükümet görüşü istikametinde oy vermek mecburiyetindedir.

---

(14) ELLWEIN, a. g. e., s. 129
FELDMANN - GEISEL, a. g. e., s. 128 - 130
RODEE - ANDERSON-CHRISTOL Introduction to political Science, New York - Tronto - London, 1957, s. 269 - 270
SIEBERT - WERNICKE, a. g. e., s. 50 - 51
ESCHENBURG, Staat und Gesellschaft in Deutschland, 5. değiştirilmemiş baskı, Stuttgart, 1962, s. 946 - 497, daha etraflı [illegible] ok. aynı eser s. 495 - 612

50

Federal Senato, yetkileri ve görevleri yönünden Federal Meclise eşit bir etkiye sahip değildir. Bununla beraber, Kanun teklifi; Hükümetin Kanun tekliflerine cephe almak; Federal Mecliste kabul edilen kanunların önce karma bir komisyonda görüşülmesini ve burdaki sonuca göre Federal Mecliste tekrar ele alınmasını temin etmek; Federal Devlet ile Eyaletler arasındaki dengeyi ilgilendiren kanun tekliflerinde, tam anlamıyla ikinci bir meclis gibi hareket etmek; Yasama lüzumu hâlinde Federal Meclisin yerini almak; Federal Meclis üyelerine açık olan Federal Meclis ve İhtisas komisyonları toplantılarına katılmak ve söz almak; Mâli kontrol; Federal Hükümet üyelerini Federal Senatoya davet ve dinlemek; Federal Başkanını Anayasa Mahkemesine şikâyet; Yürütme görevine belli hususlarda iştirak etmek; Federal Anayasa Mahkemesi üyelerinin yarısını seçmek gibi hususlarda yetkili ve görevlidir. Bütün bunlara mukabil, Federal Senato üyleri, Federal Hükümette görev alamazlar. (15)

cc — EK. : Eyaletlerin Yasama Organları :

Federal Devletin yasama faaliyetini incelerken, Eyaletlere bırakılan yasama yetkilerinin şumulünü daha iyi kavrayabilmek yönünden, Eyalet yasama organlarına da kısaca temas etmekte fayda vardır.

Federal Devleti meydana getiren, **Baden - Württemberg, Bremen, Hessen, Nordrhein - Westfalen, Rheinland - Pfalz, Saarland, Berlin, Hamburg, Niedersachsen, Sehleswig - Holstein ve Bayern** Eyaletlerinin hepsinde, Eyalet Anayasalarına uygun olarak, halk tarafından serbest seçimlerle işbaşına getirilen, bir Meclis vardır.

Yukarda sayılan ilk 6 Eyalette ise, Eyalet Meclisinin yanı sıra, bazı hususlarda Eyalet halkı da referandum yolu ile yasama faaliyetine katılabilmektedir.

Buna karşılık, sadece BAYERN Eyaletinde (Bavyera), sosyal, ekonomik, kültürel ve beledî kuruluşların temsilcilerinden meydana gelen ve İkinci Meclis olarak faaliyet gösteren bir Senato mevcuttur. (16)

(15) **FELDMANN - GEISEL,** a. g. e., s. 133 - 136
RODEE - ANDERSON-CHRISTOL a. g. e., s. 269 - 270
SIEBERT - WERNICKE, a. g. e., s. 56 - 57
ESCHENBURG, a. g. e., s. 613 - 632

(16) **DEUTSCHE VERFASSUNGEN,** 3. Baskı, Berlin und Frankfurt/M., 1961

51

d — Yasama Yetkilerinin Federal Devlet ve Eyaletler aarsında taksimi (Yasama Yetkisi Karinesi) :

Federal Anayasanın 70 inci maddesinin 1 inci fıkrasına göre, Anayasa Federal Devlete yasama yetkisi vermediği sürece, asıl olan Eyaletlerin yasama yetkisidir. Bu madde, «Yasama Karinesi» olarak adlandırılır. Ancak, 72 - 75 inci maddelerde Devlete verilen yasama yetkileri tatbikatta, bu karineye rağmen Federal Devletin yasama yetkisini kaide, Eyaletlerin yasama yetkilerini ise, istisna durumuna getirmiştir. (17)

e — Federal Devletin Yasama Yetkilerinin çeşitleri :

Bonn Anayasasına göre, Federal Devletin Yasama Yetkileri, 3 ayrı grupta toplanmaktadır. Bunlar, Federal Devletin münhasır yasama yetkisi; Federal Devletin ve Eyaletlerin telâhuk hâlindeki yasama yetkileri; Federal Devletin ana hatları tesbit suretiyle yasama yetkisidir. (18)

aa — Federal Devletin Münhasır Yasama Yetkisi :
(Ausschliessliche Gesetzgebung)

«Federal Devletin münhasır yasama yetkisinin câri olduğu sahalarda Eyaletler, bu konuda bir Federal Kanun kendilerini sarahaten mezun kıldığı takdirde ve nispette yasamada bulunabilirler.» (mad. 71) Başka bir deyişle, aşağıda sayacağımız sahalarda, Eyaletlerin kanun yapma yetkileri, ancak bir Federal Kanun sarih bir şekilde Eyaletleri yetkili kılarsa, bahse konu olabilecektir. Aksi halde bu konular, kesin olarak Federal Devletin yasama yetkisine girecektir. Bu sahalar şunlardır :

1 — Dışişleri ve Millî Savunma meseleleri (18 yaşını tamamlayan erkeklerin askerlik mükellefiyetleri dahil olmak üzere) ve sivil halkın korunması;

2 — Federal Devlet Vatandaşlığı;

---

(17) MAUNZ, a. g. e., s. 128
FELDMANN - GEISEL, a. g. e., s. 146
GIESE, a. g. e., s. 116 - 117
ANONİM, Kommentar zum Bonner Grundgesetz, s. 70/2

(18) MAUZ - DÜRIG, a. g. e., s. 70/6 ve 70/10, «Bu yetkileri sayan 70 inci maddenin 2 nci fıkrasında, Federal Devletin ana hatların tesbiti suretiyle yasama yetkisinden bahsedilmemiş olması, bu maddede bir boşluk bulunmasından dolayıdır.»

3 — Yer değiştirme ve yerleşme hürriyeti, pasaport rejimi, göçmen kabulü, göçmenlerin çıkması, suçluların iadesi;

4 — Değişik şekillerinde para rejimi (Währungs -, Geld - und Münzwesen), ölçü ve ağırlıklar rejimi, zamanın taksimi;

5 — Gümrük ve ticaret birliği, ticaret ve deniz nakliyatı andlaşmaları, malların serbestçe nakledilmesi, yabancı memleketle emtia ve havale nakliyatı, gümrük ve sınır emniyeti;

6 — Federal demiryolları ve hava seyrüseferi;

7 — Posta ve telekomünikasyon rejimi;

8 — Federasyonun hizmetinde bulunan ve doğrudan doğruya ona bağlı olan kamu hukuku korporasyonları personelinin hukukî statüsü;

9 — Sınaî mülkiyetin hukukî himayesi, ihtira hakkı, tabı hakkı;

10 — Federal Devlet ve Eyaletlerin adlî polis sahasında ve Anayasanın korunmasında işbirliği yapmaları, federal bir adlî polis sisteminin kurulması ve suça karşı milletlerarası mücadele;

11 — Federal Devleti ilgilendiren istatistik işleri;

Bonn Anayasasının yasamayı düzenleyen VII nci Bölümünün 71 inci maddesinde, Federal Devletin münhasır yasama yetkisinin temel prensibi vazedilmekte, 73 üncü maddesinde ise, münhasır yasama yetkisinin sahasına giren yukarda belirttiğimiz konular, 11 kalem halinde sayılmaktadır. Ancak bu sayma nihaî değildir. Gerçekten Federal Anayasanın Mâli meseleleri düzenleyen X uncu Bölümünün 105 inci maddesinin 1 inci fıkrasında «Gümrükler ve mâli tekeller hakkındaki yasama yetkisinin de münhasıran Federal Devlete ait bulunduğu» belirtilmektedir. Ayrıca, Federal Anayasanın çeşitli maddelerinde «ayrıntılar Federal Kanunlarla düzenlenir» ibaresine rastlanmaktadır ki, bu sahalar da münhasır yasama yetkisinin konusuna girmektedir. (19)

Federal Devletin münhasır yasama yetkisi, telâhuk hâlindeki yasama yetkisi ve ana hatların tesbiti suretiyle yasama yetkilerinden hiçbi-

---

(19) FELDMANN - GEISEL' a. g. e., s. 147 - 148
GIESE, a. g. e., s. 117
ANONİM, a. g. e., s. 73/2 - 4
MAUNZ - DÜRIG, a. g. e., s. 71/2
MANGOLDT - KLEIN, a. g. e., s. 1419
(20) MAUNZ - DÜRIG, a. g. e., s. 71/4

53

rinin sahasına girmeyen konular, Eyaletlerin «münhasır yasama yetkisini» teşkil etmektedir. Herne kadar, Eyaletlerin münhasır yasama yetkileri, Federal Anayasada açıkca düzenlenmemişse de, bu konuların mevcudiyeti, Eyaletlerin devlet olma niteliğini meşrulaştıran 20 nci maddesinden ve anayasanın ruhundan çıkarılmaktadır. (20)

bb — Federal Devletin ve Eyaletlerin telâhuk hâlindeki yasama yetkileri : (Konkurrierende Gesetzgebung)

«Telâhuk hâlindeki yasama yetkisinin câri olduğu sahalarda, Federal Devlet kendi yasama haklarını kullanmadığı müddet ve nispette, Eyaletler yasama mezuniyetine sahiptirler.» (mad. 72/II) Telâhuk hâlindeki yasama yetkisinin özelliği, bu çeşit yasama yetkisine giren sahalarda Federal Kanun Koyucu düzenlemeye gitmediği takdirde, Eyaletlerin otomatikman aynı konularda kanunlar çıkarmaya mezun olmalarıdır. Bu çeşit yasama yetkisinde, münhasır yasama yetkisinde bahse konu olduğu şekilde, Federal Kanun Koyucunun bir Federal Kanunla Eyaletleri «sarahaten» mezun kılmasına, lüzum yoktur. Denebilir ki, telâhuk hâlinde yasama yetkisine giren sahalarda, Federal Devlet ile Eyaletler arasında Kanun yapma yönünden bir rekabet vardır. Ancak hemen belirtmek gerekir ki, bu rekabet eşit imkânlarla yapılmamakta, Federal Kanun Koyucu bir önhak sahibi olmaktadır. (21) Ayrıca Federal Kanun Koyucu, bu çeşit yasama yetkisine giren bir sahayı düzenlememiş olduğu takdirde bu hakkı düşmemekte, her zaman kullanılabilir bir yetki olarak devam etmektedir. Başka bir deyişle, Federal Devlet telâhuk hâlinde yasama yetkisine giren bir sahayı düzenlememiş olsa ve bu boşluk sonradan Eyalet Kanunları ile doldurulmuş olsa dahi, Federal Devlet istediği zaman, bir Federal Kanun vasıtasıyla, bahse konu Eyalet Kanununu yürürlükten kaldırabilecektir. (22)

---

(21) MAUNZ, a. g. e., s. 129
MAUNZ - DÜRIG, a. g. e., s. 72/2-3, Federal Anayasayı hazırlayan Anayasa Komisyonu, bu çeşit yasama yetkisini daha iyi belirtilen «Mukaddem yasama yetkisi» terimini teklif etmiş, ancak Müttefik İşgâl Kuvvetleri bu hareket tarzını, Almanya Cumhuriyetinin federal bünyesine yöneltilmiş bir tehlike şeklinde telâkki ederek, baskıda bulunmuşlar ve böylece Weimar Anayasasında da kullanılmış olan «Telâhuk hâlinde yasama yetkisi» terimi tercih edilmiştir.

(22) GIESE, a. g. e., s. 118 - 119
MAUNZ - DÜRIG, a. g. e., s. 72/4
MANGOLDTKLEIN a. g. e., s. 1432 - 1433

Federal Devletin telâhuk hâlinde yasama yetkisini kullanabilmesi, bazı şartların varlığına bağlıdır. Eğer, bir husus tek tek Eyaletlerin yasama imkânları ile müessir bir şekilde düzenlenemiyecekse veya bir hususun bir Eyalet Kanunu ile düzenlenmesi diğer Eyaletlerin veya kamunun menfaatlerini haleldar edebilecekse, yahut hukukî ve ekonomik bütünlüğün, özellikle hayat münasebetlerinin bütünlüğünün korunması, bir Eyaletin sınırlarını aşar mahiyette ise, Federal Kanun düzenlenmesine ihtiyaç var demektir ve bu sahalarda Federal Devlet yasama yetkisine sahip olacaktır. (mad. 72/II)

Bu sahalar şunlardır :

1 — Medenî Hukuk, Ceza Hukuku ve İnfaz Hukuku, Adlî Teşkilât ve muhakeme usulleri, avukatlık, noterlik ve hukukî iştişare meslekleri-nin teşkilâtlanması;

2 — Nüfus sicilli işleri;

3 — Dernek kurma ve toplanma hakkı;

4 — Yabancıların ikamet ve yerleşme hakkı;

5 — Alman kültürel mâmelekinin harice kaçırılmasına karşı himaye;

6 — Memleketten tard edilenleri ve mültecileri ilgilendiren işler;

7 — Sosyal yardım;

8 — Eyaletlerde vatandaşlık;

9 — Harp tazminatı ve tâmirler;

10 — Harp sakatlarına ve harp esnasında ölen askerlerin ailelerine yardım, eski harp esirlerine yardım ve harp mezarlıklarının bakımı;

11 — Ekonomik hak (maden, sanayi, enerji, zanaat, küçük sanatlar, ticaret, banka ve borsa hususî hukuk sigortaları;)

11 a — Sûlhcu gayeler için atom enerjisinin istihsali ve kullanılması bu gayeye hizmet edecek tesislerin kurulması, atomun parçalanması ve iyonlaşan ışınların meydana gelmesinden doğacak tehlikelere karşı korunma ve radyoaktif maddelerin bertaraf edilmesi;

12 — Teşebbüslerin iç düzenleri de dahil olmak üzere iş hukuku, iş ve iş bulma himayesi, işsizlik sigortası dahil sosyal sigortalar;

13 — İlmî araştırmanın teşviki;

14 — 73 ve 74 üncü maddelerde bahis konusu edilen hususlara tatbik edildiği nispette kamulaştırma hukuku;

15 — Toprakların, tabiat kaynaklarının ve istihsal vasıtalarının müşterek mülkiyet veya sair müşterek işletme hâline getirilmesi;

16 — Ekonomik kudretin kötüye kullanılmasına engel olmak;

17 — Tarım ve orman istihsalinin geliştirilmesi, beslenmeyi sağlıyacak tedbirlerin alınması, tarım ve orman mahsüllerinin ihracat ve ithali, açık deniz ve sahil balıkçısı ve sahillerin korunması;

18 — Gayrimenkullerin el değiştirmesi arazi hukuku ve millî ekonomiyi ilgilendiren icar işleri, ikamet meseleleri, iskân ve aile yurdları işleri;

19 — İnsan ve hayvanlarda müşterek tehlike arzeden sari hastalıklara karşı tedbirler alınması, doktorluğa ve diğer sağlığı ilgilendiren mesleklere ve sağlık teşebbüslerine, tıbbî müstahzaratın ve ilâçların ticaretine, iyileştirici, uyuşturucu ve zehirli maddelere müsaade etme;

20 — Yiyecek maddelerinin ticareti dolayısıyle alınacak himaye tedbirleri, hayatî ve hayvanlara yem olabilecek maddelerin nakli sırasında himayesi ve köy ve orman yetiştirme ve işletme fennine ait nebati servetlerin nakli ve emniyeti ve ağaçlar ile nebata arız olan hastalık ve zararların önlenmesi;

21 — Açık deniz ve sahil gemiciliği, deniz işaretleri, nehirlerde gemi işletme, metereoloji, kanallara ve nehir yollarına bağlı bilûmum nakliyat işleri;

22 — Karayolları trafiği, motorlu taşıt araçları işleri, uzak nakliyat yollarının yapımı ve bakımı;

23 — Dağ demiryolları müstesna, Federal demiryollarından gayrı sair demiryolları;

Görüldüğü gibi, gerek telâhuk halinde yasama yetkisinin Federal Devlet tarafından kullanılmasını temin eden şartlar, gerekse bu şartların tahakkukunda, Federal Kanunlarla düzenlenecek sahalar, pek geniş tutulmuştur. (23)

---

(23) **MAUNZ - DÜRIG,** a. g. e., s. 72/6-7
MANGOLDT - KELIN, a. g. e., s. 1527

56

Ancak, Federal Devletin telâhuk halinde yasama yetkisine giren sahalar sadece bunlardan da ibaret değildir. Yukarda sayılan konuları ihtiva eden 74 üncü maddeden başka, 7, 12, 105 ve 141 inci maddeler de, telâhuk halinde yasama yetkisine giren hususları ihtiva etmektedirler. (24)

Bir konunun Federal Devletin telâhuk halindeki yasama yetkisine girebilmesi için, herşeyden önce 72 nci maddenin 2 nci fıkrasında belirtilen şartlardan biri veya ikisi yahut da hepsi gerçekleşmeli ve buna ilâveten bu konu, 74 üncü maddede sayılan sahalardan birine taallûk etmelidir. (25)

cc — Federal Devletin ana hatları tesbit suretiyle yasama yetkisi : (Rahmengesetzgebung)

«Federal Devletin, 72 nci maddede derpiş edilen şartlar altında, şu hususlarda çerçeve hükümler koymak hakkı vardır :

1 — Eyaletlerde, belediyelerde ve diğer kamu hukuku kuruluşlarında kamu hizmeti gören şahısların hukukî statüsü;

2 — Basın ve sinemanın genel hukukî statüsü;

3 — Av işleri, tabiatın korunması ve memleketler bakımı;

4 — Arazinin taksimi, mahallî tanzim, su işleri;

5 — Polise haber verme mükellefiyeti ve hüviyet vesikası işleri;

Ana hatların tesbiti suretiyle yasama yetkisi, bu yetkinin kullanılabilmesi için gerçekleşmesi gerekli şartlar bakımından, telâhuk halindeki yasama yetkisine benzemektedir. Gerçekten Federal Devletin ana hatları tesbit suretiyle yasama yetkisinden faydalanabilmesi için :

1 — Eyaletlerin bir meseleyi ayrı ayrı müessir bir şekilde halledememeleri,

2 — Veya bir meselenin Eyalet Kanunu ile düzenlenmesinin diğer Eyaletlerin veya kamunun menfaatlerini haleldar etmesi,

3 — Yahut da hukukî veya ekonomik bütünlüğün özellikle hayat şartlarının yeknasaklığını korumak ihtiyacının tek bir Eyalet sınırlarını aşacak bir mahiyet arzetmesi, gerekmektedir.

---

(24) **MAUNZ - DÜRIG,** a. g. e., s. 72/6
(25) **MAUNZ - DÜRIG,** a. g. e., s. 72/9
MANGOLDT - KLEIN, a. g. e., s. 1440

57

Ana hatların tesbiti suretiyle yasama yetkisinin, telâhuk halindeki yasama yetkisinden ayrılan tarafı, Federal Devletin bu sahalarda çıkaracağı kanunlarda, sadece ana hatları tesbit ile yetinmek ve ayırımları Eyaletlerin yasama yetkilerine bırakmak zorunluğudur. Bu çeşit yetkinin kullanılması sonucunda meydana gelen Federal Kanunların tamamlanmaya muhtaç ve sâlih olmaları gerekmektedir. Başka bir deyişle, Federal Devlet hükümler sevkederken, bunları başlı başına ve Eyaletler tarafından tamamlanmadan geçerli olabilecek vüsatte ısdar edemez.

Ana hatların tesbiti suretiyle yasama yetkisinin özelliklerinden biri de, Federal Devlet tarafından konulan hükümlerin Federal Kanun, Eyaletler tarafından tamamlanan kısımların ise, Eyalet Kanunu mahiyetini almalarıdır. (27)

Federal Anayasanın 75 inci maddesi dışında, 1 - 19, 28, 33, 97, 98, 101, 104, 129, 132, 137 ve 140 ıncı maddelerinde de, ana hatların tesbiti suretiyle yasama yetkisine atıflar vardır. (28)

dd — Federal Devletin yazılı olmayan yasama yetkileri :

Federal Devletin Anayasada sarih olarak belirtilen yasama yetkilerinden başka, Anayasa metninin dışında «yazılı olmayan yasama yetkilerinin» bulunup bulunmadığı münakaşalıdır (29). Federal Anayasa Mahkemesi bir kararında (30), eğer anayasada açıkça belirtilen bir yasama yetkisinin kullanılması için, o saha ile konu bakımından sıkı sıkıya irtibat halinde bulunan başka bir sahanın da mutlaka düzenlenmesi gerekiyorsa, ancak bu takdirde, anayasada açıkça belirtilmemiş bir yasama yetkisine cevaz vermektedir. Ayrıca, eşyanın tabiatından çıkarılacak bazı sonuçların da, yazılı olmayan yasama yetkisine dahil bulunduklarını kabul etmek gerekir. Örneğin, Federal Anayasanın 22 inci maddesinde, Federal Devlet bayrağının renkleri belirtilmiş, buna mukabil semboller, milli marş, Federal Devlet nişanlarından v.s. bahsedilmemiştir. Bu hususların da Federal Devletin yasama yetkisine dahil bulunduğunu kabul etmek, eşyanın tabiatına uygun olur (31). Ancak, eşyanın tabiatından sonuçlar çıkarmak son derece tehlikeli olabileceği için, tat-

(26) **MAUNZ - DÜRIG,** a. g. e., s. 70/7
MANGOLDT - KLEIN, a. g. e., s. 1686 - 1693
(27) **MANGOLDT - KLEIN,** a. g. e., s. 1691
(28) **ANONİM,** Kommentar zum Bonner Grundgesetz, s. 75/2 - 3
(29) **MAUNZ - DÜRIG,** a. g. e., s. 70/10
(30) **BVGE,** Cilt III, s. 407
(31) **MAUNZ - DÜRIG,** a. g. e., s. 70/10 - 12

bik sahasının sınırlı olacağından ve Anayasa Mahkemesinin denetimine tâbi bulunacağından şüphe etmemek gerekir.

f — Eyaletlerin Yasama Yetkisine bırakılan sahalar :

Görüldüğü gibi, Federal Anayasanın 70 inci maddesinde ifadesini bulan «Eyaletler lehine yasama karinesi» ne rağmen, yasama faaliyeti içine giren sahaların büyük bir çoğunluğu, Federal Kanunlarla düzenlenmektedir. Eyaletlerin düzenlemesine bırakılan sahalar, Federal Devletin «münhasır yasama yetkisi», «telâhuk halindeki yasama yetkisi» ve «ana hatların tesbiti suretiyle yasama yetkisi» dışında kalan konulardır. Federal Devletin yasama yetkilerinin bu şekilde genişlemesi, özellikle ekonomik münasebetlerin sıklaşması sonucunda ortaya çıkan bir takım zaruretlere bağlanmaktadır. Bütün bunlara rağmen, Eyaletlere de, **kendi idarî makanizmalarını, beledî hukuku, Polis hukukunu, Klise hukukunu ve Eğitim ve Öğretim** meselelerini düzenlemek yönünden, hiç de küçümsenemeyecek yasama yetkileri kalmaktadır.(32)

g — Yasama Yetkilerinin aşılmasından doğan ihtilâfların hâl merciî :

Yasama yetkilerinin **Federal Devlet** ile Eyaletler arasındaki taksimini düzenleyen hükümler ihlâl edildiği takdirde, ihlâlin konusunu teşkil eden düzenlemeler anayasaya aykırı ve keenlemyekûn olurlar.

Yasama yetkilerinin aşılmasından doğan ihtilâfların hâl merciî, Federal Anayasa Mahkemesidir. (33)

D. KANUNLARIN YAPILMASI :

Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasasının 76 - 82 nci maddeleri, Kanun Teklif etme Yetkisi (mad. 76), Kanun Tekliflerinin görüşülmesi, Karma Komisyon, Federal Senatonun vetosu (mad. 77 - 78), Anayasanın değiştirilmesi (mad. 79), Tüzükler çıkartılması (mad. 80), Yasama Lüzumu (Gesetzgebungsnotstand) (mad. 81) ve Kanunların tasdiki ve ya-

---

(32) **FELDMANN - GEISEL,** a. g. e., s. 149 - 150
ESCHENBURG, a. g. e., s. 563
ELLWEIN, Das Regierungssystem der Bundesrepublik Deutschland, Köln und Opladen, 1963, s. 20 - 21
MAUNZ - DÜRIG, a. g. e., s. 70/3
MANGOLDT - KLEIN, a. g. e., s. 1344 ve 1693

(33) **FELDMANN - GEISEL,** a. g. e., s. 150
GIESE, a. g. e., s. 123

59

yınlanması hakkında hükümler sevketmektedir. (34)

a — Yasamanın Konusunu teşkil eden Kanunların çeşitleri:

Daha önce de belirttiğimiz gibi (35), Federal Senato doğrudan doğruya seçilen bir İkinci Meclis mahiyetinde değildir. Federal Senato üyelerinin mutlaka Eyalet Bakanları arasından seçilmesi gereklidir. Bu bakımdan, Federal Senato özellikle yasama konusunda Federal Meclis ile eşit olmayan bir etkiye sahiptir. (36)

Federal Meclis ile Federal Senato arasındaki bu eşitsizlik sebebiyle, Anayasayı değiştiren kanunlar ve alelâde kanunlar yanında, ayrıca alelâde kanunlar, Federal Senato tarafından kabulü gerekli kanunlar ve Veto edilebilen kanunlar olarak iki kategoriye ayrılmaktadır.

Kabulü gereken kanunlar (Zustimmungsgesetze), anayasadaki açık bir hükme istinaden, Federal Senato tarafından kabul edilmesi gerekli olan kanunlardır. Başka bir deyişle, bu kanunlar Federal Senatonun tasdiki alınmadan kanunlaşamazlar. Eyaletlerin menfaatleri ile ilgili kanunlar, bu kategoriye girerler. Federal Senatonun yasama yetkileri açısından, gerçek bir ikinci Meclis gibi hareket etmesi, sadece kabulü gereken kanunlarda bahse konudur.

Veto edilebilen kanunlar (Einspruchsgesetze) ise, Federal Senato tarafından kabulü gerekli olmayan bütün kanunlardır. Federal Senato bu kanunları veto ederek, Federal Mecliste bir daha görüşülmelerini temin edebilir. (37)

Mâli Kanunlara gelince; Federal Anayasa Mâli kanunları önemlerine binaen ayrı bir bölümde ele almıştır. Gerçekten Federal Anayasanın X uncu Bölümü, Mâli meseleler başlığı altında 105 - 115 inci maddelerinde, Gümrük, Tekel ve Vergi Kanunları (mad. 105), Vergi kaynakları ve Vergi gelirleri (mad. 106), Vergilerin denkleştirilmesi (mad. 107), Mâli

---

(34) İncelememizin konusu Federal Anayasadaki hükümler ile sınırlı olduğundan, Federal Meclis ve Senatonun İç Tüzükleri, çok zarurî durumlar haricinde incelenmeyecek, sadece Anayasadaki genel hükümlerin belirtilmesi ile yetilecektir.

(35) Yukarda sayfa 48 - 49 ile karş.

(36) **DITFURTH,** Die Zustimmung des Bundesrates bei der Gesetzgebung nach dem Grundgesetz, Dissertation, Bonn 1960, s. 15

(37) **FELDMANN - GEISEL,** a. g. e., s. 151
MAUNZ, Deutsches Staatsrecht, s. 135
ESCHENBURG, a. g. e., s. 562 - 563

idare (mad. 108), Federal Devlet ve Eyaletlerin müstakil Bütçeleri (mad. 109), Federal Devlet Bütçesi (mad. 110), Bütçe Kanunun kabulünden önce yapılabilecek harcamalar (mad. 111), Bütçeyi aşan harcamalar (mad. 112), Bütçe harcamalarını artıran teşriî kararlar (mad. 113), Hesap verme ve Sayıştay (mad. 114), Hazine gelirlerine başvurma (mad. 115) gibi hususları hükme bağlamıştır.

Ayrı bir bölümde ele alınmış olmalarına rağmen, Mâli kanunların yapılması da, Federal Anayasanın Kanunların yapılması hakkındaki genel hükümlerine tâbidir. (38)

b — Kanun Teklif etme Yetkisi :

Heyet hâlinde Federal Hükümet, Federal Senato ve Federal Meclisin belli sayıda üyelerinden meydana gelen gruplar, kanun teklif etmeye yetkilidirler. (mad. 76/I)

aa — Federal Hükümet :

Tatbikatta kanun tasarılarının büyük bir çoğunluğu, ilgili Bakanlıklarca hazırlanmakta ve Federal Senatodan geçtikten sonra Hükümet teklifi olarak, Federal Meclise sunulmaktadırlar. Federal Meclis ve bilhassa Federal Senato tarafından kanun teklif edilmesi, daha ender müracaat edilen bir yoldur.

İlgili bakanlıklarda hazırlanan tasarı, Bakanlar Kurulu tarafından kabul edildikten sonra, Hükümet teklifi olarak, fikri alınmak üzere Federal Senatoya gönderilir. Federal Senato, Hükümet teklifi hakkında fikir beyan etmeye yetkili, fakat mecbur değildir. (Hükümet teklifinin Federal Senatoya gönderilmesi, tasarının görüşülme safhalarından birini teşkil etmemekte, tasarının Hükümet teklifi olarak Federal Meclise sunulabilmesi için gerekli bir formalite mahiyetini taşımaktadır.) Gerçekten Federal Senato, Hükümet teklifi hakkında hiçbir fikir beyan etmeyebilir. Bu takdirde, Hükümet teklifi üç haftalık bir müddet geçtikten sonra, Federal Meclise sunulur. Eğer Federal Senato, Hükümet teklifine karşı cephe alırsa, bu durumu Başbakana bildirir. Hükümet teklifinde Federal Senatonun isteklerine uygun olarak değişiklikler yapılırsa, tasarının tekrar fikri alınmak üzere, Federal Senatoya gönderilmesi gereklidir. Aksi halde, yani Federal Hükümet Federal Senatonun teklif

(38) **ESCHENBURG,** a. g. e., s. 588
MAUNZ - DÜRIG, a. g. e., s. 105/25
MANGOLDT, a. g. e., s. 552 - 557

61

ettiği değişiklikleri yapmadığı takdirde, ilerde bu tarz bir değişiklik kabul edip etmiyeceğini de ilâve ederek, Hükümet teklifini Federal Meclise sunar. Bu safhadan sonra, kanun teklifinin gerçek anlamında görüşmeleri başlamış olur. (39)

bb — Federal Senato :

Federal Senatonun da kanun teklif etme yetkisi vardır. Ancak burda bahse konu olan, Federal Senatonun heyet halinde bir kanun teklifinde bulunmasıdır. Yoksa, Federal Meclîste olduğu gibi, Senato üyelerinden belli sayıda grupların kanun teklif etme yetkileri bulunmamaktadır. Aynı şekilde, Eyalet temsilcilerinin de, temsil ettikleri Eyalet adına Federal Meclise bir kanun tasarısı sunmaları mümkün değildir. Bir tasarının Federal Senato Kanun teklifi niteliğini kazanabilmesi için, buna Federal Senatonun âdi çoğunluğunun karar vermiş olması gereklidir.

Federal Senatonun kanun teklifi, Başbakana gönderilir. Federal Senatonun aksine, Federal Hükümet Senato tasarısı hakkındaki görüşlerini bildirmekle mükelleftir. Hükümet, Federal Senatonun kanun tasarısını, Federal Meclise sevketmek yönünden, belli bir müddet ile bağlı değildir. Bu sürenin tasarının muhtevasının incelenmesini mümkün kılacak kadar olması gerekmektedir.

Şimdiye kadar, Federal Senatonun kanun teklif etme yetkisi, büyük bir önem kazanamamıştır. (40)

cc — Federal Meclis :

Federal Meclis içinden belli sayıda üyelerin meydana getirecekleri gruplar, kanun teklif etme yetkisine sahiptirler. Bu sayı, Federal Anayasa Mahkemesinin bir kararına göre (41) en az bir «parti meclis grubu» üyeleri kadar olmalıdır.

---

(39) ELLWEIN, a. g. e., s. 130 - 131
ESCHENBURG, a. g. e., s. 619
MAUNZ, Deutsches Staatsrecht, s. 136
GIESE, a. g. e., s. 126 - 127
HAMANN, Das Grundgesetz, 2 nci Baskı, Darmstadt, 1961, s. 341
ANONİM, Kommentar zum Bonner Grundgesetz, Hamburg, 1957, s. 76/3 - 4
MAUNZ - DÜRIG, a. g. e., s. 76/2 - 6
MANGOLDT - KLEIN, a. g. e., s. 1728 - 1734

(40) ESCHENBURG, a. g. e., s. 618 - 619
GIESE, a. g. e., s. 127
ANONİM, Kommentar zum Bonner Grundgesetz, s. 76/5
MAUNZ - DÜRIG, a. g. e., s. 76/6
MANGOLDT - KLEIN, a. g. e., s. 1738 - 1740

(41) BVGE, C. I, s. 153

62

Halen bir partinin meclis grubu ise, Federal Meclis İç Tüzüğü hükmünce en az 15 Milletvekilinden meydana gelebilir.

Demek ki, bir kanun tasarısı, en az 15 Federal Meclis üyesinin imzasını taşıdığı takdirde Federal Mecliste görüşülmeye başlanabilecektir.

Parti meclis gruplarının kanun tekliflerinde ise, Meclis parti grubu başkanının veya vekilinin imzası «ve parti grubu» ibaresinin yazılması gerekli ve yeterlidir.

Federal Meclisin kanun tekliflerine, ne Federal Hükümetin, ne de Federal Senatonun iştirak etmesi gerekmemektedir.

Federal Meclisin kanun teklif etme yetkisi, Federal Senatonun aksine, Bonn Anayasasının kabulünden bu yana, önemini ispat etmiştir. Gerçekten son üç dönem içinde 2292 kanun tasarısından 922 si Federal Meclis tarafından teklif edilmiştir. (42)

c — Federal Mecliste Kanun Tekliflerinin görüşülmesi :

Federal Anayasanın 77 nci maddesinin 1 inci fıkrasına göre, kanun tasarıları Federal Meclis tarafından kabul edilmedikçe kanunlaşamazlar. (İstisna, 81 inci mad. Yasama Lüzumu) Başka bir deyişle, Federal Meclis en önemli yasama organıdır. Yasama yetkisinin gerçek sahibi Federal Meclistir. Ancak bu, Federal Meclisin her türlü tasarıyı kanunlaştırabileceği anlamına gelmemektedir. Gerçekten, bazı durumlarda Federal Meclis ile Federal Senatonun aynı istikamette karar vermiş olmaları gerekmektedir.

Federal Meclisin, bir tasarıyı kabul etmesi, arka arkaya 3 ayrı görüşme sonunda mümkündür. (Federal Meclis İç Tüzüğü, mad. 78 - 79)

aa — Birinci Görüşme :

Bu ilk görüşmede, sadece tasarının esasları üzerinde konuşulur. Değişiklik önergeleri, ancak görüşme sonunda verilebilir. Federal Meclis bu ilk görüşmeyi yapmadan, tasarıyı doğrudan doğruya İhtisas Komisyonlarına sevkedebilir veya tasarının esasları üzerinde müzakereler cereyan ettikten sonra, Federal Meclis tasarının ilgili Komisyona gönderi-

(42) ELLWEIN, a. g. e., s. 128
ESCHENBURG, a. g. e., s. 619
GIESE, a. g. e., s. 127
ANONİM, Kommentar zum Bonner Grundgesetz, s. 76/4-5
MAUNZ - DÜRIG, a. g. e., s. 76/6
MANGOLDT - KLEIN, a. g. e., s. 1735 - 1738

lip gönderilmiyeceği hakkında bir karar verir. Tasarı Komisyona veya özel durumlarda Komisyonlara havale edildiği takdirde, bu kuruluşlar ilerdeki İkinci Görüşmenin hazırlığını yaparlar. Eğer tasarı Komisyona havale edilmemişse, bu takdirde teklif düşer.

bb — İkinci Görüşme :

Bu görüşmede, Komisyonda gerekli değişiklikler geçirerek hazırlanan tasarının her maddesi üzerinde müzakere açılır ve her madde tek tek oylamaya sunulur. Değişiklik önergeleri bir tek Milletvekili tarafından da verilebilir. Bu görüşme sonunda, tasarının kısmen veya tamamen değiştirilmesi gayesiyle, Komisyona geri gönderilmesi veya başka bir Komisyona havale edilmesi mümkündür.

cc — Üçüncü Görüşme :

İkinci görüşme sonucundaki oylamada tasarının tümü reddedilmemişse, bu safhayı Üçüncü Görüşme takip eder. İkinci Görüşme sırasında değişiklik önergeleri verilmişse, Üçüncü Görüşme en erken, ikinci görüşmenin zabıtları dağıtıldıktan 2 gün sonra başlıyabilir. Bu Görüşmede, önce genel esaslar üzerinde müzakere yapılır ve bunu, hakkında değişiklik önergesi verilmiş olan hususlar takip eder. Ancak Üçüncü Görüşmede Değişiklik önergesi, sayıları asgari bir meclis parti grubu miktarında olan milletvekilleri tarafından verilebilir. (Halen 15 üye) Bu görüşme sonucunda, tasarının tümünün kabul edilip edilmiyeceği karara bağlanır. (43)

d — Federal Senatonun kanunların yapılmasına iştiraki :

Yasama prosedürünün bundan sonraki safhası, teklif edilen kanun tasarıları Federal Meclis tarafından kabul edilmedikçe kanunlaşamazlar. tasarısının mahiyetine göre cereyan eder.

aa — Anayasayı değiştiren kanunlar :

Eğer kanun teklifi, anayasayı değiştiren bir tasarı ise, bu takdirde Federal Senato, anayasa değişikliğini ancak mutlak çoğunluk (2/3 çoğunluk) ile kabul edebilir.

---

(43) HAMANN, a. g. e., s. 342
ANONİM, Kommentar zum Bonner Grundgesetz, s. 77/2-4
MAUNZ-DÜRIG, a. g. e., s. 77/4-5
MANGOLDT-KLEIN, a. g. e., s. 1746-1757

64

bb — Alelâde kanunlar :

Alelâde kanunların yapılmasına Federal Senatonun iştiraki, bu kanunları, «Kabulü gereken kanunlar» veya «Veto edilebilen kanunlar» olmaları bakımından değişiklik arzeder.

1 — Federal Senato tarafından kabulü gereken kanunlar : (Zustimmungsgesetze)

Daha önce de bahsettiğimiz gibi (44), kabulü gereken kanunlar, Eyaletlerin menfaatleri ile yakından ilgili olduğu için, Federal Senato tarafından mutlaka kabul edilmesi gereken kanunlardır. Federal Senato kabul etmediği takdirde, bu tasarılar kanunlaşamazlar. Hangi sahalardaki kanunların kabulü gereken kanunlar sayılacağı, Federal Anayasada açık olarak belirtilmiştir. Federal Senato tarafından kabulü gereken kanunların başlangıç formulü şöyledir : «Federal Meclis, Federal Senatonun muvaffakatı ile, aşağıdaki kanunu kabul etmiştir.»

Eyaletlerin menfaatleri ile yakından ilgili olan bu kanunların kabulünde Federal Senato, tam anlamı ile bir İkinci Meclis gibi hareket edebilmektedir. Oysa, bu kanunlar dışındaki kanun tekliflerinde, Federal Senatonun sadece bir veto hakkı mevcuttur.

Bu kanunların Federal Senato tarafından kısmen kabulü mümkün değildir. Kanunun içinde, Eyaletlerin menfaatleri ile ilgili olmayan diğer bir takım maddeler de bulunsa, kanunun bir bütün olarak mütalaâ edilmesi zorunluğu, tümünün reddini gerektirmektedir. Federal Senato tarafından kabulü gereken kanunlar yürürlüğe girdikten sonra, müddeti uzatılmak, değiştirilmek veya ilga edilmek istenirse, aynı şekilde Federal Senatonun muvaffakatının alınması icabeder. (45)

2 — Federal Senato tarafından veto edilebilen kanunlar : (Einspruchsgesetze)

Federal Senato, bu kanunların veto yoluyla Federal Mecliste tekrar görüşülmelerini temin edebilir. Anayasayı değiştirmeyen veya kabulü gerekli olmayan bütün diğer kanunlar, Federal Senato tarafından veto edilebilebilirler.

---

(44) Yukarda sayfa 49 karş.

(45) Bu hususta etraflı bilgi için bk.
DITFURTH. Die Zustimmung des Bundesrates bei der Gesetzgebung nach dem Grundgesetz, Dissertation, Bonn, 1960, s. 172

65

Federal Senato tarafından veto edilebilen kanunların başlangıcına : «Federal Meclis aşağıdaki kanunu kabul etmiştir.», sonuna ise, «Federal Senatonun anayasaya uygun hakları saklıdır» ibareleri eklenir. (46)

cc — Karma Komisyon : (Vermittlungsausschuss)

Federal Senato, hem kabulü gerekli kanunların, hem de veto edilebilen kanunların Karma Komisyonda görüşülmesini talep edebilir. Karma Komisyon, Federal Meclis ve Federal Senatodan seçilen 11 er üyeden meydana gelir. (Toplam 22 üye) Federal Hükümet Karma Komisyona iştirak edemez. Ancak, Karma Komisyon toplantılarında hazır bulunma hakkı vardır ve Komisyon karar verirse, toplantılarda hazır bulunmakla mükelleftir.

Karma Komisyon, her iki meclisin müşterek ve devamlı bir organıdır. Hukukî statüsü, teşekkül tarzı ve görüşme usulü, Federal Anayasanın 77 nci maddesinin 2 nci fıkrasının hükmüne uygun olarak, 1951 yılında kabul edilmiş bulunan bir tüzükle düzenlenir.

Karma Komisyon, bir ihtisas komisyonu olmaktan ziyade, üyeleri vasıtasıyla ihtilâfları tamamen politik yollardan gidermeye çalışan ve bu anlamda adetâ bir hakem heyeti vazifesi gören, siyasî bir komisyondur. (Vermittlungsausschuss = Arabulucu komisyon) Federal Senatoda bir blok hâlinde hareket etmek mecburiyetinde olan Senatörler, Federal Anayasanın 77 nci maddesinin 2 nci fıkrasına göre Karma Komisyonda görev aldıkları takdirde, ne Eyalet Hükümetlerinin, ne de Federal Senatonun telkinleri ile bağlı değillerdir.

Karma Komisyon, Federal Senatonun kanunî üye sayısının çoğunluğu ile toplantıya çağrılır. Karma Komisyondan, kanun tasarısının kısmen ilga edilmesi, değiştirilmesi veya tamamlanması istenebileceği gibi, tasarının tümüyle red edilmesi, değiştirilmesi veya tamamlanması da talep edilebilir.

Karma Komisyonun toplanmasına, kanun tasarısının Federal Senato başkanına gönderilmesinden sonra 2 hafta içinde karar vermesi gere-

---

(46) **FELDMANN - GEISEL,** a. g. e., s. 151 - 152
MAUNZ, DEUTSCHES Staatsrecht, s. 137
ESCHENBURG, a. g. e., s. 620 - 621
GIESE, a. g. e., s. 128 - 130
ANONİM, Kommentar zum Bonner Grundgesetz, s. 77/2 - 4
MAUNZ - DÜRIG, a. g. e., s. 77/6 - 8

kir. Aksi halde veto edilebilen kanunlar, bu müddetin geçmesi ile kanunlaşırlar. Federal Senato tarafından kabulü gereken kanunlar ise, karma komisyon toplanmasa da, kanunlaşamazlar.

Gerçekten, kabulü gerekli kanunların Karma Komisyona sevki Federal Senato ve Federal Hükümet (mad. 77, fıkra 2) için bir haktır, fakat mükellefiyet değildir. Ancak, 2 haftalık müddet geçtiği takdirde, kabulü gereken kanunlar da Karma Komisyona gönderilemezler.

Karma Komisyonun faaliyeti, ya her iki tarafın da ittifak ettikleri bir teklifle sona erer, yahut da neticesiz kalır.

Karma Komisyonun elde ettiği sonuca göre, şu ihtimaller belirir :

1 — Karma Komisyon, Federal Meclis tarafından kabul edilmiş bulunan kanun tasarısının değiştirilmesine veya bütünüyle reddine karar verirse, Federal Meclis tasarıyı tekrar görüşüp karara bağlamak zorundadır.

2 — Buna karşılık, Karma Komisyon tasarıda bir değişiklik yapılmasına karar vermişse, Federal Meclisin tasarıyı tekrar görüşmesine lüzum yoktur. Karma Komisyon Başkanının, Komisyon kararını aynı gün, hem Federal Meclise, hem de Federal Senatoya bildirmesi gereklidir.

3 — Karma Komisyon bir sonuca varamamışsa, aynı şekilde, her iki Meclisi de durumdan haberdar eder. (47)

dd — Veto Usulü : (Einspruchsverfahren)

Federal Senato veto edilebilen kanunları, Karma Komisyonun karar tarihinden veya yeni Federal Meclis kararının Federal Senato Başkanına gönderilmesinden sonra, bir hafta içinde veto edebilir. Ancak bu vetonun, tasarının kanunlaşmasını doğrudan doğruya önleyici niteliği yoktur. Gerçekten Federal Senatonun vetosu üzerine tasarıyı yeniden görüşmekle mükellef olan Federal Meclis, vetoyu redederse, tasarı kanunlaşır.

(47) FELDMANN - GEISEL, a. g. e., s. 150 - 151
ESCHENBURG, a. g. e., s. 620 - 622
HAMANN, Das Grundgesetz, 2 nci baskı, Darmstadt 1961, s. 343
ANONİM, Kommentar zum Bonnergrundgesetz, Hamburg 1957, s. 77/3 - 4
MAUNZ - DÜRIG, a. g. e., s. 77/9 - 12
MANGOLDT - KLEIN, a. g. e., s. 1757 - 1777

Buna karşılık, Federal Meclis Senatonun vetosunu kabul ederse, bu takdirde Senato dolayısıyla tasarının kanunlaşmasını önlemiş olur.

Oysa, kabulü gereken kanunlarda, Federal Senatonun tasarı aleyhindeki kararı nihaidir ve tasarının kanunlaşmasını doğrudan doğruya önler.

Veto edilebilen kanunlar, Federal Senatoda çoğunlukla veto edilmişse, bu kararın tesirsiz kalması için Federal Meclisin de kanunî üye sayısının yarıdan bir fazlası ile karar alması gereklidir. Eğer Federal Senato tasarıyı 2/3 çoğunluk ile veto etmişse, bu takdirde Federal Meclisin de kanunî üye sayısının 2/3 çoğunluğu ile vetoyu red etmesi lâzımdır. Aksi halde tasarı kanunlaşamaz. Bu hükmün veto usulü tatbikatındaki önemi çok büyüktür. Gerçekten Mecliste çoğunlukla kabul edilen bir tasarı, Federal Senatoda 2/3 çoğunlukla veto edilmişse, vetonun reddi için Federal Mecliste de 2/3 çoğunluğun sağlanması gerekmektedir. Bu ise kaideten mümkün olmamakta ve veto usulünü tesirli bir kontrol vasıtası hâline getirmektedir. (48)

ee — Kanunların mahiyetinden doğan ihtilâflar :

Bir kanunun, kabulü gerekli kanun olup olmadığı, yetkili organlar arasında sık sık ihtilâflara yol açmaktadır.

Bu anayasa ihtilâfını da hâleletmeye, Federal Anayasa Mahkemesi yetkilidir. (49)

ff — Federal Mecliste kabul edilen bir tasarının kanunlaşabilmesi için gerekli şartlar : (Özet)

Herne kadar, Federal Meclis tarafından kabul edilen bir tasarı, kanun emrini de ihtiva ediyorsa da, henüz kanunlaşmış sayılamaz. Bu sonucun alınabilmesi için, bazı şartların gerçekleşmesi gereklidir :

1— Federal Senato, Federal Meclis atrafından gönderilen tasarıyı, bu tasarı ister kabulü gerekli bir kanun, ister veto edilebilen bir kanun

(48) FELDMANN - GEISEL, a. g. e., s. 151
ESCHENBURG, a. g. e., s. 620 - 621
HAMANN, a. g. e., s. 343
ANONİM, Kommentar zum Bonner Grundgesetz, s. 77/4
MAUNZ - DÜRIG, a. g. e., s. 77/14
MANGOLDT - KLEIN, a. g. e., s. 1777 - 1785
(49) MAUNZ - DÜRIG, a. g. e., s. 77/14

68

olsun, kabul ettiği takdirde, tasarı kanunlaşır. Ancak pek tabiîdir ki, kanunun buna ilâveten tasdik edilmesi ve yayınlanması gerekir. Kabulü gerekli bir kanun, Federal Senato tarafından red edilirse, kanunlaşamaz.

2 — Veto edilebilen bir kanun bahse konu ise, Federal Senatonun 2 hafta içinde, Karma Komisyonu toplantıya çağırması lâzımdır. Bu müddet geçirildiği takdirde, tasarı kanunlaşmış olur.

3 — Federal Senato, Karma Komisyonu müddeti içinde toplantıya çağırmış ve bu Komisyonun teklifi Federal Meclis tarafından red edilmişse, bu takdirde Federal Senato 1 haftalık bir süre içinde veto hakkını kullanır. Bu hakkın kullanılmaması, tasarının kanunlaşmasını sağlar.

4 — Federal Senato vetosunu veya Karma Komisyonu toplantıya çağırma talebini geri alırsa, müddetin geçmesi ile tasarı gene kanunlaşmış olur.

5 — Federal Senatonun vetosu, Federal Meclis tarafından kanunî çoğunlukla red edilirse, sonuç gene aynıdır. Yani, tasarı kanunlaşır.

Ancak, bütün yukarda sayılan durumlarda, tasarının kesin anlamında kanunlaşmış olmasından bahsedebilmek için, kanunların tasdik edilmiş ve yayınlanmış bulunmaları gereklidir. (50)

e — Anayasanın değiştirilmesi :

Weimar Anayasası yürürlükte iken, anayasayı değiştirebilmek için gerekli çoğunlukla kabul edilen kanunlar, anayasa hükümlerine aykırı olsalar bile, muteber telâkki ediliyorlardı. Böylece anayasa metni değiştirilmeden, anayasayı değiştirmek mümkün oluyordu. Ancak, tatbikatta bu yoldan anayasayı değiştiren o kadar çok kanun birikti ki, en sonunda anayasa hukukunun gerçek durumunu tesbit edebilmek, hemen hemen imkânsızlaştı.

1949 Bonn Anayasasının, anayasanın değiştirilmesi ile ilgili 79 uncu maddesi, bu tarz anayasa ihlâllerine cevaz vermiyordu. Ancak, 1954 yılında Federal Anayasada yapılan bir değişiklik ile, «Sûlhü düzenleyen, İşgâl Hukukunun kaldırılmasını öngören veya savunmayı sağlayan Milletlerarası Andlaşmaların» bu hükme istisna teşkil edebilecekleri, şarta bağlı olarak kabul edildi. Bu şart ise, anayasa metnine, böyle bir and-

(50) MAUNZ - DÜRIG, a. g. e., s. 78/1-2
MANGOLDT - KLEIN, a. g. e., s. 1786 - 1793

69

laşmanın anayasaya aykırı hükümlerinin, geçerli sayılabileceklerine dair bir ilâvenin yapılmasını gerektiriyordu. Başka bir deyişle, böyle bir andlaşma bahse konu olunca, anayasa normlarına aykırı hükümleri tatbik kabiliyeti kazanacaktır. Ancak, böyle bir andlaşmanın mevcudiyeti ve anayasa normlarının aykırı hükümlerinin bu münferid hâdisede geçerli sayılacağı, anayasa metnine eklenecektir.

1954 yılında Federal Anayasanın 79 uncu maddesine eklenen bu hüküm, Almanya'nın Ortak Pazar Andlaşmasına katılması temin maksadını güdüyordu. Ayrıca, Federal Cumhuriyetin içinde bulunduğu siyasî durum, bu değişikliği mazur gösterebilecek nitelikteydi. (51)

Yukarıda belirtilen istisna dışında bir anayasa değişikliği, anayasanın lâfzını açıkca değiştiren veya tamamlayan bir kanun ile mümkündür. Böyle bir kanunun, Federal Federal Meclisin kanunî üye sayısının 2/3 çoğunluğu ve Federal Senatonun da 2/3 çoğunluğu ile kabul edilmiş olması gerkelidir. (mad. 79/II)

Ancak, 79 uncu maddenin 3 üncü fıkrasına göre, Federal Devletin Eyaletlerdeki teşkilâtına; Eyaletlerin anayasaya uygun olarak yasamaya katılmasına veya 1 inci ve 20 nci maddelerde (52) konulan prensiplere taallûk eden anayasa değişiklikleri, caiz değildir. (mad. 79/III) Anayasa koyucusunun yetkilerine bazı sınırlar çizilmiş olması, halk egemenliğinin «her istediğini» yapamıyacağı düşüncesinin bir mahsülüdür. 1933 tecrübesinden ders alan Federal Anayasa koyucusu, mutlak demokrasi inanışı karşısına, değerlerle bağlı demokrasi anlayışını çıkarmış ve

---

(51) **MAUNZ - DÜRIG,** a. g. e., s. 79/3 - 10

(52) Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası 1 ve 20 nci maddeleri :

mad. 1 — İnsan şahsının haysiyeti mukaddestir. Kamu kudretinin bütün memurları onu korumak ve ona hürmet etmekle mükelleftir.
Bu sebeple Alman halkı, dokunulmaz ve ferağ olunamaz insan haklarının varlığını her nevi insan topluluğunun, barışın ve yeryüzündeki adaletin temeli olarak tanır.

Aşağıda sayılan temel hakların yasama, yürütme ve yargı kuvvetlerini bağlıyan doğrudan doğruya muteber kanun değerleri vardır.

mad. 20 — Almanya Federal Cumhuriyeti demokratik ve sosyal bir federal devlettir.
Bütün iktidar halktan neşet eder. Halk iktidarı seçimler ve plebisitlerle ve yasama, yürütme ve yargı organları vasıtasıyla kullanır.

Yasama kuvveti Anayasaya hürmetle mükelleftir; yürütme ve yargı organları kanun ve hukuka riayetle mükelleftir.

70

böylece anayasanın temel esaslarının sözde meşru kanunlarla tecavüze uğramasına engel olmak istemiştir.

Anayasayı değiştiren bir kanunun, yukarda baksedilen sınırı aşıp aşmadığına, talep üzerine Federal Anayasa Mahkemesi karar verir. (53)

f — Tüzükler : (Rechtsverordnungen)

Federal Anayasanın 80 inci maddesinde tüzükler düzenlenmiştir. Bu maddenin 1 inci fıkrasında, «Federal Hükümet, bir Federal Bakan veya Eyalet Hükümetleri bir kanunla, tüzükler çıkarmaya yetkili kılınabilirler. Bu arada, tanınan yetkilerin muhtevası, gayesi ve kapsamı kanunda tesbit edilmelidir. Hukukî mesned, tüzüğün içinde belirtilir. Kanun, bir yetkinin devir edilebileceğini öngörmüşse, yetkinin devri için (ayrıca) bir tüzük gereklidir.» denmektedir.

Tüzük çıkarma yetkisinin, mutlaka bir kanunla verilmesinin gerekli olmasını, bazı tarihî hâdiselere bağlamak mümkündür. Gerçekten, muhteva, gaye ve kapsamı belirtilmeden, Nazi idaresini tüzükler çıkarmaya yetkili kılan 24/3/1933 tarihli Yetki Kanunu, Alman Yasama organlarını felce uğratmış ve sonradan gelen felâketlerin sebebini teşkil etmişti. Federal Anayasa Koyucusu, Federal Anayasadaki bazı katı hükümlerle, Yasama organlarının yetkilerini Hükümete devretmelerini ve sorumluluktan sıyrılmalarını önlemek istemiştir.

Nitekim, Federal Hükümetin, bir Federal Bakanın veya Eyalet Hükümetlerinin tüzük çıkarabilmeleri, bu yetkinin kendilerine bir kanunla verilmesi ile mümkündür. Ayrıca yetkiyi veren kanunun, çıkarılacak olan tüzüğün muhtevası, gayesi ve kapsamı hakkında hükümler sevketmesi de gereklidir.

Eğer tüzük çıkarma yetkisi kullanılacak olursa, hukukî mesnedin tüzüğün içinde belirtilmesi icabetmektedir. Başka bir deyişle, tüzüğün çıkarılmasına yetki veren kanun, tüzük içinde açıkca belirtilecektir.

Bu şartlardan birinin eksikliği, yetkinin ve dolayısıyla tüzüğün tesirsiz hâle gelmesine sebep olur.

---

(53) FELDMANN - GEISEL, a. g. e., s. 152
ESCHENBURG, a. g. e., s. 263
GIESE, a. g. e., s. 131 - 133
ANONİM, Kommentar zum Bonner Grundgesetz, s. 79/2 - 4
MANGOLDT, a. g. e., s. 425 - 429
MAUNZ - DÜRIG, a. g. e., s. 79/10 - 20

71

Yasama organı tarafından, Federal Anayasada tahdidî olarak sayılan Federal Hükümet, bir Federal Bakan veya Eyalet Hükümetlerine verilen yetkinin, bunlar tarafından başka bir organa devri mümkündür. Ancak bu devrin yetki kanunun da öngörülmüş olması ve yetkili kılınan organ tarafından çıkartılacak bir tüzükle yapılması gerekmektedir. (Örneğin, belli bir konuda tüzük çıkarmaya kanunla yetkili kılınan Federal Hükümetin bu yetkisini, yüksek bir Federal Merciye devredebilmesi için, ayrıca tüzük çıkarması icabetmektedir.)

Tüzük çıkarma yetkisinin devri, kısmen veya tamamen olabilir. Ancak, bu devir sırasında, yetkilerin genişletilmesi asla bahse konu olamaz. Bir başka önemli husus ise, tüzük çıkarma yetkisinin devri ile, devri yapan Federal Hükümetin veya Bakanın bu yetkisinin sona ermemesidir. Başka kelimelerle; tüzük çıkarma yetkisini devreden organ, her zaman bu yetkiyi geri alabilir veya bu konudaki kendi isteklerine öncelik tanıyabilir.

Federal Anayasanın 80 inci maddesinin 2 nci fıkrasında sayılan bazı hususlarda tüzük çıkarılabilmesi, ancak Federal Senatonun da tasvibi ile mümkündür. Gerçekten, Federal Hükümetin, bir Federal Bakanın; federal demiryollarının, posta ve telekomünükasyonun kullanılmasını ilgilendiren prensip ve tarifelere ve demiryollarının inşası ve işletilmesine dair yaptıkları tüzükleri, Federal Senatonun da tasvib etmesi gereklidir. Ayrıca, Federal Senatonun kabulünü gerektiren kanunlara istinaden çıkarılan veya Eyaletler tarafından Federal Devlet nam ve hesabına veya kendi adlarına icra edilen tüzükler için de, federal kanunların aksine hüküm koymadıkları hallerde, Federal Senatonun tasvibi lüzumludur. Federal Senato bu tüzükleri kısmen kabul edemez. Kabulü gerekli kanunlarda olduğu gibi, tüzüğün ya tümü ile kabul edilmesi, yahut da red edilmesi icabetmektedir.

Federal Senato tarafından kabulü gerekli tüzük çıkarma yetkisinin ilga edilmesi veya geri alınması, gene Federal Senatonun tasvibi ile mümkündür. (54)

---

(54) **MAUNZ,** Deutsches Staatsrecht, s. 138 - 139
ELLWEIN, a. g. e., s. 174 - 175
ESCHENBURG, a. g. e., s. 694
GIESE, a. g. e., s. 133 - 135
ANONİM, Kommentar zum Bonner Grundgesetz, s. 80/1 - 2
MANGOLDT, a. g. e., s. 430 - 433
MAUNZ - DÜRIG, a. g. e., s. 80/4 - 14

72

g — Yasama Lüzumu : (Gesetzgebungsnotstand)

Federal Anayasanın 81 inci maddesinde hükme bağlanan «Yasama Lüzumu» hâli, normal yasama faaliyetinin bir istisnasını teşkil etmektedir. Bu istisnai durum, aynı zamanda geçicidir.

Yasama Lüzumunun tarihi kökleri Weimar Anayasasına kadar iner. Weimar Anayasasında, Reich Başkanına «kamu güvenliği ve düzeni» tehlikeye düştüğü zaman, geçici olarak tüzükler çıkarma yetkisi verilmişti. Bu yetki öylesine kötüye kullanılmıştır ki, 1930 - 1933 yılları arasında, Yasama organları hiçbir iş göremez hale gelmişlerdi. Böylece, olağanüstü durumlarda tüzük çıkarma yetkisi, Weimar diktatörlüğünün belli başlı dayanaklarından biri olmuştu. 1949 Bonn Anayasası, bu tecrübeden ders alarak, olağanüstü durumlarda tüzük çıkarma yetkisi yerine, başka bir anayasa müessesesi kabul etmiştir. Bu müessese, Federal Anayasanın 81 inci maddesinde düzenlenen, Yasama lüzumudur.

Yasama lüzumu, genel bir krizin mahzurlarını ortadan kaldırmaktan ziyade, hükümetin güttüğü politika istikametinde yasamaya imkân vermek, yani bir hükümet krizini önlemek gayesi ile ihdas edilmiştir.

Şeklî anlamda kanunun, yasama organları tarafından, şeklî yasama usulüne uygun olarak ısdar edilmesine ve hükümet tarafından kararlaştırılan ve çıkarılan hukuk normlarına tüzük adı verilmesine rağmen, Federal Hükümetin talebi ve Federal Senatonun tasvibi ile Federal Başkan tarafından ilân edilen «yasama lüzumu» sonucunda vazedilen hukuk kaideleri, şeklî anlamda kanun mahiyetindedirler.

Yasama Lüzumunu gerektirecek olağanüstü durum, 81 inci maddede hükme bağlanmıştır. Federal Hükümetin son derece önemli olduğunu iddia ettiği veya güven oyuna bağladığı bir kanun tasarısı, Federal Meclisteredilirse, aynı zamanda Federal Meclisin 68 inci maddeye binaen feshedilmemiş olması şartıyla, yasama lüzumunun ilânı için ortam hazır demektir.

Yasama lüzumunu ilân etmeye, Federal Başkan (Cumhurbaşkanı) yetkilidir. Ancak, Federal Başkan yasama lüzumu ilânı talebiyle karşılaştığı zaman, bu konuda takdir hakkına sahiptir. Böyle bir talep vukuunda, yasama lüzumunu ilân edebileceği gibi, Federal Meclisi fesih cihetine de gidebilir veya talebi red edebilir. Federal Başkanın bu takdir hakkı politik olup, hiçbir kontrole tâbi değildir.

Federal Hükümet bir kanun tasarısının çok önemli olduğuna karar verirse, Federal Senatonun da tasvibini alarak, bu durumu Federal Mec-

73

lise bildirir. Bunun üzerine toplanan Federal Meclis, ilân edilmiş bulunan yasama lüzumuna rağmen, kanun tasarısını red eder veya Federal Hükümet tarafından istenmiyen değişik bir muhteva ile kabul ederse, istisnai yasama yolu açılmış olur. Federal Meclisin, kendisine tasarı gönderildikten sonra 4 hafta içinde hiçbir karar almaması da, aynı sonucu doğurur.

Yasama lüzumu, bir muayyen kanun tasarısı için ilan edilir. Ancak bir defa ilân edildikten sonra, 6 ay müddetle diğer kanun tasarıları için de müracat edilebilen, olağanüstü bir yasama yolu olarak kalır. Fakat, yasama lüzumu durumundan faydalanılarak kanunlaştırılması istenen her yeni kanun tasarısının, önce Federal Hükümet tarafından Federal Senatonun tasvibi alınarak teklif edilmesi, ve Federal Başkan tarafından da ilân edilmesi gerekmektedir.

Yasama lüzumu, 6 aylık müddet geçtikten sonra aynı Federal Baş bakanın hizmet süresince bir daha ilân edilemez. Buna karşılık, Federal Başbakan değiştiği takdirde, yasama lüzumuna tekrar gitmek mümkündür.

Olağanüstü yasama yoluyla meydana gelen kanunun, diğer kanunlardan hiçbir farkı yoktur. Sadece, olağanüstü kanun Federal ve Federal Senato yerine, Federal Hükümet ve Federal Senato tarafından kabul edilmektedir. Bu yolla kanunlaşan tasarılar, asla anayasayı değşitiremezler. (55) Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasa'sının, halen devam eden bir çok tartışmalara sebep olan bu hükmü hakkında, incelememizin amacını aşmamak için, daha etraflı açıklamalara girmiyoruz.

h — Kanunların tasdiki ve yayınlanması :

Federal Anayasadaki esaslara uygun olarak meydana gelen kanun, yetkili Bakan veya Başbakan ve Federal Başkan (Cumhurbaşkanı) tarafından imzalandıktan sonra, Federal Resmî gazete'de yayınlanır. Federal Başkan kendine gelen kanunu Anayasaya uygunluğu yönünden incelemeye yetkilidir. Anayasaya aykırılık hakkında tereddüt hâsıl olursa, durum Federal Anayasa mahkemesi tarafından aydınlatılır.

---

(55) FELDMAN - GEISEL, a. g. e., s. 152 - 153
ESCHENBURG, a. g. e., s. 625 - 626
ANONİM, Kommentar zum Bonner Grundgesetz, s. 81/4 - 7
HAMANN, a. g. e., s. 356 - 357
MANGOLDT, a. g. e., s. 435 - 440
MAUNZ - DÜRIG, a. g. e., s. 81/2 - 13

74

Kanunların Federal Başkan tarafından yayınlanması için, belli bir süre öngörülmemiştir. Bu bakımdan, kanunların makul bir süre zarfında yayınlanması gerekir.

Federal Resmî Gazete, kanunların yayınlanabileceği tek yayın organıdır.

Meriyete giriş tarihi kanun metni içinde belirtilmemiş olursa, kanun Federal Resmî Gazete ile yayınlandıktan 14 gün sonra, otomatikman yürürlüğe girer. (56)

III. SONUÇ

Bonn Anayasasının bütünü itibariyle, belli bir geçmişe dayanan ve gelişen bir anayasa hukuku ortamında meydana geldiğini söylemek, kanaatımızca yanlış olmayacaktır. Gerçekten, 1919 Weimar Anayasası ile 1949 Bonn Anayasası arasında birçok benzerlikler mevcuttur. Benzemeyen yönleri ise, geçirilen anayasa tecrübeleri ile olgunlaşan ve zamanın ihtiyaçlarına uydurulması gereken hususlardır.

Bonn Anayasasının yasama ile ilgili bölümü önce, Federal devlet bünyesine uygun olarak, Federal Devlet ile Federal Devletler (Eyaletler) arasındaki yasama yetkilerini düzenlemektedir. Yasama yetkileri, ekonomik münasebetlerin fevkalâde genişlemiş ve sosyal hizmetlerin artmış olması sebebiyle, Federal Devlet lehine ağır basmaktadır. Buna rağmen, Eyaletlere de özellikle Eğitim ve Öğretim, Polis Hukuku, Beledî Hukuk, Klise Hukuku ve İdarî teşkilât sahalarında, hiç de küçümsenemiyecek yasama yetkileri kalmaktadır.

Böylece, Federal Yasama organlarının yükü hafiflemekte ve tamamen bölgesel ihtiyaçlara cevap veren konularda, Eyaletlerin daha geçekci kararlar alabilmeleri mümkün olmaktadır.

Federal Anayasa, yasama yetkilerinin taksiminden sonra, kanunların yapılmasını ele almaktadır. Tatbikat kanun tekliflerinin, az bir farkla da olsa, birinci derecede Federal Hükümet, ikinci derecede de Federal Meclis tarafından yapıldığını ortaya koymuştur. Kanun tekliflerinin en az 15 Federal Meclis üyesi tarafından yapılabilmesi hükmü, şüphesiz

---

(56) ESCHENBURG, a. g. e., s. 646 - 648
ANONİM, Kommentar zum Bonner Grundgesetz, s. 82/1 - 2
MANGOLDT, a. g. e., s. 441 - 443
MAUNZ - DÜRIG, a. g. e., s. 82/2 - 5

olur olmaz her konuda kanun teklif edilmesinin önüne geçmek gayesine müteveccihtir. Federal Senatonun ise, kanun teklif etme yönünden hemen hemen hiçbir önemi yoktur; çünkü kanun tasarılarının umumî heyet tarafından teklifi gerekmektedir.

Kanun teklifleri, Federal Mecliste İç tüzük hükmünce 3 safhada görüşülerek karara bağlanmaktadır. Bu görüşmeler arasındaki fasılalarda ise, kanun teklifleri ilgili İhtisas Komisyonlarında müzekere edilerek hazırlanmaktadır. Federal Mecliste halen, 38 İhtisas Komisyonu mevcuttur.

Kanunların yapılmasında Federal Senato, tasarının mahiyetine göre, ya sonuca doğrudan doğruya ve kesin olarak tesir etmekte, ya da frenleyici bir rol oynamaktadır. Gerçekten, Eyaletlerin menfaatleri ile ilgili kanun tasarıları, Federal Senatonun tasvibi olmadan kanunlaşamamaktadır. Buna karşılık, Federal Senato diğer kanun tasarılarının sadece bir defa daha görüşülmesini temin edebilmektedir.

Anayasanın değiştirilmesine gelince, Federal Anayasa bu konuda sert bir anayasanın özelliklerini benimsemiştir. Ayrıca, gerekli çoğunluk elde edilse dahi, devletin federal bünyesinin değiştirilmesine ve temel hak ve hürriyetlere ait maddelere dokunulmasına imkân yoktur.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, Bonn Anayasası Weimar tecrübesini bir daha tekrarlamamak için, kendini korumaya kararlı ve muktedir bir «militan demokrasi» örneğini benimsemiştir. Kanunların teklifi, görüşülmesi ve kanunlaşması prosedüründe kabul edilen bazı sert hükümlerin, ilerde çok daha genişleyecek ekonomik ve sosyal ihtiyaçları yasamanın zamanında takip edebilmesine engel olup olmayacağı hakkında bir değer hükmüne varmak içinse, vakit henüz erkendir.

76

BİBLİYOGRAFYA :

KİTAPLAR:

1 — **ABADAN,** Doç. Dr. Nermin; **Federal Batı Almanyanın Siyasî Partileri,** TODAIE, Ankara, 1962, s. 44

2 — **ARSEL,** Prof. Dr. İlhan; **Anayasa Hukukunun Umumî Esasları,** Ankara, 1964,

3 — **von DITFURTH,** Hoimar; **Die Zustimmung des Bundesrates bei der Gesetzgebung nach dem Grundgesetz,** Dissertation, Bonn, 1960, s. 172

4 — **ELLWEIN,** Prof. Dr. Thomas; **Das Regierungssystem der Bundesrepublik Deutschland,** Westdeutscher Verlag, Köln und Opladen, 1963, s. XI + 630

5 — **ESCHENBURG,** Prof. Dr. Theodor; **Staat und Gesellschaft in Deutschland,** Curt E. Schwab, Stuttgart, 5. değiştirilmiş baskı, 1962, s. 806

6 — **FELDMANN - GEISEL,** Dr. Horst - Margot; **Deutsches Verfassungsrecht des Bundes und der Länder,** Schäffer und Co. GmbH, Stuttgart, 1954, s. XXIV + 315

7 — **HIPPEL,** Prof. Dr, Ernst von; **Allgemeine Staatslehre,** Verlag Franz Vahlen GmbH, Berlin und Frankfurt/M., 1963, s. XII + 415

8 — **LEIBHOLZ,** Prof. Dr. Gerhard; **Strukturprobleme der modernen Demokratie,** Verlab C. F. Müller, Karlsruhe, 1958, s. IX + 304

9 — **KELSEN,** Prof. Dr. Hans; **Allgemeine Staatslehre,** Verlag von Julius Springer, Berlin, 1925, s. XVI + 433

10 — **KOELLREUTTER,** Prof. Dr. Otto; **Staatslehre,** Göttinger Verlagsanstalt, Göttingen, 1955, s. 307

11 — **KÜCHENHOFF,** Prof. Dr. Günther; **Staatsrecht,** Allgemeiner Teil, Hermann Schroedel Verlag K. G., Hannover, 1951, s. 134

12 — **MAUNZ,** Prof. Dr. Theodor; **Deutsches Staatsrecht,** C. H. Beck sche Verlagsbuchhandlung, München und Berlin, 1954, s. VII + 276

13 — **NAWIASKY,** Prof. Dr. Hans; **Allgemeine Staatslehre,** III. Bölüm, Staatslehre, Verlagsanstalt Benzinger und Co. AG. Einsiedeln Zürich - Köln, 1956, s. XIII + 176

14 — **RODEE - ANDERSON - CHRISTOL,** **Introduction to political Science,** Mc Graw - Hill Book Co. Inc., New York - Toronto - London, 1957, s. XIII + 655

15 — **SCHMITT,** Prof. Dr. Carl; **Verfassungslehre,** 3. değiştirilmiş baskı, Duncker und Humblot, Berlin, 1957, s. XX + 404

16 — **SIEBERT-WERNICKE,** Prof. Dr. Ferdinand - Kurt G., **Das Deutsche Parlament,** Athenäum Verlag, Frankfurt/M. und Bonn 1962, s. 97

17 — **STEWART,** Michael; **Modern forms of Government,** George Allen Unwin LTD, London, 1959, s. 284

18 — WEBER, Prof. Dr. Werner; **Spannungen und Kräfte im westdeutschen Verfassungssystem,** 2. genişletilmiş baskı, Friedrich Vorwerk Verlag, Stuttgart, 1958, s. 169

19 — WHEARE, Prof. K. C.; **Federal Government,** 2. Baskı, Oxford University Press, London - New York - Toronto, 1951, s. vi + 278

ŞERHLER:

1 — ANONİM, H. J. Abraham, O. Bühler, B. Dennewitz, **H. Herrfahrdt,** H. Holtkotten, Jess, E. Kern, R. Laun, W. Meder, E. Menzel, R. Schneider, H. U. Scupin, K. G. Wernicke; **Kommentar zum Bonner Grundgesetz.** Hansischer Gildenverlag, Hamburg, 1957, C. I.

2 — GIESE, Prof. Dr. Friedrich; **Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland,** 4. ilâveli baskı, Verlag Kommentator Gmb. Frankfurt/M., 1955, s. XIV + 258

3 — HAMANN, Prof. Dr. Andreas; **Das Grundgesetz,** 2. Baskı, Hermann Luchterhand Verlag, Darmstadt, 1961, s. XXXII + 536

4 — MANGOLDT, Prof. Dr. Hermann; **Das Bonner Grundgesetz,** Verlag Franz Vahlen GmbH, Berlin und Frankfurt/M., 1953, s. XI + 702

5 — MANGOLDT - KLEIN, Prof. Dr. Hermann - Prof. Dr. Friedrich; **Das Bonner Grundgesetz,** 2. gözden geçirilmiş ve genişletilmiş baskı, C. II, Verlag Franz Vahlen GmbH., Berlin und Frankfurt/M., 1964, s. XXIII + 717 — 1860 (1143 sayfa)

6 — MAUNZ - DÜRIG, Prof. Dr. Theodor - Prof. Dr. Günter; **Grundgesetz,** C. II C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München und Berlin 1964,

KANUNLAR NOTLU:

1 — FÜSSLEIN, Dr. R. W.; **Deutsche Verfassungen,** 3. ilâveli baskı, Verlag Franz Vahlen GmbH., 1961

2 — LÜTEM, Prof. Dr. İlhan; **Yeni Anayasalar,** Kitap 1, Ankara, 1953 s. 603

3 — MATZ, Dr. Werner; **Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland,** (Miteiner Einleitung von Prof. Dr. Karl schmid w. Kohlhammer Verlag, Stuttgart und Köln, 1949

İÇTİHATLAR:

Entscheidungen des Bundesverfassungsgerichts, C. III, s. 407

Entscheidungen des Bundesverfassungsgerichts, C. I, s. 153

ÖLÜM SEBEBİYLE MADDİ TAZMİNATIN HESAPLANMASINDA MAHKEMELERCE YAPILMASI GEREKEN İNCELEME

Yazan : Av. Muhsin TUĞSAVUL

I — Giriş,

II — Ölüm sebebiyle maddi tazminatın kanunî unsurları,

III — Mahkemelerce tahkiki gereken diğer hususlar,

IV — Yargıtayımızın durumu,

I — Giriş :

Memleketimizin ekonomik ve sosyal gelişmesinde vaki olan ilerlemeler sebebiyle Borçlar Kanunumuzun maddi tazminata ait hükümleri değişik yönlerden mahkemelerce incelemeye tâbi tutulmakta ve Yüksek Yargıtayımız tarafından da bir çok karar ve içtihatların meydana gelmesine âmil olmaktadır.

Medeni memleketlerde bir çok ihzari bilgi, İstatistik malûmatı, teknik ve ilmî cetvel ve diğer donelere dayanılarak maddi tazminatın tesbit ve hesap edilmesine mukabil, bizde ilim adamlarımız ve Devlet tarafından bu gibi bilgilerin henüz neşredilmemiş ve hatta bir kısmının inceleme konusu yapılmamış olması, gerek mahkemelerimizi ve gerekse bilirkişileri çok müşkül ve içinden çıkılması imkânsız durumlara düşürmektedir.

Bu hal, Türkiyemizde bulunan muhtelif mahkemelerden mahiyeti itibariyle aynı olan hadiseler hakkında değişik, hatta birbirine mübayin bilirkişi raporlarının verilmesine âmil olmaktadır.

İstatistik Umum Müdürlüğünün ihdası tarihinden bugüne kadar geçen zaman zarfında memleketimizin şartlarına ve realitelerine uygun vasati yaş cetvelleri hazırlanmadığı gibi, muayyen yaşa gelen belli bir meslek sahibi kimsenin daha kaç sene yaşayabilecekleri hususunda herhangi bir cedvel de yapılmış değildir. Bu durum karşısında bir çok bilirkişi heyetleri Fransa'da 1931 tarihinde yapılmış (P. M. F.) (Populatin masculine et femineine) yaşama tablosu ile Sxtauffer/Schaetzle nin gelecekteki ortalama ömür tablosu ve diğer bir kısım devletlerin tan-

zim ettikleri tablolara ve bilgilere (hatta bazı şahısların tanzim ettikleri tablolara) dayanmakla beraber, bir kısım bilirkişi heyetleri bunların hiçbirine iltifat etmemektedirler.

Memleketimizin şartlarına, kültürel, ekonomik ve sosyal imkânlarına uygun olmıyan ecnebi damgalı bu cedvel ve bilgilerin raporlarda esas alınması hakikatın memleketimiz yönünden tesbitini zorlaştırmakla beraber hiç bir mesnede dayanmadan sübjektif ölçülerle serd edilmiş olan mütalâalara göre şer olduğu da muhakkaktır.

Şu noktayı kesin olarak ifade etmek isteriz ki, Türkiyemiz yönünden ölüm sebebiyle maddi tazminatın oldukça hakikata uygun bir tarzda hesap edilmesi, bu günkü şartlar altında çok müşküldür.

Bunun dışında, mahkemelerimiz tarafından yapılması gereken incelemelerin kısmen noksan veya gayri kâfi olması bilirkişi heyetlerinin hatalı rapor vermelerini mucip olmakta ve çok kerre salâhiyetleri haricinde fikirlerin serd edilmesine sebebiyet vermektedir. Biz, bu yazımızda salim bir tazminat hesabının, mahkemelerce hangi noktaların halline bağlı bulunduğunu açıklamaya çalışacağız.

II — Ölüm sebebiyle maddi tazminatın kanunî unsunları :

Ölüm sebebiyle maddi tazminatın haklı olabilmesi için, mahkeme hadisede Borçlar Kanunun 41 inci maddesinin derpiş ve kabul ettiği ana unsur ve esasları bittabi tahkik edecektir. Bundan başka, ölüm sebebiyle maddi tazminat yönünden bir hakkın doğabilmesi için ayrıca, Borçlar Kanunun 45 inci maddesindeki unsurların da subutu lâzımdır. Buna göre :

1 — Müteveffanın dâvacının muini olması,

2 — Dâvacının, ölüm sebebiyle bu destekten mahrum kalması, şarttır.

Şu halde, mahkemece herşeyden evvel bu iki unsurun tahkik edilmesi, isbat külfeti dâvacıya terettüp ettiğine, dâvacının, ölenin kendisi için filhal veya ilerde bir destek olacağının ve kendisinin bu desteğe muhtaç bulunduğunu veya ihtiyaç hissedeceğini isbat etmesi lâzımdır.

Maddi tazminatı hesap edecek bilirkişinin bu iki unsuru kendiliğinden ve dosyada herhangi bir bilgi olmadan nazara alması veya sabit addetmesi imkânsızdır. Buna göre maddi tazminatın hesaplanması

80

ödevi bilirkişilere havale edilmeden mahkemece bu iki noktanın esaslı şekilde tahkik edilmesinde fayda ve zaruret vardır.

III — Mahkemece tahkiki gereken diğer hususlar:

Yukardaki unsurlar dışında ayrıca mahkeme şu noktaları da tahkik ve tesbit etmek mevkiindedir:

1 — Nüfus kaydı: Ölenin ve ailesinin nüfus kaydı ile destekten yoksun kaldığını iddia eden şahsın ve ailesinin nüfus kayıtları celp edilmelidir. Bu kayıtlara göre, ölenin doğum tarihi, öldüğü andaki yaşı, destekten yoksun kaldığını iddia eden şahsın ölüye nisbeti ve o şahsın bu kayıtlara nazaran başka kimselerden yardım görmesinin muhtemel olup olmadığı bu kayıtlar üzerindeki incelemelerden anlaşılacaktır.

2 — Kusur ve müterafık kusur meselesi: Ölüm hadisesinin oluş şekline göre failin veya ölüme sebebiyet veren kimsenin kusuru ile ölenin müterafık kusurunun tahkik edilmesi gerekir. Tatbikatta bu nokta mahkemelerce iki türlü hal edilmektedir. Mahkemelerimiz, tazminatı hesaplıyan heyet içine kusur hususunda ihtisası bulunan bir bilirkişiyi dahil etmek suretiyle gerek kusur ve gerek maddi tazminat hesabının aynı anda bir raporla temin etmekte, bazı hallerde ise, ayrı bir heyete kusuru tahkik ettirdikten sonra diğer bilirkişiler marifetiyle tazminatın miktarını hesap ettirmektedirler.

3 — Ölenin tahsil derecesi, mesleği veya san'atı: Ölenin yardım edebileceği miktarın mahiyeti ve şumûlü, kazancının ne olduğunun tesbiti yönünden tahsil derecesinin meslek veya memuriyetinin bilinmesi hesap için zaruri bir faktördür. Mahkeme bu noktayı da dellilleri ile birlikte inceleyecektir.

4 — Ölenin geliri, kazancı, muhtemel artma miktarı: Ölenin öldüğü anda bir gelir veya kazancı yoksa, hangi tarihte ve ne miktar üzerinden kazanç veya gelire sahip olacağı mevcut ve müstakbel şartlara göre dâvacı tarafından isbat edilmelidir. Bazı hallerde belli kanun hükümlerine ve delillere göre bunun bilirkişiler tarafından da tayini kabul edilebilir. Ancak, mahkemenin hesabı yapacak bilirkişiye,

a — Zabıta tahkikatı sonunda tesbit ettiği geliri,

b — Ticaret, sanayi ve ziraat odalarından elde ettiği bilgiyi,

c — Resmi ve hususi daire ve teşekküllerden soru üzerine gelen cevapları,

d — Hadisenin ve kazancın özelliğine göre mahalli bilirkişiler tarafından verilen raporları,

e — Gelir ve kazanç hususunda şahit dinlenmiş ise, bu şahitlerin şahadetlerinin ne yolda takdir ve sonuç itibariyle ölenin hali hazır, müstakbel gelirinin,

Mahkemece ne miktar üzerinden kabul edildiğinin ve bu gelirin istikbaldeki artma derece ve miktarlarının yine kesin olarak mahkemece tesbit ve hesap yapacak bilirkişilere bu noktaların talimat şeklinde verilmesi lâzımdır.

Yukarda belirttiğimiz noktalar lâyıkı ile tetkik ve tahkik edilmeden dosyanın bilirkişiye havale edilmesinde pratik bir fayda yoktur.

Bazı hallerde bilirkişilerin bu zaruretleri mahkemelere açıklamayarak kendiliklerinden bir takım şahsi kıyaslamalar yaparak rapor vermeleri de ihtilâfı hal etmez.

IV — Yargıtayımızın durumu :

Yargıtay Kanunların uygulanmasında birlik ve beraberliği temin zaruretinde bulunan bir Yüksek mahkemedir.

İtiraf etmek lâzımdır ki, bu derece mütenevvi, sübjektif raporların verilmesinin âmili, arz ettiğimiz incelemelerin lâyıkı ile ve kemâliyle yapılmamasından ileri gelmektedir. Bu kadar birbirine aykırı ve çok kerre şahsi mütalâaları ihtiva eden raporların, mahkemelerce bir çok sebep ve zaruretlerle kabul edilmesi, Yargıtay Kanununun uygunlanmasındaki birliği sağlama yönünden vazifesini ağırlaştırmaktadır. Temennimiz odur ki, Yüksek Yargıtay bu kabil tazminat dâvalarında mahkemelerin ödevleri ile bilirkişilerin ödevlerini ve hangi hususların mahkemelerce hallinden sonra ihtilâfın bilirkişilere havale edileceğini müstakar ve kesin içtihat ve kararlarla belirtmesidir.

Diğer taraftan maddi tazminat hesabına giren ve bu yazımızda bahis konusu edilen unsurların ne şekilde ve ne gibi ilmi esas, bilgi veya cetvel ve tahkikata nazaran tesbit edilmesi lâzımgeldiği konularında de mahkemelere ve bilirkişi heyetlerine ışık tutabilecek, her gün değişmeyen müstakar kararlar verilmesini de adaletin eşit şekilde sağlanması yönünden faydalı görmekteyiz.

82

SUÇ VE ŞEHİR

Fransızcadan çeviren
Dr. A. Kutbettin AKKAN

ÖNSÖZ

Uluslararası Kriminoloji Cemiyetinin neşretmekte olduğu derginin 1958 yılı birinci sömestrine ait sayısında, suç ve şehir mevzuu üzerine bay SZABO tarafından verilmiş olan bir konferans metni ile bu konferansı müteakip toplantıda bulunanların konu ile alâkalı görüş ve tenkitleri neşredilmiş bulunmaktadır.

Şehirleşme hareketi, sanayileşmeye muvazi olarak 19'uncu asrın ilk yarısında ortaya çıkmış bir hadisedir.

Çok daha değişik bir tarz ve çok daha sıkışık bir şekilde yaşamaya başlayan insan gurupları, bu yeni yaşayış tarzının ortaya çıkardığı bir sürü problemle de karşı karşıya gelmişlerdir.

Burada, konferansçının üzerine eğildiği konu, bilhassa, şehirleşme hareketlerinin ortaya attığı ve zamanın psikologlarını üzerine eğilmeğe mecbur eden suçluluk problemidir.

Bu yeni yaşayış tabii bir netice olarak suçluluk nev'i ve miktarları üzerinde büyük tesirler icra etmiş ve hassaten bu keyfiyet 19'uncu asrın yazarları tarafından böyle kabul edilegelmiştir.

Konferansçı, bu arada şehirleşme ile alâkalı diğer mevzular üzerine eğilebilmek ve alkolizm, sosyal rahatsızlıklar, intiharlar gibi konulara da ışık tutabilmek imkânını bulmuştur.

Suç ile şehirleşme münasebetlerini, kriminolojik ve sosyolojik açıdan ele almış bulunan bu konferansı, hem mevzuun enterasanlığı hem de konferansı takiben konu ile alâkalı tenkit ve tahlillerin ustalık ve maharetini gösterebilme bakımından faydalı buldum.

Burada içtimai yapı ile suçluluğun karşılıklı alâkalarını veya başka bir deyimle Cemiyetin Kültürel yapısında suçluluğun ne şekilde ortaya çıktığını göreceğiz.

Kanaatımca konferansı izleyen oteritelerin tenkit ve tahlilleri, her türlü takdirin fevkinde bir ustalık ve ona muvazi olarak hakiki bir inceliğin numunesidirler.

Bu tenkit ve mütalâaları incelerken, kırıcı olmadan en mükemmel şekilde karşı fikirleri ileri sürebilmenin ve muhatabını incitmeden çok daha değişik tarzda düşünürken dahi bunu büyük bir ustalıkla ifade edebilmenin daima kabil olduğunu görebileceğiz.

Bu konferansı, muhtevası kadar belirtmeye çalıştığım hususiyetini de tebarüz ettirebilmek kasdiyle tercüme etmiş bulunmaktayım.

Okurlarımda da aynı intiba uyanırsa bu beni sadece memnun edecektir.

84

SUÇ VE ŞEHİR

Çeviren : Dr. A. Kutbettin AKKAN

Sosyal gerilimler sosyolojinin en önemli mevzularını teşkil ederler.

Cemiyette işlenmekte olan suçlar, araştırmacıları suçluluk âmillerinin derinlerine inmeye ve sebepleri köklerinden aramaya mecbur kılmışlardır. Endüstrî alanındaki devrimler bir yandan Modern zamanların sosyal hayat sınıflarını yaratırken bir taraftan da yepyeni bir cemiyeti ortaya çıkarıyordu.

Bu yeni Cemiyet büyük ölçüde şehirleşme hareketine girişirken, bu cereyanın karakteristik neticeleri olan intibaksızlıklar da bir takım gerilim ve ihtilâflara müncer oluyorlardı.

Sosyal grupların yeni muhitlerine intibaksızlıklarının en önemli neticelerinden birisini suçluluğun artışı teşkil etmekteydi.

Bu artış şehirleşmeye muvazilik arzetmektedir.

İki hadise arasında, dikkat edildiği zaman kolayca görülebilen sıkı bir illiyet rabıtasının mevcudiyeti aşikârdır.

Şehircilik hareketlerinin suçluluk üzerindeki tesirleri geçen yüzyıl alimlerinin önde gelen meşgalelerinden birini teşkil etmiştir. O neslin âlimleri için suçluluk problemleri bir inceleme ve tedbir arama mecburiyeti olarak daima ehemmiyetini muhafaza etmiş ve ön plânda yer almıştır.

Zamanın en meşhur araştırmacıları olan, Durkheim, Burkley ve Tarde içtimaî meselelerin üzerine eğilirlerken, suçluluk problemlerine de büyük önem vermişlerdir. Ne yazıktır iki bu buyük alâkalı Birinci Cihan harbine kadar sürmüş ondan sonra ise yavaş yavaş sönmüştür.

Şehircilik hareketleri artık muasır kültürün tamamlayıcı bir parçası, bir cüz'ü halini almış bulunmaktadır.

Yeni şehirlerin teşekkülü ile yeni hayat tarzının ortaya çıkardığı içtimaî sınıflar arasında tabiatiyle ihtilâflarda meydana çıkmağa başladı. Etnik gruplar, din grupları ve buna benzer toplulukların aralarındaki ihtilâflar bu mevzulardaki araştırma ve inceleme yapmakta olanların dikkâtlerini başka taraflara çekmiştir.

Alâkaların başka cihetlere yönelişinin en açık misâlini Fransa'da şehir ve köy medeniyetleriyle şehirlerdeki cemiyet hayatı üzerinde tertip edilmiş bulunan bir kollokyum'da, bir sürü mevzu ele alındığı halde Çocuk Suçluluğu müstesna olmak üzere umumi suçluluk problemine en küçük bir yerin dahi verilmemiş olmasında görebilmekteyiz.

Son zamanlarda suçlulukla mücadele yerini çocuk suçluluğu ile mücadeleye terketmeye başlamıştır.

Şehirleşme hareketleriyle suçluluk arasındaki münasebetlerle alâkalı araştırmalar 1935 yılında Hans Burckhardt ismindeki bil Alman Âlimi tarafından sonuçlandırılmıştır.

Bu zatın vardığı neticeye göre : Şehirler suçluluk bakımından köylere nazaran daha ileri bir safha arztemektedirler. Bu tarihten beri de mevzu ile alâkalı bütün etüdler Alman Aliminin varmış olduğu bu sonucu kabul etmiş gözükmektedirler. Esasen bu hüküm muasır suçluluk sosyolojisinin temellerinden birisini teşkil etmektedir.

Doktor Heuyer şehirleşme ile suçluluk arasındaki münasebetler problemini sistematik bir şekilde inceleyen bir etüdünde şu hususları belirtmektedir :

«Sefalet, enteklektüel güçsüzlük, zihnî bozukluk, suçluluk, verem ve diğer içtimaî hastalıklar bir birlerinden ayrılamazlar.»

Çocuk suçluları üzerinde yapılan inceleme, bu hadisenin tamamen şehirlere has bir keyfiyet olduğunu göstermiş bulunmaktadır.

Sosyoloji açısından müellifin verdiği örnekler tenkitlerden kolayca kurtulabilecek nev'iden değildirler. Kendisi Cemiyet içinde hususi bir grup teşkil eden bir çocuk topluluğu üzerinde incelemeler yapmış bulunmaktadır.

Ben, şehirleşme ve suçluluk mevzuundaki münakaşaları adeta sönmeye başladıkları bir yerden alarak yeniden ortaya koymaya çalışacağım. Bu incelemelerim, muasır sosyoloji ilminin ışığı altında olacaktır.

86

Suçluluk terimi, şehirleşme terimine nazaran daha kolay anlaşılabilmekte ve çok daha kesin bir mana ifade etmektedir. Halbuki şehir tâbiri pek o kadar kolay anlaşılamayan ve bir kaç yöne çekilebilen manalar taşımakta ve kat'iyetten uzak kalmaktadır.

B. Friedmann son olarak şehirleşme endekslerinin araştırıcılar tarafından kesin olarak ortaya konulmasını iştemiştir. Bu sebeple şehirleşme vasıflarının ve endekslerinin kesin olarak tesbiti gerekecektir. Ancak bundan sonradır ki şehirleşme ve suçluluk arasındaki münasebetlere dair biligileri kat'iyetle ortaya koyabilme kabil olabilecektir.

Ben böylece şehirleşme vakıasının suçluluk üzerindeki tesirlerini daha kesin ve daha umumi olarak göstermeye çalışacağım.

Hakikaten bu güne kadar şehirleşme endekslerinin tayini probleminin hallinde bir kat'iyetten uzak kalındığı ve bu mevzuda oldukça gecikildiği aşikârdır. Bu husus yalnız Fransa içinde bahis konusu olan bir mevzu değildir.

Şehirleşme endekslerinin seviyesini tayindeki amelizlerin tamamen rakamlara istinad etmekte olup, bunun temellerinin her nev'i istatistiklerden alınan bilgiler teşkil etmektedir.

Bu sebepledirki, ana lizler fazlasına derin ve tatmin edici olmaktan uzaktırlar. Zira rakamlara ifade edebileceklerinden fazlasını söyletmeye imkân yoktur.

Biz burada Avrupa şehir sosyolojisinde henüz kullanılmaya başlayan sistemlerden faydalanmış bulunmaktayız. Bu sistem Antlantik ötesindeki araştırmacılar tarafından uzun zamandan beri kulanılagelmektedir.

Bundan önce yapılmış bulunan ve sadece bir iki şehir veya bir tek mıntıkaya inhisar eden mukayeselerin hatalı karakterlerinin tesbit edebilmek için, etüdlerinde bir birlerinden oldukça farklı bulunan iki komşu memleketi ele aldım.

Bu iki memeleketin iç bünyelerinde de önemli farklılıklar mevcuttur.

Fransa'daki çeşitliliklere karşı olarak, iki ayrı kavimden müteşekkil bulunan Belçikada'da aynı durumun mevcudiyetini müşahade etmekteyiz. Örnek olarak, kültürel çeşitliliğin üzerinde eğilmek, elde edilecek sonuçların daha değerli olmasına müncer olmaktadır.

Bu konferans için bana ayrılan zaman içerisinde çalışmalarımın umumi görünüş ve neticelerinin izahına imkân olmadığı için, ben sa-

87

dece bazı ana bahisler üzerinde durmakla iktifa edeceğim. Bu sebepledirki ancak çok önemli saydığım hususlarda teferruata inebileceğim.

Çalışmalarıma ilk önce benim uğraştığım probleme yönelmiş bütün etüdlerin birer suretlerini elde etmekle başladım. Şehirleşmenin, suçluluk üzerindeki tesirlerini Fransa, Belçika ve dünyanın diğer memleketlerinde ayrı ayrı gözden geçirdim.

Bu suretle problemi, eskiler tarafından konulmuş şekilde ele aldım. Bundan sonradırki şehirleşme endeksleriyle bizatihî suçluluk nisbetleri üzerinde çalışmalar yaparak bunları Fransa ile Belçika'ya tatbik ettim.

Daha sonra şehir bünyeleri ve kuruluşlariyle suçlu bünyeleri üzerinde araştırmalara girişerek, bu ikisi arasındakı bağlantıları tesise çalıştım. Ayrıca içtimai yapı ile alâkası bulunan ve onun üzerinde önemli tesirleri olan diğer âmilleri aradım.

Millî ölçüdeki araştırmlardan sonra bölgelere has yapı ile suçluluk arasındaki alâkaları tesbit edebilmek maksadiyle mıtıkavî araştırmalara indim.

Ve nihayet şehirleşme ile bir takım suç nev'ileri arasındaki alâkayı inceledim.

Endüktiv yol ile meseleye girmeden önce bir kaç kelime ile araştırmalarıma canlılık veren ruhu belirtmek isterim.

Çalışmalarım, sosyolojik düşüncenin inkişafında suçluluk hareketlerinin yorumlanmasından ilham almış bulunmaktadır.

Büyük felsefeciler, Durkheim - Sellin ve Suthrland'ın çalışmalarından sonra — ki bunlar suçluluk hareketlerinin etüdünü sosyo - kültürel araştırmalar arasına koyuyorlardı — aşağıdaki hususlar kabul edilmiş oluyordu :

a) Suçluluk normâl bir hadise olması itibariyle, fevkalâde istisnai sebeplerden değil bağlı bulundukları kültürün bünyesinden meydana çıkar.

Böylece suçluluk Cemiyetin işleyişi içinde bulunan ve ondan ayrılamıyacak olan bir hadise olarak meydana çıkar.

b) Suçluluk Cemiyetin içinde mevcut bulunan bütün cereyanların bir neticesi olarak ortaya çıkar. Bu sebepledir ki, mevcudiyeti ve içtimai bünyenin bütünüyle olan münasebetleri devamlı bir karakter taşır ve böylece ilmî bir incelemeye elverişli mahiyet arzeder.

88

c) Ve son olarak patolojik olaylar, zaman ve mekân içindeki muayyen kültürel bir nisbetle anlaşılmalı ve tahlile tâbi tutulmalıdırlar.

Sutherland'ın suçluluk davranışları ile topluluk ve birlikler arasındaki münasebetlere dair nazariyesini bilirsiniz. Müellif bu nazariyesiyle suçluluk davranışlarının biyolojik ve psikolojik tarafları yanında sosyolojik taraflarını da ortaya koymuş bulunmaktadır.

Toplulukların oynakdıkları rol kültüre bir atıf yapmadan tamamen anlaşılamayacaktır.

Ben kültürü aşağıdaki şekilde tarif etmeyi uygun bulmaktayım.

«Kültür, bir devamlılık içinde kendilerini Cemiyete kabul ettirmiş bulunan, inanç, adet ve yaşayış tarzlarının heyeti umumiyesidir.»

Sosyolojik bir araştırmada tahlile tâbi tutulan cemiyeti çerçeveleyen kültürel unsurlardan da malûmattar olmak gerekmektedir.

Gruplara ve fertlere organize edilmiş bir canlılık ve hayatiyet veren hareket kaideleri ve normlar ihtimamla tefrik edileceklerdir.

Bu şekilde bir cemiyet aileye karşı olan hürmet, mallarla alâkalı olup peder şahsî otorite ile idare eden ekonomi gibi, örf ve adet değerleriyle ayrı bir hususiyet arzeder.

Dine karşı saygı ve tessüs etmiş otorite, ana akideyi teşkil eder. Toprağa bağlı bir hayat tarzı coğrafi ve sosyal adaletsizlik yine başka bir örf ve adet ölçüsünü ortaya koyar.

Öteyanda ise, bir başka cemiyet daha değişik bir içtimai hayatı tercih edebilmektedir.

Bu cemiyete aile diğer cemiyetlerdeki gibi önemli olma durumunda değildir. Bu toplulukta dinî düşünüşe aykırı gibi gözüken ilmî değerler daha mühim ve hürmete şâyan kabul edilebilirler. Bu cemiyette müesses otoriteye karşı bir tehdit havası görüldüğü gibi sosyal hareketliliğe temayül daha fazla göze çarpacaktır.

Tabiatiyle bu iki tip cemiyetin kültürleri de bir birlerinden hayli farklı olarak ve neticede ihtilâflar ortaya çıkacaktır. Muhtelif içtimai gruplardan meydana gelen cemiyetlerde kültür sahasında kendisini gösteren ihtilâfların tabii olarak bu gruplar arasında inikasları da olacaktır.

Kavmî, dinî ve iktisadi olarak farklılık arzeden gruplardan kurulu bir içtimai bünyeden ihtilâflar o nisbette çok olacağı gibi muhalefet de

buna muvazi olarak bir kesafet arzedecektir. Suçluluk nisbeti de bu ihtilâf ve çatışmalara muvazilik gösterecektir.

Hakikaten ayrı kavimlere mensup gruplardan teşekkül etmiş olup ayrı dinlere malik bulunan ve yekdiğerinden çok farkla hayat seviyeleri mevcut olan gruplardan teşekkül eden Cemiyetlerdeki suçluluk nisbeti sosyal ve kültürel açıdan daha mütecanis olan topluluklara nisbetle çok daha yüksek olacaktır.

Bu kabil gruplardan birine katılan şahıslar sosyal bünyenin bir unsuru olarak kültürel sistemlerine intibak suretiyle bir bütünlük arzederler.

Faaliyetleri, mensubu bulundukları sosyal gruplar tarafından kültürlerine göre tanzim edilecektir.

Şahıs ve grup olarak davranışları ancak bir kültürün unsurları olarak ele alındıklarında anlaşılabilecektir.

Amerikan sosyolojisi, muhtelif kavimlere ait grupların bir cemiyet içerisinde birleşmelerini tetkik etmiş bulunmaktadır.

Burada tanzim edici bir fonksiyon ifa eden kültürün, sosyal kontrolun temel unsurunu teşkil ettiğini müşahade etmekteyiz.

Püritenlerin yerleşmiş bulunduğu mıntıkalara Sicilyalı muhacirlerin gelmesi sonunda, bu iki ayrı yaşayış ve düşünüşdeki gruplar tabiatiyle ihtilâflı bir duruma geçecekler ve bu ihtilâflar zamanla bir suçluluk görünüşü de alacaklardır.

Netice olarak, suçluluk incelemelerinin, sosyo - kültürel açıdan mütalâası gerekmektedir.

Suçlunun şahsı ve suç kabul edilen fiil ve hareketler ancak bunların mensup oldukları gruplara inildikte anlaşılabilecektir.

Son olarak, suçlu ve suçluluğu tetkik ettiğimiz zaman bu kabil düşüncelerin öneminin tamamen aynı hüviyette kalmadığını söyleyelim.

Suçluluğun incelenmesinde endirekt belirtilerden faydalanarak tahlillere girişilir bu kabil tahliller suçluluk davranışları üzerindeki sosyo - kültürel araştırmalara doğru atılan ilk adımları teşkil etmektedir.

İnceleme ve araştırmalarımın sonunda bir çok «neden?» ler ortaya çıkacaktır. Bu tahlillerim sadece morfolojik açıdan olduğu için «neden?» lerin cevapları pek de fazla olmamaktadır.

Benden önce, Fransa ve Belçika'da, şehir ve suçluluk mevzuu ile alâkalı olarak çalışamalara göz attığımız zaman Quetelet, Levasseur, Chen, Lacassagne ve Jacquart'ın eserlerini görmekteyiz.

Bir kaç kelime ile bu etüdlerin ana neticelerini hülâsaya çalışalım.

Daha 19'uncu yüzyılın ilk yarısında Guerry ve Quetelet gibi müellifler şehir ve köy halindeki mıntıkalar arası çatışmaların üzerine eğilmişler ve güney ve kuzey doğu ile batı arasındaki farklılıklarla nehir, dağ, deniz gibi coğrafi sabit unsurlar üzerinde incelemeler yapmışlardır.

Şehirlerin tesirleri ancak 19'uncu Asrın ikinci yarısında önemli bir problem olarak ortaya çıkmıştır.

Şehirlerde nüfusun büyük bir hızla artışının sosyal neticelerinden birisini bu artışa muvazi olan suçluluk hareketlerinin çoğalması teşkil etmektedir.

Bu durum Levasseur'ün bir etüdünde ortaya konulmuş bulunmaktadır.

19'uncu yüzyılın ikinci yarısına ait istatistiklere istinaden bazı neticeler çıkaran Levasseur :

«Şehirler kötüler için hem daha çok fırsatları ortay çıkarır, hem de bu kabil kimselerin kolayca saklanabilme imkânlarını sağlar. Bu sebepledirki, şehirlerde köy ve şehir dışlarına nazaran daha büyük nisbette suç işlenmekte ve bu ölçü gün geçtikçe artış kaydetmektedir. İşlenilmekte olan üç suçtan ikisi şehirlerde vukua gelmektedir.

1851 yılında şehir nüfusu umumi nüfusun ancak dörtte birini teşkil etmekte iken bu gün bu nisbet üçte bire kadar yükselmiş bulunmaktadır.

Suçluluğun normâl şekilde köyde ve şehirde aynı nisbette işlenmesi gerektiği gözönünde bulundurulunca suçluluk nisbetinin de şehirler için eskiden dörtte bir ve bu gün için üçte bir olması gerekirken bu nisbet ve ölçünün fiiliyatta çok daha yüksek miktarda karşınıza çıktığını müşahade etmekteyiz.

Netice olarak, bu devirlerde de şehirlerdeki suçluluk miktarının köylerdeki miktarlardan üstün olduğunu, şehir suçluluğunun daha ağır bastığını söyleyebilirz.

1880 ilâ 1900 yılları arasındaki İstatistik rakamlarına istinat eden Chen yapmış olduğu incelemelerinde aynı neticeye varmakta ve şehirlerdeki suçluluğun köylere nisbetle daha fazla olduğunu tesbit etmektedir.

Şehir ve köylerde işlenilen suç nev'ilerinin tekerrürü hakkında ne Fransa'da ne de Belçika'da hiç bir sistematik incelemeye rastlamamaktayız.

Liyon Şehrinde Kriminolok doktor olarak vazife görmüş olan Lacassagne, 1882'de neşretmiş olduğu kısa bir etüd'de şahsi tecrübelerinden edindiği neticeleri şu satırlarla ifade etmekteydi : «Köylere mahsus bulunan suçlar, vahşet insiyakları, iki yüzlülük, intikam ve aç gözlülükten ileri gelen : Çocuk öldürme, zehirleme, ebeveynî öldürme ve yalan tanıklıktan ibarettir.

Şehirlerde işlenilen suçlar ise bilhassa ahlâksızlık, tembellik ve ihtirasların rol oynadığı : Irza geçme, adâbı umumiyeye karşı hareketler, ağır yaralamalar, memurlara karşı koymak ve şiddet göstermeden ibarettir.

Lacassagne bu hususlarda hiçbir rakam vermemektedir. Bu sebebledirki eserin fazla ilmî bir mahiyet arzetmemektedir.

Bu suretle şehirleşme ile suçluluk arasındaki münasebetlerin sistemli bir şekilde incelenmemiş olduğu neticesine varmaktayız.

19'uncu Asrın ilk yarısındaki müellifler, şehirleri bir suçluluk vasatı olarak ele almamaktaydılar. Bu durum asrın sonuna doğru değişmiştir. Bu tarihlerde şehirler bazılarınca içtimai bünyenin kanserli kısımları gibi gösterilmeğe başlanmıştır.

Bu tarihlerde dikkâtler artık tam manasiyle inkişâf etmeye başlayan sanayileşme vetiresine doğru çevrilmeye başlamıştır.

Köklerinden kopmuş büyük kütleler şehirlere yığılmağa, oralara yerleşmeğe koyulmaktadır. Tabiatiyle şehrin havası zamanla değişmeye, nizamlardaki eski ahenk aksamağa ve intizamâmmeyi temin ile vazifeli memurların gayretleri kâfi gelmemeğe başladı. Böylece şehir vasatı zamanla bir suçluluk faktörü halinde gözükür oldu.

Göze çarpan bir husus da şehir suçluluğunun yüksek seviyede olmasının tarihi inkişâf ve bilhassa endüstrileşme cereyanları esnasında ortaya çıkan bazı faktörlere bağlanabilen bir olay olması keyfiyetidir.

Suçluluk nisbetinin yüksekliği, şehrin mevcudiyetine bağlı bir olay olmaktan uzaktır. Geçen asrın âmme efkârında, şehirleşme hareketlerinin yarattığı intiba daima kötü olmuş ve şehirlere yerleşmiş topluluklara devamlı olarak bir içtimai yara gözü ile bakılagelmiştir.

Bu tandans, şehirleşme hareketlerinin İngiltere ve Almanya'ya nazaran daha az inkişaf kaydetmiş olması itibariyle Fransa'da daha az kuvvetli bir mahiyet arzetmekte idi.

Şehirleşmenin hayli ileri olduğu Almanya ve İlgiltere'de ise, şehirleri yaralara, kanser ve tümöre benzeten tıbbî ve ilmî incelemeler. tahlillere rastlamaktayız.

Bu aşırı tenkit ve kötülemeler zamanın şöhretli alimlerinden birisi olan Willy. Hellpach'ı bu fikirleri çürütmek ve şehirlerin itibarlarını iade etmelerini temin edebilmek maksadiyle bir eser yazmağa seketmiştir.

Ondokuzuncu Yüzyılın son seneleri suçluluk artışı bakımından çok ileri bir durum arzetmektedir. Kanaatimce şehirlileşmenin suçluluğu arttırdığı iddiasında bu umumi suçluluk cereyanını da nazarı itibare almak gerekecektir.

Suçluluk mevzuundaki mübalağalı iddialara karşı şehrin müdafaalarını yapanlardan birisi de Tarde'dır.

«Şehir hayatı suçlulara imkân tanıdığı kadar onlara zarar da vermektedir. Yani şehir hayatı bizatihî bir suçluluk faktörü teşkil etmez. Suçluluk hareketlerini kolaylaştıran cemiyetler, henüz tamamen bir bütün haline gelmemiş genç topluluklardır.»

İncelemelerimin sonunda vardığım kanaate göre «şehirlerin suçluluk vasatı olmaları hadisesi» artık tarihi bir vakıa olarak ele alınmalıdır. Bu husus geçmiş devirlerde daima aynı şekilde olmadığı gibi büyük zir ihtimâlle istikbalde de böyle olmayabilecektir.

Şehirlileşme - suçluluk, münasebetlerinin tereddüt yaratan bir dalgalanma içerisinde oluşunun sebebini biraz da «şehir» tâbirinin kat'iyetten uzak bir manâ taşıyıp bir kaç anlama gelebilmesinde aramak gerekmektedir. Bu sebepledirki, şehirleşmenin anlamını açıkca ortaya koymak bir zaruret teşkil etmektedir.

Batı'da, bir şehrin incelenmesi gerektiği zaman aşağıdaki faktörleri gözönünde bulundurmak gerekmektedir :

— Fonksiyon

— Nüfus kesafeti

— Yaşayanların hayat tarzları

Coğrafyacı ve sosyologlar tarif üzerinde hayli denemelere girişmişlerdir.

Coğrafyacılar, şehrin muhtelif kriterlere göre tarife çalışmaktadırlar. Onlar bilhassa umumi nüfus ile 2500 yukarı topluluklar arasındaki alâka ve münasebetleri tesbit hususunda gayret gösterirler. Bu nisbetlerin basit olma avantajlarına karşılık, küçük şehir merkezlerini ihtiva eden köy bölgeleriyle büyük toplulukların temerküz ettiği mıntıkalar arasında tefrik yapmamak gibi önemli bir kusur ve eksiklik arzederler.

Ayni nisbet tamamiyle ayrı iki realiteyi de ifad eedebilmektedir.

Şehirler yüzbin nüfuslu bir yerde yaşıyabilecekleri gibi onbin nüfuslu on küçük şehirde de oturabilirler. Bu sebepledirki bölgelerin şehir karakterlerini ele almak gerekmektedir. Şehirleşmeden bahsedildiği zaman kullanılan ölçü, endeks budur.

Bununla beraber, adet unsuru ele alınan tek eleman olmamaktadır.

Coğrafyacılar üzerinde yaşanılmakta olan yerin yüz ölçümünü de nazarı itibare almaktadırlar. Bu hakikaten önemli bir unsur teşkil ederler zira bazı topluluklar son derece sıkışık bir manzara arzederlerken bazıları oldukça geniş arazi sahalarına yayılmış bulunmaktadırlar.

Bu sebepledirki, şehir adedini bin kilometre kareye nisbetle ifade ederler.

Ayrıca, toplulukların sosyal ve ekonomik fonksiyonları da nazarı itibare alınmakta ve halkın meslek ve sanatları gözönünde bulundurularak şehrin ticaret ve endüstri hizmeti gördüğü hususu tesbite çalışılmaktadır.

Sosyologlar şehir hayatının sosyal - kültürel görünüşleriyle alâkalıdırlar. Şehirlere ait hususiyetleri önemli saydıkları nisbet ve belirtilerle, endekslerle ifade etmek isterler.

Amerikalı sosyolog Howard - Becker şehirlerdeki cemiyetlerin dinî niteliklerini kaybedip cismanileşlemelerine karşılık köylerde yaşayanların dine bağlı bulunduklarına işaret etmektedir.

Howard - Becker, dini nitelikten ayrılmayı tesbit için aşağıdaki hususlara baş vurmaktadır.

— Sanayileşme
(Fabrikalarda çalışmakta olanların nisbeti)

— Şehirleşme
(Şehir topluluklarında yaşayanların nisbeti)

— Hareketlilik

(Mıntıka içinde doğan ve başka yerlerde doğmuş olan muhacirler nibseti)

— Ayrı kiliselere iştirâk

(Mezheplere bağlı bulunma nisbeti)

Sosyologlar tarafından yapılmış, buna benzer bir çok araştırmayı misal olarak gösterebiliriz. Fakat bu mevzuu üzerinde daha fazla durmayacağım.

Bu inceleme ve tecrübelerden faydalanmak suretiyle onların ışığı altında, Belçika ve Fransa'ya kabili tatbik olan şehirleşme endekslerini tesbit etmeğe ve bunları hazırlamağa başladım.

İtiraf etmek gerekirki, bütün gayret ve çalışmalara rağmen halen ideale yaklaşmaktan çok uzakta bulunmaktayız. Zira, vesikaların bize sağladıkları imkânlar ne yazıkki son derece mahdut ve sınırlı kalmaktadırlar.

Fransa'da küçük mıntıkalar seviyesinde pek az istatistik malûmat mevcuttur.

Bu kabil bilgiler daha ziyade iller seviyesinde bulunmaktadır.

Bu sebepledirki, daha basit ölçüde kalmak zarureti doğmakta ve tabiatiyle arzu edilenin çok aşağısında neticeler elde edilebilmektedir.

Çalışmalarımı şu şekilde yapmaktayım :

İlk önce nüfusu 5000 üzerinde olan yerlerde yaşayan şehir halkını ele alıyorum.

Fransa'da küçük nüfus mıntıkalarının bir araya gelerek bir şehir topluluğunu meydana getirdikleri tesbit edilmiş bulunmaktadır. Bu şekil idari bölmeler taksimlere nazaran hakikata çok daha uygun bir mahiyet arzeder.

Umumi rakam, ziraatle geçinen halk miktarına bürünür ve elde edilen netice Fransa'daki iki Belçika'daki üç, kritere göre 2 ilâ 11 arasında tahavvül eden bir emsâl ile çarpılır.

Fransa'da, adlî taksimat mıntıkasının ana topluluğunun büyüklüğü gözönünde bulundurulur.

Bunu takiben 10 binden fazla nüfusu olan toplulukların miktarı ele alınır. Bu emsal mıntıkadaki şehirlerin miktarına göre yüksek olur.

Belçika'da bir üçüncü unsuru, ana topluluktaki nüfus kesafeti unsurunu ithâl etmekteyim.

Kriterin hususiyetini şu nokta teşkil etmektedir : Belçika'da şehir bünyesinde Fransa'ya nazaran daha çok belli olan bir nevi çatlaklıklar mevcuttur. Bu hal şehrin yeni veya eski oluşuna göre değişir. Meselâ 35 bin nüfuslu olan louvain şehrinde kilometre kareye 4 - 5 bin kişi isabet ederken çok daha yeni bir şehir olan ve yine 35 bin nüfusu bulunan Hasselt'de kilometre kareye 600 kişi düşmektedir.

Bu sebepledirki, çok önemli rolü olan kesafet unsurunu da incelemelere ithâl lâzım gelmektedir.

Netice olarak ben endekslerde nüfusu 5000 den yukarı olan toplulukları, köy veya şehir hayatı yaşamakta olmalarını, ana topluluk merkezlerindeki nüfus kefasetini ve şehirlerin büyüklükleriyle miktarlarını nazarı itibare aldım.

Ve netice olarak bu endeksler sayesindedir ki bütün Fransa için adlî kaza mıntıkalarına göre şehirleşme nisbetini hesap ettim.

İçinizde araştırma vahidi olarak adlî kaza mıntıkalarını alacak olanlara bir çok güçlüklerle karşılaşacaklarını söylemek isterim. Zira adlî kaza mıntıkaları idari bölgelere tetabuk etmemekte ve adlî kaza mıntıkalarını tesbit büyük sabır isteyen bir iş olarak karşımıza çıkmaktadır.

Nitekim Fransa'da bunun esaslı bir incelemesi yapılmadığı içindirki tam ve sıhhatli bir rakama hiçbir yerde rastlanamamaktadır.

Adalet Bakanlığındaki bütün araştırma ve gayretlerime rağmen bana bu hususta yardımda bulunabilecek bir yetkili ile istifade edebileceğim bilgileri muhtevi bir esere rastlayamadım.

Faydalandığım belgilere ancak ve sadece noter yıllığında rastlamam kabil olabildi.

Şehirleşmeyi gösteren endekslerin yanında bunlara muvazi olarak suçluluk nisbetlerini tesis ve tesbit oldukça kolaylık arzetmektedir.

Ben ilk olarak mahkûmların miktarlarını tesbit ettim ve kesin bir rakam elde edebilmek için de bu miktarı 18 yaşını bitirmiş olanların sayısına böldüm. Böylece de suçluluk nisbeti mahkûm adedinin 18 yaşını ikmâl eylemiş olanlara taksimi sonunda elde edilmiş olmaktadır.

Şimdi önümüze yeni bir mesele çıkmaktadır. Suçların tavsif ve ayırımları esnasında hangi usule baş vurulacaktır. Acaba cinayetleri mi, cürümleri mi yoksa, kabahatleri mi nazarı itibare almak gerekmektedir.

Bir sene içinde küçük coğrafî mıntıkalarda işlenen cinayetler nazarı itibare alınmak için pek de yeterli olmayan bir miktar arzederler. Ayrıca Fransa'daki istatistiklerde işlenmiş olan cinayet miktarları adîî kaza mıntıkalarına göre belirtilmezler.

Belçika'da ise cürümler cinayetlerle birlikte nazarı itibare alınmaktadırlar. Karakter ve mahiyet itibariyle önemli sayılmayan kabahetler suçluluğun tesbit ve değerlendirilmesinde bir önem taşımamaktadırlar. Bu sebepledirki bir mıntıkanın ahlâk barometresini teşkil eden cinayet ve cürümler ele alınırlar.

Fransa'da suçluluk nisbeti sadece cürümlerden mahkûmiyetler gözönünde bulundurularak elde edilirken Belçika'da buna cinayet suçundan mahkûm olanlarda eklenilmektedir.

Halli lâzımgelen bir mesele de mahkûmiyet mahallinin mi, ikametgâhın mı yoksa mahkûmun doğum yerinin mi nazarı itibare alınması gerektiği hususudur.

Bu mevzuda yekdiğerine zıt fikirler ortaya atılmış bulunmaktadır.

Fransa'da mahkûmiyetlerle alâkalı istatistiklerde sadece suçun işlendiği yer mahkemesi tarafından hazırlanırlar. Belçika'da ise, bu kabil istatistiklerde üç mahalde nazarı itibare alınır. Ben suçun ika edildiği mahalle göre tesbit edilmiş bulunan rakamları ele aldım.

Elde ettiğim suçluluk nisbetleri hususiyetlerini şöyle sıralayabileceğim :

Fransa'nın Kuzey kapısındaki Picardie, Flandre ve Soisson gibi mıntıkalarda çok yüksek bir suçluluk nisbetine rastlamaktayız. Buralarda 18 yaşını bitirmiş bin kişiden yedisi mahkûm edilmektedir.

Bu mıntıkadan başka Paris, Rouen, Lille ve Dunkerk mıntıkalarında da suçluluk nisbetinin yüksek olduğunu görmekteyiz.

Suçluluk nisbetinin yine yüksek olduğu mıntıkalar arasında Akdeniz sahillerini göstermemiz kabil olacaktır. Bu mıntıkanın en ileri suçluluk nisbetlerine Nice ve Marsilya'da rastlamaktayız.

Bu hususları tesbitten sonra şehirleşme ile suçluluk arasındaki bağlantı emsalini bulmak gerekmektedir.

Çalışmalarımın teferruatına girmeden varmış olduğum neticeyi kısaca belirtmek isterim : **Şehirleşme nisbeti logaritması bir** vahit olarak artış kaydettiği zaman, suçluluk da binde üç nisbetinde bir fazlalaşma göstermektedir.

Suçluluk nisbeti şehirlileşmenin riyazi artışı sebebiyle değil logaritması dolayısiyle artış kaydeder. Binnetice suçluluk nisbetindeki çoğalma şehirleşmeye nazaran daha az süratle kendini gösterecektir. Bu izahatımızın karışıklığının sebepleri nelerdir. Suçluluk nisbetlerindeki değişiklik hangi sebeple ortaya çıkmaktadır. Şehirlileşme ile suçluluk nisbetleri arasındaki bağlantı emsali şehirlileşmenin nüfuz ve tesirini açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Fakat bu hususa tesir eden diğer kuvvetleri de nazarı itibare almak gerekmektedir. Bu diğer kuvvetlerin tesiriyledir ki, suçluluğu yüksek köy mıntıkalarına ve az suç işlenen şehirlere rastlamak kabil olmaktadır.

Meselâ, Arden'lerdeki köy mıntıkalarında çok yüksek bir suçluluk nisbetine rastlanırken, Liyon Şehrindeki suçluluğun son derece az olduğunu görmekteyiz.

Bütün bunları gözönünde tutarak, iki hadise arasındaki bağlantının yüksek seviye ve ölçüde olmadığı sonucuna varmaktayız. Bu sebepledirki başka faktörlerde aramak gerekmektedir.

Ben bunu, şehirlilik vakıasının sadece bir cephesini teşkil ettiği sosyal bünyede buldum.

Suçluluk içtimai bünyenin muhtelif unsurları meyanında kendiliğinden mevcuttur. Şehirleşme ise sadece bir görünüşten ibarettir. Şimdi içtimai bünyeyi teşkil eden belirtileri tetkike çalışalım : Nüfusu beş bini aşan bir topluluğun iştigal sahasını incelemek gerekmektedir.

Halk ziraatle, sanayi veya nakliyecilikle geçinebilir. Bütün bu hususlar bir köy veya şehir medeniyetinin mevcudiyetini gösteriir. Hayat seviyesi ekonomik temelleri ortaya koyar. Çocuk adedi aile kuruluşunu gösterir. Okuma yazma bilmeyenlerin miktarı eğitim seviyesi hakkında bir fikir verir.

Verem, çocuk ölümleri, alkolizm ve akıl hastalıkları gibi sosyal rahatsızlıklar ekonomik durum kadar sosyo - kültürel bünyenin şartlarını hazırladığı bir değer sistemini ortaya koyarlar.

98

Morâl durum ise, suçluluk boşanma ve intiharlarla, diğer taraftan dine olan bağlılıktan çıkarılabilir.

İçtimai bünyenin mütecaniz oluşunda mevcut yabancı sayısının rolü önemlidir. Siyasi bünyeyi sosyal, morâl ve ekonomik durum gibi Komünist veya onun karşısında bulunan partilere verilen oylardan da anlayabiliriz.

Suçlulukla, içtimai bünyenin unsurları arasındaki en yüksek emsaller şunlardır :

Endüstri ve nakliyecilikle iştigal eden halk kütlelerinde : 68

Boşanma : 63

Şehirleşme : 57

Dikkâte şayan gördüğümüz diğer bağlılıklar arasında şunları sayabiliriz.

Çocuk ölümleri : 47

Hayat seviyesi : 44

Verem : 24

Menfi bağlantılar meyanında şunlara rastlamaktayız :

Halkın yaşayışındaki dağınıklık : 56

Dine bağlılık : 22

Suçlulukla endüstri ve nakliyecilikle iştigal eden halkın karşılıklı bağlılık emsali şehirleşme ve şuçluluk arasındaki karşılıklı bağlılaşma emsalinden daha yüksektir.

Suçluluğun zamanla şehirleşme mıntıkalarını aşarak sadece ziraatle iştigal etmeyip az miktarda da olsa sanayileşmeğe başlayan mıntıkalara da sirayet ettiğini görmekteyiz.

Suçluluk miktarının köylerde artması olayının sebebi belki de budur.

Suçluluk ve dağılmış halde yaşayan nüfus toplulukları arasında menfi bir bağlantı bulunmaktadır. Büyük ölçüde ziraatle iştigal eden mıntıkalarda suçluluk nisbetinin şehir topluluklarına nazaran çok daha aşağıda olduğunu müşahade etmekteyiz.

Ailenin geniş ve kalabalık oluşu ne suçlulukla ne de şehirleşme derecesiyle alâkalı gözükmemektedir.

Suçlulukla halledilmesi arasında bir bağlılaşma mevcut olmadığı hususunu izaha çalışalım : İki tip kalabalık aileye rastlamaktayız. Bunlardan birincisinde çocuk miktarı yüksektir. Fakat bu çok sayıdaki çocuk arzu edilerek meydana getirilmiş olmayıp, ileriyi iyi göremeyişten dolayı dünyaya gelmişlerdir.

İkinci tip ailede ise, çocukların çok oluşu bir dinî ve ahlâkî nizam neticesidir.

Tabiatiyle 1'inci tipten olan çocuklu ailelerde suçluluk vasatı kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Ceza evleri ve Islâh haneler bu tip ailelere mensup kimselerle doludur.

Ailenin dağınıklığı ile suçluluk arasında yakın bir alâka mevcut bulunmaktadır. Bu kabil ailelere yani aralarında birlik bulunmayan kolayca boşanma ve ayrılmalara gidilebilen aile birliklerine şehirlerde ne kadar rastlamak kabilse bu kabil aile tiplerine köylerde o nisbette daha az tesadüf edilmektedir.

Sosyal hastalıklar : Alkolizm, tüberkiloz, akıl hastalıkları, çocuk ölümleri, suçluluk olayı üzerinde bir tesir göstermezler.

Tahmin edilenin ve beklenilenin aksine alkolizm ve suçluluk arasında tersine bir bağlantı, menfi bir bağlantı mevcuttur. Aynı menfi bağlantıyı akıl hastalıkları ile suçluluk arasında da görmekteyiz.

Şehirleşme ile alkolizm arasında menfi bir bağlantı mevcuttur. Alkolizm nisbeti yüksek olan mıntıkalar umumiyetle alkollü içkilerin istihsal edildiği mıntıkalardır.

Dr. Heuger ve Derobert. Yaptıkları incelemelerde şehirlerdeki alkolizmin sebep olduğu vefiyatın azalmakta olduğunu ve buna karşılık köylerde bu hususta bir artışın mevcudiyetini tesbit etmiş bulunmaktadırlar.

Akıl hastalıkları ile suçluluk arasında bir bağlılık ve alâka olmadığı hususunu İngiliz araştırmacılarından Goring tesbit etmiş ve yaptığı bir etüdde ceza evinde bulunanların ancak yüzde onunun aklî zafiyete duçar olduklarını tesbit etmiştir. Bununla beraber kendisi akıl hastalıklarını bilhassa bazı suç nevilerinin işlenmesinde rolleri ve tesirleri olduğu hususuna dikkati çekmiştir.

Akıl hastalığı ve suçluluk, bu iki olay menşeini Lombrozo'nun nazariyelerinde bulan bir mütearifeye göre yekdiğerine bağlı kabul edilegelmişlerdir.

Bu mütearife zihinlere yerleşmiş olup, suçun biyolojik olarak meydana çıktığı kanaatini uyandırmış bulunmaktadır.

Bu gün için tabipler, ruh doktorları ve hukukçular akıl hastalıklarının tarifi üzerinde tam bir anlaşmaya varamadıkları için suçlulukla aklî malûliyet arasındaki kati münasebeti tesbite kesin olarak imkân bulunamamaktadır.

Verem ve Çocuk vefiyatına ait endekslerle suçluluk arasında müsbet bir bağlantı mevcut olduğunu görmekteyiz. Bu iki âmil maddi imkânsızlık ve fakruzaruretten doğan gayri sıhhi şartlarla sıkı sıkıya bağlı bulunmaktadır. Şehirleşme ile olan bağlılıkla verem ve çocuk vefiyatı arasındaki bağlantı çok zayıftır. İntiharlarla suçluluk ve şehirleşme arasında hiçbir bağlantı ortaya çıkarılamamıştır.

İntihar âmillerini başka şeylerde aramak gerekmektedir. Şehirleşme ile intihar arasında bağlılık bulunmayışı hususu yeni bir vakıa olarak ortaya çıkmaktadır.

Zira, Durkheim büyük şehirlerde küçük şehirler ve köylere nazaran daha fazla intihar vakıasına rastlandığını tesbit etmiş bulunmaktadır. Kendisine göre şehirleşmedeki inkişaflarla intiharlardaki artışlar aynı menşe ve sebeplerle ortaya çıkmaktadırlar.

Daha sonra Halbwachs bu nazariyeyi doğrulamışsa da bilhassa büyük şehirlerde intiharların gittikçe azalma temayülü göstermekte olduğunu belirtmiştir.

Muhtemelen şehir cemiyeti zamanla istikrarlı bir devreye gelmiş, böylece vaktiyle Durkheim tarafından ileri sürülen sebepler artık tesir icra edemez hale gelmişlerdir.

İntiharların sebeplerini şehirleşme hadisesinin dışında başka faktörlerde aramak gerekmektedir.

Okur yazar olmamanın da suçlulukla her hangi bir alâkası mevcut değildir. Bu husus bir çok kriminoloğun müşahedelerini doğrulamaktadır. Guerry, öğretimin bir yandan suçluluğu ortadan kaldırıken, bir yandan da bir o kadar suçlu yaratmakta olduğunu beyan etmektedir.

Dine bağlı oluşla suçluluk arasında bir bağlantı tesis edilememektedir. Dindar oluşun suçluluğu ve suçluluk temayüllerini önlemek gerektiği düşünülürsede bu tesirin zannedildiği ve gerektiği şekilde önleyici bir mahiyet taşımadığı görülmektedir.

İçtimai kontrol zayıfladığı zaman dini faktör de tesirini ancak çok daha düşük bir nisbette gösterebilecektir. Eğer dinin suç işlemeğe karşı tesiri olduğu kabul edilecekse, buna muvazi olarak içtimai kontrolün da ihtiyaç hissedileceği aşikardır.

Suçlulukla ekonomik faktör ve münasebatını ilâve eden emsal bir mıntıkanın umumiyet itibariyle fakir oluşunun, bir suç işleme faktörü olmadığını göstermektedir.

Donalt Taft, Fakirlikle suçluluk arasında bir rabıta olmadığını belirtmiş ve suç işleyenlerin büyük kısmının fakir ve muhtaç kimselerinteşkil ettikleri bir vakıa isede buna karşılık bütün muhtaçların da suçlu olmadıklarını ortaya koymuştur.

İçtimai muhitin tam bir insicam içinde bulunmayışı ve bünyesinde mevcut bulunan yabancı sayısı da suçluluk mevzuunda büyük bir önem taşımamaktadır.

Yabancılarla suçluluk arasındaki ufak ölçüdeki bağlantı, cemiyet içindeki yabancıların, yerlilere nazaran polisin dikkatini daha fazla çekmekte olmaları ve kendilerine karşı daha sert polis tedbirlerinin alınmasından neş'et etmektedir.

Diğer taraftan bir takım incelemeler, yabancıların suçluluklarının büyük şehirlerde diğer yerlere nazaran daha yüksek olduğunu ortaya koymuş bulunmaktadır.

Politik bir faktör olarak komünist oylarının çokluğu ile suçluluk arasında bir bağlılık mevcut değildir.

Hayat seviyesinin düşük olduğu yerlerde komünizm kuvvetli olacağı gözönünde bulundurulunca, düşük hayat seviyesiyle suçluluk arasında bir münasebet ve alâka olmadığı bir kerre daha ortaya çıkmaktadır.

Çalışmalarımı Millî bir plân ölçüsünde yaptım.

Vardığım neticeler çok defa kesin bir mana ifade etmekten uzak oldukları için bazen mıntıkalar seviyesinde de çalıştım ve bütün Fransa'yı içine alan 25 bölgede içtimai bünye belirtileriyle suçluluk arasındaki alâkaları inceledim.

Vardığım neticeye göre yapılacak tahlillerde mıntıkavî sosyo - kültürel ayrılıkların kati bir faktör olduklarını tesbit ettim. Ve son olarak mevcut alâkaları bir sistem içine alarak içtimai bünye ile suçluluk seviyeleri arasındaki düzeni tesise çalıştım.

Konferans bittikten sonra oturumda hazır bulunan muhtelif branşlara mensup otoriteler söz alarak konferansın mevzuu ile alâkalı düşüncelerini beyan etmiş bulunmaktadırlar.

Bu tenkitlerin ve ileri sürülen karşı fikirlerin içerisinde önemli bulduklarımı da ilâve olarak tercümeyi uygun buldum.

Paris İstinaf Mahkemesi Üyesi ve Uluslararası Çocuk Hâkimleri Derneği Başkanı Bay Chazal'ın konuşması :

«Sözlerime başlamadan önce Sayın Szabo'nun şayanı dikkat etüdünü sadece dinlemenin değil, aynı zamanda okumuş olmanın bende yarattığı alâkaya işaret etmek isterim.

Adlî yılın sonuna yaklaşıldığı sırada 500 sahifelik bir eserle karşı karşıya gelmenin ne kadar endişe verici olduğu aşikârdır.

Malûmunuz olduğu üzere adliye sarayı ve onun külfet dolu çalışma sistemi hâkimlerin hemen hemen bütün zamanlarını almaktadır. Bu sebepledirki tetkik için gönderilen eserleri çok hızlı bir şekilde okuma temayülü hepimizde mevcuttur.

Hatta çok def'a bu hızlı okumadan da ileri bir safha arzedip seri bir göz atmaya inhisar etmektedir.

Ama ben sayın Szabo'ya bir sır tevdi etmek isteyeceğim : Elime henüz aldığım bu soysolojik incelemeye kendimi öylesine kaptırmıştım ki, gece yarısını çoktan geçmiş olmasına rağmen ben halâ daldığım okuma zevkinden kendimi alamamış bulunuyordum.

Bana verilen söz hakkını suiistimâl etmek istemediğim için sadece bir kaç düşüncemi arz ile iktifa edecek ve sözü bu salonda bulunup benden çok daha yetkili kimselere bırakacağım.

Sayın Szabo'nun incelemesinde beni en çok cezbeden husus, müellifin sadece coğrafî, ekonomik ve sosyal olaylara inhisar etmekle kalmayıp bunlara muvazi olarak kültürel olayları da kapsayan bir sosyolojik düşünceyi ortaya koymuş olmasıdır.

MİLLÎ KÜTÜPHANE - ANKARA 18

603

Hakikaten, muhitin kültürel görünüşü her zaman önemli bir soru olarak karşımıza çıkar.

Sosyolojik âmillerle suçluluk arasındaki bağlantıları tesis gerektiği zaman kültürün getirdiklerini kale almamanın hatalı bir düşünüş olduğuna inanıyorum.

Çalışmanızda, hayran kaldığım bir husus da, Amerikalıların incelemelerine atıf yapmak suretiyle, kültür ihtilâflarının önemini etüdünüzün başında belirtmiş olmanızdır. Bence bu işaret edilmesi gereken son derece önemli bir husustur.

Kanaatimce sosyoloji ile suçluluk araştırmaları arasındaki menteşelerden birini sosyal psikoloji teşkil etmektedir. Kültür ihtilâfları suçluluğun meydana çıkmasına uygun bir gerginlik durumu yaratırlar. Biz bu durumu Birleşik Amerika'da gördüğümüz gibi Fransa'da da görmekteyiz.

Kuzey Afrikalıların suçluluklarını düşünüyorum. Burada politik bir karakter teşıyan suçluluk nevinden bahsedecek değilim. Bilâkis bu hususu tamamen bir kenara bırakmak isterim.

Memleketimizde bulunan Kuzey Afrikalıların işledikleri suç ile bunların memleketimizdeki miktarları arasında bir nisbet aramaya imkân yoktur. Biz burada suçluluğu kolaylaştıran ve başka bir değimle suçluluğa yol açan bir kültür ihtilâfı, zıddiyeti karşısında bulunmaktayız.

Kültürel görünüşün önemi üzerinde belirtmiş olduğumuz hususlar psiko - sosyal ve sosyolojik plânlara dayanır. Kanaatimce sosyal psikoloji, kriminoloji de bize büyük fayda ve yardımlar sağlıyabilecektir.

Psiko - sosyal açıdan, duygudan mahrumiyet problemine çok güzel bir giriş yaptınız. İnsanın çocuk mahkemelerinde tecrübesi olunca duygudan yoksun kalmışa bağlanması lâzım gelen değerin ne olduğunu ve bunun suçluluk sebepleri arasındaki önemini bileceği muhakkaktır.

Şehirleşme endekslerinin tesbitiyle alâkalı hesaplarla yakından ilgilendim. Şurasını da itiraf edeyim ki son zamanlarda matematikle bu kadar meşgul olmadığım için araştırmalarınızın beni bir hayli geride bıraktığını da gördüm. Benim için son derece tehlikeli olan bu sahada büyük bir kolaylıkla hareket etmekte olduğunuzu müşahade ettim.

Siz böylece Fransa ve Belçika için şehirleşme nisbetlerini tayin ve tesbit ettiğiniz gibi netice olarak şehirleşmenin suçluluk üzerindeki tesirlerini ikinci derecede kaldığını da ortaya koymuş bulunmaktasınız. Fakat bu etüdünüzü tamamlamak için büyük topluluk merkezlerindeki

suçluluk nisbetleriyle belirtmek meselâ fakir halkın yaşadığı yerlerde, möbleli binalarda, dar lojmanlarda bu nisbeti tesbit gerektirmezmiydi? Şehirlerin bu mıntıkaları ile suçluluk arasındaki münasebet ve bağların pek de münakaşa kaldıramayacağı kanaatindeyim.

Alkolizm ve suçluluk nisbetlerini Belçika eyaletleriyle Fransız eyaletlerinde karşılaştırmış bulunuyorsunuz.

Burada da mevcut bağ ve alâkalar size talî mahiyette gözüküyorlar.

Acaba bu araştırmalarda faktörlerin karışıklığı gözönünde bulundurularak ve bazı âmillerin suçluluğa sebep olurlarken bazılarının da fren vazifesini görüp önleyici bir rol oynadıklarını belirtmek gerekmezmiydi?

Meselâ benim doğduğum Hauhe - Loire'de suçluluk nisbeti düşük, alkolizm nisbeti ise yüksektir. Bu sebeple de alkollü içkilerin fazlaca kullanılmasının suçluluğa behemahal sebep olamayacağı yolunda düşünme temayülleri mevcuttur.

Ama eğer umumi mahiyetteki bu görünüşü ile iktifa edileceği yerde Mahkemelerdeki ceza dâvalarına ait dosyalar üzerinde bir inceleme yapılmış olsaydı 10 suçun 7 hatta 8'inin bir alkolik veya bir sarhoş tarafından işlenmiş olduğu görülecekti.

Dar mıntıklarda tahditli şekilde yapılan incelemelerin bilgi bakımından zengin olması gerekir.

Ben M. Stanciu tarafından tam ve mükemmel şekilde hazırlanan bir etüdü incelemiştim.

Bu etüd'de Paris'in, Çocuk suçluluğunun en yüksek seviyede olduğu 20'nci bölgesi ele alınmıştı. (x)

Bu bölgede ucuz evler mıntıkası (H. B. M.) mevcut olup, bilhassa bu evlerin bulunduğu mahalde suçluluk nisbeti bölgenin diğer yerlerinden dört defa daha fazladır. (xx)

Bu evlerde 6 bin kadar insan yaşamaktadır. Tabiatiyle bu 6 bin kişi bölgenin tamamı içerisinde nazarı itibare alındıklarında, bölgenin

---

(*) Parisin merkezi KARTİYE adı verilen bölgelere ayrılmış ve bunlar numaralanmıştır. 1'inci, 5'inci, 16'nci ve 20'nci gibi.

16'nci Kartiye en lüks mıntıkayı 19 ve 20'nci kartiyeler ise en fakir bölgeleri teşkil eder.

(**) H. B. M. : Habitation A. Bon Marché : Halka ucuz kiraya verilen ve umumiyetle fakirlerin oturduğu meskenler bölgesi.

200 bine varan nüfusu içinde önemli bir nisbet değişikliği yapamamaktadırlar. Fakat biz bütün bölgeyi değil de sadece bu ucuz meskenler bölgesini nazarı itibare alırsak şartların önemliliği ve yetişme yerlerinin değeri kendiliğinden ortaya çıkar.

Biz burada kendimizi çocuk suçluluğunun hakiki bir kalesi karşısında bulmaktayız.

Bu problemlere bir çare bulmanın bana ait olmadığını bilmekteyim.

Ben burada sadece Sayın Szabo'nun mükemmel incelemesine ve yüksek ilmî karakterine hayran kaldığımız etüdüne duyduğumuz alâkayı belirtmek isterim.

Mümkündürki arzetmiş olduğum düşünceler, zihni daima cemiyeti fert üzerindeki tesirleriyle meşgul bulunan ve şahıslar arasındaki münasebetlerin gruplarda oynadıkları rolü araştırmak olan bir kimsenin fikirlerinden ibaret olacaktır.

Bu sebepledirki fikir ihtilâflarının incelemeleri daima heyecan verici bir mevzu teşkil etmektedirler.

Bize, hukukçulara, bu kültür ihtilâf ve mücadeleleri, suçluluk kelimesinin manâ ve tarifi ötesinde bir önem ifade ederler.

Burada bilhassa Amerikalıların beyaz yakalıların suçluluğu (x) üzerindeki incelemelerimi hatırlamaktayım. Bu etüdler Ceza Kanununda kurtulabilen fakat hüviyetleri tamamen suçlu olan kimselerden bahseder. Kelimenin sosyolojik manasında bunlar suçluluğu devam ettiren ve kuvvetlendiren bir kültürü ifade ederler.

Müsaadenizle huzurunuzdan çekileceğim. Zira, mükemmel bir sosyolog olan Sayın Szabo'ya sorulacak sualleri merakla beklemekteyim

Profesör Heuyer'in kanuşması :

Paris Tıp Fakültesi Çocuk nöro - Psijiatrîsi fahrî profesörü - Tıp Akademisi azası.

«Ben burada, konuşmalardan istifade etmek maksadiyle bulunmaktayım.

(*) White collar criminality : Münevverlerin suçluluğunu ifade etmek üzere kullanılan bir tabirdir.

Burada beyaz yakalılar bizde kullanılan tâbiriyle kravatlılar zümresi kastedilmektedir.

M. Szabo'nun tezini okuyamadığım için bu hususta fikir beyan etmem çok zor olacaktır. Her ne kadar bazı notlar aldıysamda okumamış olduğum bir tez üzerinde ilmî münakasalara girmeme imkân olmayacaktır. Sayın konferansı vuzuh ve açıklıkla ifade etmiş olmalarına rağmen izahlarında mevzudan mevzua geçişte tabiki pek de kolay olmayan bazı noktalarda mevcut bulunmaktadır.

Beni son derece memnun eden bir husus cinaî sosyolojinin kesin bir şekilde inkişaflar kaydetmekte olduğunu görmemdir.

M. Szabo konuşmalarında M. Decugis'in adından hiç bahsetmedim. Halbuki bu zat şehirleşmenin suçluluktaki rolünü ilk olarak ortaya atmış olanlardan biridir.

Bu yazar şehirlerin mütemadi inkişafları üzerinde israrla durmuş ve bu vakıayı tarih öncesinin dev cüsseli hayvanları ile mukayese ederek son derece ilmileşen bu hayvanların aynı nisbette büyüyen kuyruklarının zamanla kendileri için bir sebebi olduklarını belirtmiştir. Nitekim zamanla bu son derece iri yapılı hayvanların nesilleri ortadan kalkarken, orta vücut yapısındaki mütenasip ve iyi teşekkül etmiş bünyeleri bulunan diğer hayvanların zamanımıza kadar geldiklerine işaret etmiştim.

Decugis aynı zamanda şehirlerin tarifinde suçluluğun inkişaflarına muvazi olarak bir artış kaydettiğini de göstermiş bulunmaktadır. Kendisi bilhassa alkolizm ve suçluluğun yekdiğerine muvazi olarak inkişaflar kaydettiklerini de ortaya koymuş ve bu hususta israr etmiştir.

Burada bir kusurumu beyan etmem gerekmektedir. Zira ben bu zatla birlikte bu gün M. Szabo'nun bize bir hata olduğunu söylediği hususlarda bir takım makaleler yazmıştım.

Siz çok haklı ve doğru olarak suç ve suçluluğun nisbî kavramlar olup, kültüre bağlı bulunduklarını ve zamanla değişebilir olduklarını ifade ettiniz.

Suç ve suçluluğun nisbiliğini Spencer zamanından beri klâsikleşmiş bir kavramdır.

Lombroso ise bunu kabul etmemektedir. Fakat Ferri'nin sosyal muhitin suçluluktaki önemini gösterdiği günden beri de kültür nosyonu gittikçe inkişaf etmiş ve zamanımızda bizler için aşikâr bir hale gelmiştir.

M. Chazol size bir takım itirazlarda bulundu. Bu itirazlar benimkilere nazaran çok daha uygun ve yerinde idi. Size ben tezinizi okumak imkânını bulamamıştım. Fakat tatilden faydalanarak ilk fırsatta okumayı kendi kendime vaad etmiş bulunuyorum.

Ben bir psişiatr'ın. Bu sebepledirki en ziyade akıl hastalıkları üzerinde söylemiş olduklarınıza dikkâtimi verdim. Siz bize suçluluk ile akıl hastalıkları arasında bir bağlantı mevcut olmadığını söylediniz. Bu kabildir. Yalnız anlaşmak gerekmektedir. Siz sözlerinize ilâve olarak psişiatrıların akıl hastalıkları terimi üzerinde uyuşmadıklarını beyan ettiniz. Bununla beraber onlar bilhassa aklî muvazenesizliğe dûçar bulunan kimselerin akıl hastalıklarına müptelâ olanlara nazaran suçlulukla daha ziyade alâkalı bulundukları hususunda mutabakata varmışlardır.

Onlarda da hastalıklarının belirtileri incelenmek suretiyle tesbit edilebilir. Onların birlikte bulunabilen bir tedavi tarzları vardır. Akıl hastalıkları bir özellik bütünü teşkil ederler. Aklî muvazenesizler kütlesi kötü şekilde sınırlanmıştır. Muvazenesizlik sebeplerinde ve tezahürlerinde kültürün de muayyen bir ölçüde hissesi mevcuttur.

Kendimi sadece bir eksper tabip yerin ekoyuyor ve hadiseleri o açıdan görüyorum. Bazı suçlular çok defa muvazenesizlik göstermezler. Muvazenesizlik tâbiri de esasında bir nisbiyet arzeder. Muvazenesizlik fonksiyonunun, hal ve hareketlerindeki karışıklığın sosyolojik bir temeli mevcuttur. Muvazenesiz bir kimse devrinin ve zamanının içtimai hayatına intibak edemeyen bir şahıstır.

Aklî muvazenesizliğin son derecede sübjektif bir şey olması da kabildir. Benim tetkik edip ekspettizlerini yaptığım suçluların büyük kısmı muvazenesizdir. Bunların ekseriyetinin ırsî olarak muvazenesiz olduklarını gördüm. Hassaten hakiki manadaki suçlular ve mükerrirleri bu meyanda gösterebilirim. Arızî ve tesadüfî suçlular bunun dışında kalırlar.

Bu kabil suçluların çocukluk çağlarında aile hayatına ve daha sonraki devrelerde mektep hayatına intibak edemedikleri görülmektedir.

Bunlar bazen akıl hastalıklarının sınırına kadar dayanırlar.

Ben psişiatrik açıdan, mükerrir bir suçlu ile, aklî muvazenesi olmayan bir şahıs arasında fazla fark görmem. Siz akıl hastalığı ile suçlunun arasında sıkı bir alâka bulunmadığını söylediğiniz zaman sadece akıl hastanelerinde tedavi edilmekte bulunan hastalardan bahsetmekte-

108

siniz. Halbuki muvazenesiz kimseler bu kabil hastahanelerde tedavi altında bulundurulmazlar. Ekseri suçları işleyenler de bunlardır.

Hastahanelerde tedavi altında bulundurulan akıl hastalarının da durumları kabili münakaşadır. Bunlar 1838 tarihli kanun uyarınca bu kabil hastanelere yerleştirilirler. Kendilerinin hastahanelere kapatılmaları sebebi, âmme nizamı, şahısların emniyeti, hatta bizzat kendileri için tehlike arzetmeleridir. Bu kabil kimselerin böyle hastanelere kapatılmaları için âmme nizamını bozan bir harekette bulunmuş olmaları gerekmektedir.

Bu fiil bazen kabahat nevinde basit bir olay çok defa da bir cürümdür. Bu kimseler şahısların emniyetleri için tehlikelidirler. Onlar suçluluk istatistiklerine girmeyecek olan bir harekette bulunmuşlardır. Fakat psişiatrik açıdan kendilerinin bir hastaneye sokulmaları aklî malûliyetlerinin açıkca tezahürünün bir neticesidir.

Eğer tedavi maksadiyle bir hastahaneye kapatılmış olmasalardı mutlak surette kanun nazarında bir suçlu olacaklardı.

Öteyandan intiharlarla suçluluk arasında bir münasebet ve alâka bulunmadığını söylüyor ve bu meyanda Durkheim ile Halwachs'ı zikrediyorsunuz.

Fakat biz, psişiatrılar için isimlerini saydığınız bu sosyologların beyanları kabili münakaşadır. Siz burada Delmas'ın intihar problemini ferdî ve psikopatik bir plân üzerinde inceleyen çalışmalarından bahsetmediniz.

İntihar eden bir kimse intihar vakıalarının yüzde yetmişinde bir akıl hastası veya bir melankoliktir.

İntiharlarından evvel kendilerini görmüş olduğumuz hastaları muayene ettiğimiz zaman teşhisimizi koyar ve müstakbel intihar teşebbüsünü daha önceden görerek bu hastanın ilerde her hangi bir fırsatta intihar edeceğini söyleyebiliriz.

Bu intiharın sebebi, ne şehirlileşme hareketleri, ne de sosyal şartlar olmayıp sadece kendisinde mevcut olan akıl hastalığının bir neticesidir.

Siz kültür mefhumunu da önemli bir unsur olarak ortaya koymuş bulunuyorsunuz.

18 yaşını bitiren suçluların sadece % 10'unun aklen malûl olduğunu beyan ve ifade ettiniz. Halbuki bu miktar % 10'un çok daha üzerinde olup % 30'a varan bir miktar arzeder.

Geri zekâlılığın psikolojik tarifi gibi içtimai bir tarifi de olabilir. Mahkûmlar içindekilerden öğretime tabi tutulup normal hale getirilebilecek olanların entellektüel emsalleri 0,75 ve 0,50'dir.

Öyle zannediyorumki Sheldon Glueck, geri zekâlı olmanın otomatik olarak suçluluğa müncer olmadığı kanısındadır. Fakat geri zekâlı olan kimse çok daha kolaylıkla tesir altında kalabilmektedir. Bunlar daha kolaylıkla sürüklenebilir ve dolayısiyle suçluluğa karşı bir kabiliyetleri mevcuttur.

Şehirlerde, ucuz meskenlerde yaşamakta bulunanlar M. Chazal'ın işaret ettiği gibi bu mıntıkalardaki çetelere iştirâk ederler.

M. Simonin aklen malûl bulunanları suç işlemeğe hazır olduklarını göstermiş bulunmaktadır.

Bir suçlu gurubunda daima geri zekâlı birine tesadüf etmek kabildir. Bunlar ayak işlerinde kullanılırlar. Esasen bu gibileri kolayca itirafta bulundukları için kendilerinden polisçe açılan tahkikatlarda faydalanılmakta ve çetenin diğer mensupları ile şefinin yakalanmasında yararlı olmaktadırlar.

Bu geri zekâlılar aynı zamanda, heyecanlarını kolayca ortaya koyan kimselerdir. Bazı şeylere karşı büyük bir iştiha duyarlar, arzu ederler ve hislerini hiçbir zaman kontrol altına alamazlar. Her geri zekâlının mutlaka bir suçlu olduğu söylenemezsede, başkalarına nazaran daha kolay tesir altında olup daha zayıf bulunduklarını beyan her zaman için kabildir.

Alkolizm üzerinde vardığınız neticeler beni biraz şaşırttı.

Nitekim M. chazal bu hususta size itirazlarda bulundu. Alkolizmın suçlulukla direk olarak münasebetleri varmıdır? Bu daha ziyade suçluluğun nev'ine bağlıdır.

Ben çok defa ırza geçme ve yakın akrabalar arasındaki cinsî münasebet suçlarında ehlivukuf olarak bulundum. Siz yakın akrabalar arasındaki cinsi münasebet problemlerini sosyolojik açıdan incelemiş bulunuyorsunuz.

110

Belki eski devirlerde ve eski kültürlerde yakınlar arasındaki cinsi münasebet bir suç değildi ama bu gün bizde bir suç haline gelmiştir.

Şurasını da önemle belirmek isterimki bu kabil vakıaların % 90 ında bu suç nev'i alkolun fazla alındığı hallerde ve çok defa ileri alkolikler tarafından işlenilmektedir.

Alkolizmin umumiyet itibariyle suçlulukla alâkası olmadığını, aralarında bir münasebet bulunmadığını söylemek coğrafi bakımdan belki doğru olabilir.

Fakat bunun için suçluların muhtelif katogorilerini de incelemek gerekmektedir.

Sözlerimi bitirirken izahatınızın hakikaten değerli ve alâka çekici olduğunu belirtmek isterim.

Esasen ben sizi uzun zamandan beri tanımaktayım. Sizden psikoloji ve sosyoloji merkez konusunda sık sık bahsedildiğini duydum. Ayrıca, Sayın Friedman ve Levy - Bruhl sizin kriminolojik çalışmalarınıza büyük önem vermektedirler.

BAY SZABO'NUN TENKİTLERE CEVABI

Ben umumi suçlulukla alâkalı istatistik rakamları ile çalışmak gerektiği zaman herkesin belirttiği problemleri ortaya koymaktan başka bir şey yapmış değilim.

Bu rakamlar mevcutturlar, bende onlardan faydalandım.

Sayın Susın'ın bana temin etmiş bulunduğu, Lil ve Limoi gibi biri tamamen şehirleşmiş diğeri ise henüz kasaba havasında kalmış iki mıntıkanın hukuki suçluluk rakamları sayesinde, meseleye bir vuzuh vermeye çalıştım. Eğer bunda tamemen muvaffak olamadıysam bunun sebebi milli ölçüde bir bilgiden mahrum oluşumuzdadır.

Şehir mıntıkası mefhumu idarî anlamda anlaşılan mefhumdan farklıdır. İdari bakımdan şehir, şehir dokusunda indî ve itibarî bir bölümden ibarettir. Coğrafyacılar bu hususta bir takım çalışmalar yapmış bulunmaktadırlar. Bu çalışmalar sadece bir şehre veya küçük bir mıntıkaya inhisar etmiş olmaları itibariyle mahdut ölçüde kalmışlardır.

Ben ise şehirleşme endekslerini millî bir mikyaz üzerinde tahkike çalıştım.

141

Burada Sayın Chazal'ın söylemiş oldukları üzerinde kısaca fikirlerimi belirtmek isterim.

Doktor De Greeff suçlulukla suçlunun incelenmesinin ayrı şeyler olduğunu ve zamanla suçlulukla alâkalı incelemenin terk edilerek suçlunun etüd edilmeye bağlandığına dikkâti çekmiş bulunmaktadır.

Ama biz bunu hakikatte, suçluluğun incelenmesini terk şeklinde değil suçlunun incelenmesi vasıtasiyle bir etüd, bir çalışma olarak alacağım.

Bu sebepledirki, ben meselâ yakınlar arasındaki cinsî münasebet gibi iki veya üç suç tipi ele aldım.

Gayem burada klâsik morfolojik yaklaşmanın suçluluk problemleri karşısındaki kifayetsizliğini göstermekten ibarettir.

Tezimde varmış olduğum sonuç müsbetten ziyade menfidir.

Ben bilhassa sosyoloğlarca şu veya bu âmiller arasındaki ilerlemiş münasebet ve alâkaların tesadüfî olduklarını göstermeye çalıştım.

Kanaatimce suçluluğu sosyol ve kültürel bir açıdan görmek ve böylece klâsik sosyoloji ile psişiatrî arasında bir köprü kurma suretiyle çok enterasan neticelere varılabilecektir.

Ne yazıktırki ben bu sentezi, tezim de pek de mükemmel olmayan bir şekilde tahakkuk ettirebildim.

Klâsik sosyolojik görüşün psikolojik ve psişiatrîk kavramların ışığı altında yenilenmesi gerektiğini ve bütün problemin bu noktada toplandığı belirtmek isterim. (*)

(*) Bu konferansın konusu, Birleşmiş Milletler U. N. E. S. C. O. teşkilâtının Paris'te, 29 Haziran 1957 günü tertiplediği «Araştırmalar Uluslar arası günü» münasebetiyle hazırlanmış bulunan birkaç kriminolojik tez arasından seçilmiş bulunmaktadır.

«Suç ve Şehir» konulu tezi, Sosyal ve politik ilimler doktoru bulunan Bay Szabo hazırlamış ve mezkûr toplantıda dinleyicilere arzetmiştir.

112

113

SATIŞTA OLAN ADALET BAKANLIĞI YAYINLARI

Zürih Şerhi Serisi	*Fiyatı*
Egger : (Çev : V. Çernis) Giriş ve Kişinin hukuku, 1948, Cilt : 2, Mad : 52 - 89	300
Egger : (Çev : T. Çağa) Aile hukuku, 1949, Mad : 241 - 345	3.00
Egger : (Çev : V. Çernis) Vesayet, 1952, Cilt : 1, Mad : 346 - 381	4.50
Egger : (Çev : V. Çernis) Vesayet, 1955, Cilt : 2, Mad : 382 - 438	4.50
Oser - Schönenberger : (Çev : Prof. İ. Sungurbey) İsviçre Borçlar Kanunu Şerhi, 1964, Mad : 492 - 529	15.00
Oser - Schönenberger : (Çev : Prof. Dr. Fikret Arık) İsviçre Borçlar Kanunu Şerhi, 1966. Birinci Fasikül; Madde : 184 - 215.	5.00
Bern Şerhi Serisi	
Becker : (Çev : Dr. Bülent Olçay) İsviçre Medeni Kanunu Şerhi. VI. Cilt : Borçlar Kanunu. I. Kısım : Genel Hükümler. Fasikül I : Madde 1 - 36. Ankara 1967	7.50
Yargıtay Kararları	
İçtihadı Birleştirme Kararları. Hukuk Kısmı, 1930 - 1947	6.00
» » » » » 1955	75
» » » » » 1956	50
» » » Ceza Kısmı 1952	10
» » » » » 1953	25
» » » » » 1954	25
» » » » » 1955	25
» » » » » 1956	25
» » » » » 1957	25
Devletlerarası hukuku ilgilendiren Yargıtay Hukuk ve Ceza Kararları	1.00
Yargıtay Kararları 1941 - 1942 Ceza Kısmı	3.00
» » 1944 » »	3.00
» » 1945 » »	3.00
» » 1946 » »	2.50
» » 1948 » »	3.00
» » 1949 » »	2.00
» » 1950 » »	2.00
» » 1951 » »	3.00
» » 1952 » »	3.00
» » 1953 » »	3.00
» » 1954 » »	2.50
» » 1955 » »	2.50
» » 1959 » »	1.00
» » 1941 - 1942 Hukuk Kısmı	3.00
» » 1944 » »	3.00
» » 1945 » »	3.00
» » 1946 » »	2.50
» » 1948 » »	3.00
» » 1949 » »	2.00
» » 1951 » »	3.00
» » 1952 » »	3.00
» » 1953 » »	3.00
» » 1954 » »	3.00
» » 1955 » »	3.00
» » 1959 » »	4.00
Diğer Yayınlar	
Dr. Recai Seçkin : Yargıtay Tarihçesi, Kuruluş ve İşleyişi.	10.00
İsviçre Federal Mahkeme Kararları 1945	1.00
» » » » 1946	1.00
» » » » 1947	1.00
Wieland : (Çev : İ. H. Karafakıh) Aynî Haklar, İkinci baskı, 1949, Cilt : 2	7.50
Wahl : (Çev : K. Berker) Deniz Ticareti Hukuku, nazarî ve ameli, 1948	3.00
Vidal - Magnol : (Çev : Ş. Devrin) Ceza Hukuku Cilt : 1. 1949	4.00

Dr. Recai Seçkin : 1961 - 1962 Adalet Yılının Açılışı Dolayısiyle Söylev	50
Bustamente Sirven : Hukuku Hususiyet Düvel Kanunu Projesi, 1930	50
Vehbi Yemebaş : Suç ve Suçlunun Taaddüdü ve Cürme İştirâk, 1952	1.50
Dr. Recai Seçkin : 1964 - 1965 Adalet Yılını Açış Söylevi	50
Seçim İşlerinde İtiraz ve Şikâyetler Klavuzu. (T. C. Yüksek Seçim Kurulu Yayınlarından), 1964	2.50
Fabreguettes : Adalet Mantığı ve Hüküm Verme Sanatı, 1945	3.00
Daguin : (Çeviren : Baha Arıkan) Kanunumuzun mehazı olan haşiyeli Alman Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu. 1951.	8.00
Esbabı mucibeli Avukatlık Kanunu ve Talimatnameşi, 1939	50
Inhulsen : (Çeviren : Rıfat Taşkın) İngiliz Ceza Muhakemeleri Usulü. 1938	1.00
Kerdaniel : (Çeviren : Rasih Yeğengil) Şahitlik ve Şahidin psikolojisi. 1937	50
Ceza Hukukunu tevhit birinci beynelmilel konferansı. Varşova, 1 - 6 İkinciteşrin 1927. Konferans vesikaları. Çeviren : Mustafa Nuri Devres	8.00
Ceza Hukukunu tevhit üçüncü beynelmilel konferansı. Brüksel, 26 Haziran 1930 Konferans vesikaları, Çeviren : Mustafa Nuri Devres.	3.00
Ceza Hukukunu tevhit beşinci beynelmilel konferansı. Madrit, 14 - 20 Birinciteşrin 1934, Konferans vesikaları. Çeviren : Mustafa Nuri Devres	3.00

Adalet Dergisi

1935	yılı	(kalmamıştır)	Sayısı	30
1936	»	(13 - 18, 20, 22, 23. sayılar kalmamıştır))	»	30
1937	»	(1 - 7. sayılar kalmamıştır)	»	30
1938	»		»	30
1939	»	(10 ve 11 sayılar kalmamıştır)	»	30
1940	»		»	30
1941	»		»	30
1942	»		»	30
1943	»		»	30
1944	»	(1, 2, 3. sayılar kalmamıştır)	»	30
1945	»	(7. sayı kalmamıştır)	»	30
1946	»		»	30
1947	»		»	30
1948	»		»	30
1949	»		»	1.00
1950	»		»	1.00
1951	»	(3. sayı kalmamıştır)	»	1.00
1952	»		»	1.00
1953	»		»	1.00
1954	»		»	1.00
1955	»		»	1.00
1956	»		»	1.00
1957	»		»	1.50
1958	»		»	1.50
1959	»	(1959 yılında üç ayda bir olarak 4 sayı çıkmıştır, 4 üncü sayı kalmamıştır)	»	4.50
1960	»	(2 - 12. sayılar kalmamıştır)	»	4.50
1961	»		»	2.50
1962	»	(7 - 12. sayılar kalmamıştır)	»	2.50
1963	»	(1, 2, 5 - 12. sayılar kalmamıştır)	»	2.50
1964	»	(1, 2, 7 ve 8. sayılar kalmamıştır)	»	2.50
1965	»	(1, 5 - 6, 10 - 12. sayılar kalmamıştır)	»	2.50
1966	»	(3 - 12. sayılar kalmamıştır. 1 ve 2. sayılar 250 kuruştur)		

Resmî Kararlar Dergisi

1966	yılı	(İlk sayısı Mart 1966 da yayınlanmıştır.)	Sayısı :	1.50
1967	»		»	1.50

Ankara Yarı Açık Cezaevi Matbaası

116